

Intervju: Meho Hadžimerović
NE PLJUJ PO PRAVOSUĐU

Budžet za 2018:
NEKOM NA ŽALOST, NEKOM NA RADOST

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 200 RSD

01405

9 770353 802002

VREME

broj
1405

7. decembar 2017.

Intervju: Dejan Jović

**HAG JE SUDIO ZA
ONO ŠTO OVDE
NIKO NIJE HTEO**

A close-up portrait of a woman with light brown hair and green eyes, wearing a white wedding dress and a sheer white veil. She is holding a pink flower near her face. The background is a soft, out-of-focus grey. In the top right corner, there is a large, stylized 'De' in grey and 'Bir' in green. In the bottom left corner, there is contact information in white text.

De
Bir
biram o

Španskih boraca 74
11070 Beograd
(0)11 31 00 300
www.belexpocentar.rs

Holiday Inn
AN IHG® HOTEL

BELExPOCENTAR

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni urednik

Dragoljub Žarković

odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika

Jovana Gligorićević, Momir Turudić

sekretarijat

Jovana Prešić

redakcija

Dejan Anastasijević,

Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević,

Radoslav Čebić, Sonja Čirić (kultura),

Zora Drčelić, Slobodan Georgijev,

Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević,

Tatjana Jovanović, Zoran Majdin,

Radmilo Marković, Saša Marković,

Ivana Milanović Hrašovec,

Milovan Milenković (foto), Milan Milošević,

Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić,

Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,

Tatjana Tagirov, Dragan Todorović,

Tanja Topić, Biljana Vasić,

Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva)

Jelena Mrda (foto)

tehnička redakcija

Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković,

Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić,

lektori: Katarina Pantić,

Živana Rašković, Ivana Smolović,

korektori: Nikola Dragomirović,

Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje

www.vreme.com

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028,

COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Zoom:** Slučaj Mišković, po stoti put

06 **Život i smrt Slobodana Praljka: Teatralno**

samoubistvo pozorišnog reditelja

09 **Haški tribunal:**

Kafanica, sudnica, ludnica

12 **Intervju:** Dejan Jović17 **Nuspojave:** Hag i francuske sobarice

18 **Twitter i politika:**

Partijska cvrkutanja i emotivni ispadi

22 **Intervju:** Meho Hadžimerović26 **Budžet za 2018:**

Nekom na radost, nekom na žalost

30 **Pruga Beograd-Budimpešta:**

Najbrži mašinovođa Srbije

34 **Kampanja:** #Neželjena tuđa večera37 **Lisica i ždral:** Večiti derbi

KULTURA

38 **Intervju:** Andrej Blatnik, pisac40 **Poduhvat:** Savremena

nemačka drama

43 **Festival:** Tema i pozorište44 **Televizija:** Istorija nepristajanja46 **Novi muzej:** Kao kod Šeherezade48 **Uspomena Stevan Labudović:**

Venčan sa kamerom

50 **Izložba:**

Pesnik morbidnog vremena

51 **TV manijak:**

Bez etike i politike, molim

SVET

52 **Zimska Olimpijada, suspenzija Rusije:**

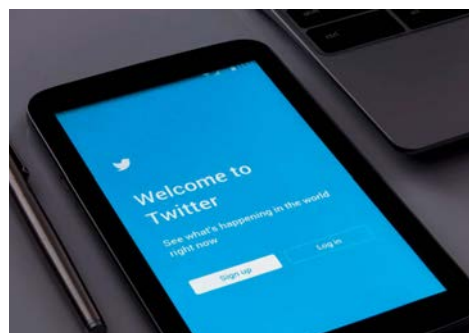
Koktel za šampione

MOZAIK

56 **Intervju – Rebeka Bertram, Fondacija "Hajnrh Bel":** Zelena energija je isplativa58 **Istina o godinama:** Starenje u doba interneta61 **Navigator:** Silicijumske babuške62 **Vreme uživanja:** Tržni centar

Bio je to pravi *coup de theatre*: upravo pravosnažno na dvadeset godina osuđeni ratni zločinac usred sudnice vadi flašicu sa otrovom i ispija je. Slobodan Praljak oduzeo je sebi život u znak protesta protiv Haškog tribunala, pred sudskim većem i u direktnom TV prenosu. To se retko dešava

PIŠE: MILOŠ VASIĆ

Domaći političari nikako da shvate da je Twitter deo javnog prostora. Ako postoji nešto što nikad ne bi izjavili na TV-u, sva je prilika da će loše proći i na društvenim mrežama

PIŠE: JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Na Olimpijskim igrama u Južnoj Koreji neće biti ruske reprezentacije, odlučio je Međunarodni olimpijski komitet. Rusiji se na teret stavlja da su se njeni sportisti sistemski dopingovali uz znanje trenera i nadležnih službi, da su varali i na OI u Sočiju

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: Dragan Kujundžić / Tanjug

Slučaj Mišković, po stoti put: Drumski razbojnici žrtvu obično stavljaju pred izbor – pare ili život, ovde je to pojednostavljeno – i pare i život!

Kad Aleksandar Martinović kaže da “nijedan primer ne može da potkrepi tezu” da je pravosuđe pod pritiskom vlasti, on tera sprdnju sa zdravom pameću i Venecijanskom komisijom i svakom drugom evropskom, nepristrasnom komisijom, koja će jednog dana “slučaj Mišković” razmatrati kao očigledan primer uplitanja političke volje u jedan pravni proces

POGOĐEN MIŠEM:

DA LI JE TO OLAKŠAVAJUĆA OKOLNOST

Ovi naši što putuju po svetu učestvujući u ozbiljnim debatama o stanju duha i vrednostima u srpskom društvu koje deklarativno teži evropskim vrednostima upozoravaju, ako ima ko da ih čuje, da se lista prioriteta uspostavlja na jasan način: pravosuđe, pravosuđe, pravosuđe...

Tome je u ovom broju “Vremena” posvećen i jedan od nosećih intervjua. Ali, od dima, magle, pa i varničenja oko aktuelnih odnosa na relaciji vlast – opozicija, to ima slabog odjeka u javnosti zabavljenoj pitanjem – ko je ubio pevačicu?

Ovi na vlasti imaju čudnu sklonost da veruju kako mogu obmanama da varaju ostatak sveta. Tako se i onaj što ga je Boško Obradović gađao (dva puta) kompjuterskim mišem brukao i u naše ime pred predstavnikom Venecijanske komisije (ovlašćene od EU da nadzire proces pravosudnih reformi).

Naime, predsednik Odbora za administrativno-budžetska i mandatno-imunitetska pitanja Aleksandar Martinović rekao je u razgovoru sa Džejsmom Hamiltonom da je pravosuđe u Srbiji “potpuno nezavisno” i da sudovi sude na osnovu zakona i Ustava, bez uplitanja drugih grana vlasti na proces donošenja sudskih odluka.

“Ocene da je pravosuđe ispolitizovano i pod apsolutnim uticajem izvršne vlasti, nije tačno i to predstavlja dnevno političku konstrukciju koju nijedan primer u praksi ne može da potkrepi”, smatra Martinović.

Što bi narod rekao: Martinoviću, pokrij se ušima i – čuti. Jer praksa, na koju se poziva, ubedljivo ga demantuje.

U odluci Apelacionog suda u vezi sa prvostepenom

presudom Miroslavu Miškoviću jasno piše da iz spisa predmeta proizlazi da se prvostepeni sud u formi dopisa obratio Narodnoj skupštini RS (zakonodavna vlast; prim. autora) i Ministarstvu finansija i privrede RS (izvršna vlast) u kojem direktno traži odgovore na sporna pravna pitanja koja su se pojavila u ovom krivičnom postupku, budući što je, kako to navodi prvostepeni sud u obrazloženju prvostepene presude, a nakon brojnih izvedenih dokaza predloženih od strane kako odbrane tako i Tužilaštva za organizovani kriminal, te nakon saslušanih brojnih svedoka, stručnih savetnika, veštaka, te pravnih mišljenja brojnih stručnih savetnika iz oblasti poreske politike, zaključio da sud nema odgovora kako se navodi, na dva sporna pravna pitanja: da li je u konkretnom slučaju ostvaren kapitalni dobitak i da li je postojala obaveza obračuna prijavljivanja i plaćanja poreza po odbitku za kapitalni dobitak i za koga.

Dakle, piše dalje, ovakvim postupanjem suda došlo je do povrede člana 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kojim članom je zajemčeno pravo na pravično suđenje, a koju Konvenciju je i naša zemlja potpisala i koje odredbe primenjuje kao sastavni deo pozitivnog prava, kao i povrede člana 4 Ustava Republike Srbije kojom je ustanovljeno načelo podele vlasti i garantovana nezavisnost sudske vlasti u odnosu na zakonodavnu i izvršnu. Stoga se, u konkretnom slučaju, ne radi samo o formalno pravnom nedostatku (ko je ovlašćen da traži tumačenje), već o suštinskoj povredi zakona budući da sud traži da mu organ druge grane vlasti protumači odredbu zakona, od čega, na posletku zavisi odluka u sudskom postupku koji je u toku.

POLITIKA U ODORI PRAVA:

ŠTA KAŽE TOMANOVIĆ

Kad narečeni Martinović kaže da "nijedan primer ne može da potkrepi tezu" da je pravosuđe pod pritiskom vlasti, on tera sprdnju sa činjenicama, zdravom pameću i Venecijanskom komisijom i svakom drugom evropskom, nepristrasnom komisijom i sudom, koji će jednog dana ovaj slučaj razmatrati kao očigledan primer uplitanja političke volje u jedan pravni proces.

"Slučaj Miroslava Miškovića je politički projekat obućen u odoru prava. Zbog toga se veliki broj odluka nalazi izvan pravne logike i prkose pravu. Za inat u nanošenju štete Miškoviću koriste se najrazličitiji izgovori i bezobalno tumačenje, koje je u osnovi, podsmevanje pravu na jednakost pred zakonima Srbije", rekao je za "Danas" Zdenko Tomanović, advokat Miroslava Miškovića, do sada relativno uzdržan od političkih kvalifikacija.

"Mišković je i dalje jedini građanin u istoriji pravosuđa kome se sudi za delo iz nadležnosti sudije pojedinca i nadležnosti osnovnog suda, a da mu je na snazi jemstvo u ekstremno visokom iznosu, da mu je istovremeno oduzet pasoš, da mu je blokirana imovina u visini od nekoliko desetina miliona evra", navodi Tomanović. Miškovićev advokat dodaje da se sud vodio logikom da sve ono što u Evropi nekoga čini uglednim i uspešnim, kod nas predstavlja otežavajuće okolnosti.

"Da nekim slučajem naš sud razmišlja kao engleski sud, koji je za vlasnika Agrokoru Ivicu Todorića utvrdio da je 100.000 funti dovoljna garancija, onda bi verovatno naša politička elita u tome videla organizovani napad na njih. A to je za grupu nesamostalnih i zavisnih nosilaca pravosudnih funkcija preveliki teret", ocenjuje Tomanović.

Ipak, vrlo brzo Specijalni sud će ponovo morati da odluči o istoj stvari pošto im je to krajem novembra naložio Apelacioni sud. Ukidajući rešenje, drugostepeni sud je istakao da u njemu "nisu izneti jasni, argumentovani i neprotivrečni razlozi". Posebno je naglašeno da Specijalni sud u ponovnom odlučivanju o ovom pitanju mora da ceni i činjenicu da je Mišković pravosnažno oslobođen za zloupotrebu u putarskim preduzećima.

ČUTOLOZI:

KARAKTER PRIRODE I DRUŠTVA

Miškovićevo odbrana je, imajući u vidu da je pravosnažno oslobođen krivice za zločin zbog kojeg je i uhapšen, nedavno tražila smanjivanje jemstva sa 12 miliona na milion evra. Ipak, Specijalni sud je odbio ovaj zahtev odbrane smatrajući da i dalje postoji bojazan od bekstva. Apelacioni sud je nedavno ukinuo ovo rešenje Specijalnog suda i naložio da ponovo odlučuje o Miškovićevom jemstvu.

Drumski razbojnici žrtvu obično stavljaju pred izbor – pare ili život. Ovi naši imaju nameru da uzmu i život i pare. Kako sada stoje stvari, teraju Miškovića da učestvuje u procesu pred Specijalnim sudom, što asocira na neku zaveru i kriminal nebeskih razmera, mada je za te optužbe već oslobođen. On sam je izjavio da to mrcvarenje ne može da preživi. Drugo, neće pare da mu vrate.

Sad će botovi da kažu: "Evo, Žarković opet brani prijatelja." Ne osećam se neprijatno zbog toga, samo me zanima što su srpski političari svih fela toliki "zečevi" da ne smeju ni reč da prozbore o ovoj temi koja najjasnije pokazuje karakter "prirode i društva".

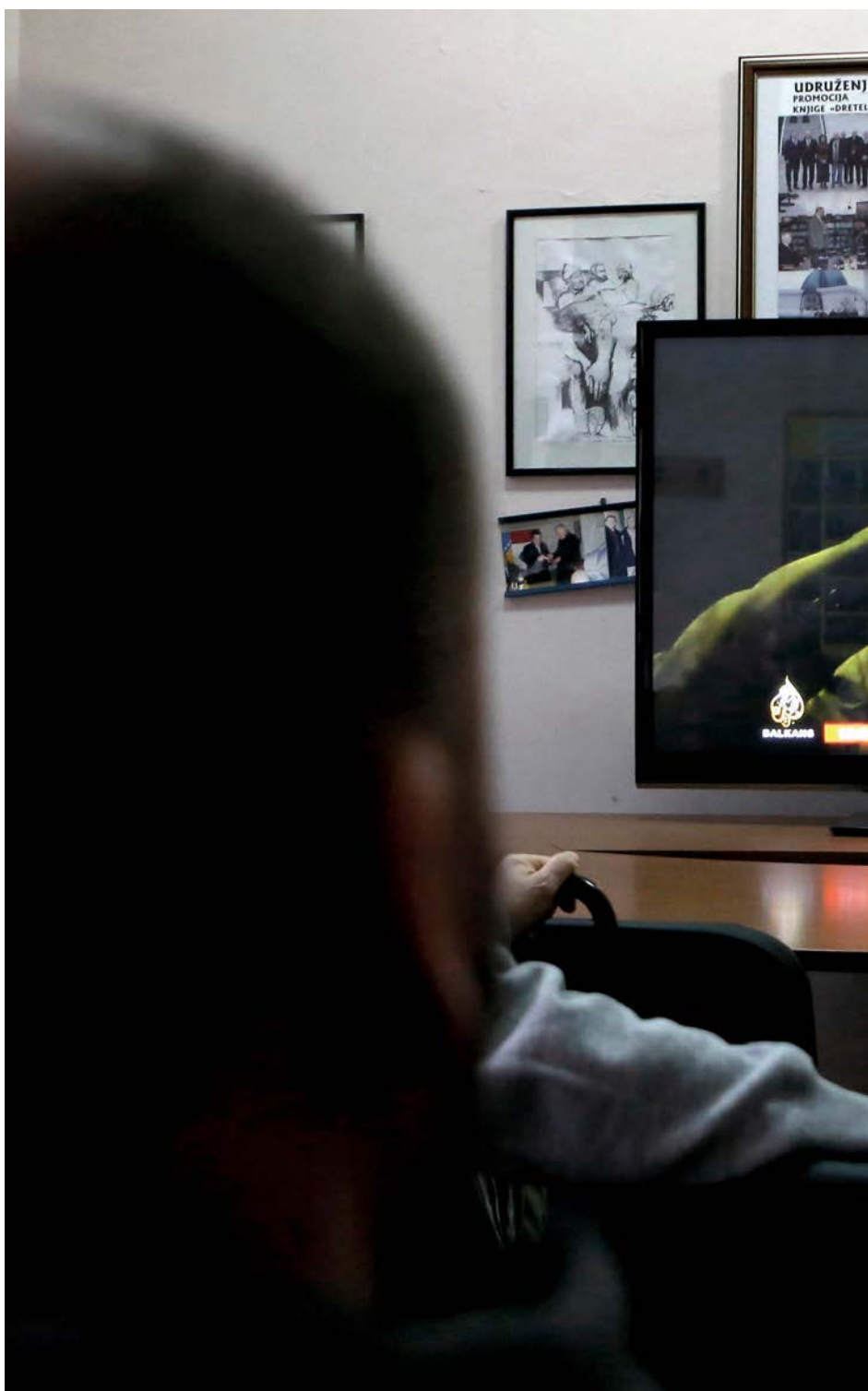
TEATRALNO SA POZORIŠNOG RE

Bio je to pravi *coup de theatre*: upravo pravosnažno na dvadeset godina osuđeni ratni zločinac usred sudnice vadi flašicu sa otrovom i ispija je. Slobodan Praljak, čovek sa tri fakultetske diplome (prave), poznati reditelj koji je dogurao do generala Hrvatske vojske oduzeo je sebi život u znak protesta protiv Haškog tribunala, pred sudskim većem i u direktnom TV prenosu.

To se retko dešava

“Slobodan Praljak nije ratni zločinac!” uzviknuo je čovek govoreći o sebi u trećem licu jednine, što je čest slučaj kod hrvatskih političara sa desnice. To su mu bile poslednje reči, očito namenjene istoriji; iz flašice koju je neka-ko ušvercovao popio je kalijum cijanid, otrov brz i smrtonosan. Preneli su ga u sudsku ambulantu i nije jasno gde je smrt nastupila; to je druga priča.

Javna samoubistva relativno su retka, pogotovo tako demonstrativna. Da, svi se sećamo budističkih monaha koji su se spaljivali po Vijetnamu; sećamo se i Jana Palaha u Pragu. Naravno da se sećamo i Vlajka Stojiljkovića, bivšeg ministra unutrašnjih poslova Srbije, koji se demonstrativno ustrelio na ulazu Narodne skupštine 2002. godine pošto je

TROVANJE PRED KAMERAMA I PUBLIKOM: Slobodan Praljak

MOUBISTVO EDITELJA

ZAPAMTILI GA:
Praljak iz ratnih dana
i sveće u Mostaru
posle njegove smrti

Fotografije: AP

■ Šestorici čelnika Hrvatske republike Herceg Bosne podrška iz Hrvatske bila je verbalna i licemerna, jer su određeni za žrtvene jarce, pa se stvar tako i završila. Sada se – podjednako licemerno – u Hrvatskoj indigniraju, zgražavaju i ibrete nad presudom “hrvatskim uznicima” iz Herceg Bosne, u čemu im Praljkova tragedija dodaje na dramatici

konačno usvojen Zakon o saradnji sa Haškim tribunalom pod čiji bi udar pao. Njegov prethodnik Zoran Sokolović ustrelao se diskretno, u autu u dvorištu vikendice. S tim u vezi je i nezaboravna slika Aleksandra Vučića koji sa nepriličnim trijumfom na istom mestu čita Stojilkovićevo oproštajno pismo. U slučaju Slobodana Praljka bili smo pošteđeni takvog neukusnog spektakla – što ne znači da neće biti još goreg u subotu kada telo stigne u Hrvatsku.

RAZREŠENA DILEMA

Samoubistvo Slobodana Praljka, naime, već se na nacionalističkoj desnici nemilosrdno eksploatiše. Istoga dana na podnožju spomenika banu Jelačiću pojavio se njegov portret i počela je trka u pohvalama pokojniku: vitez, heroj, domoljub, žrtva antihrvatskog suda, maltenne blaženik. Don Anđelko Kačunko, ekstremni klerofašista iz Vojnog ordinarijata Crkve u Hrvata, prelat koji je i za Kaptol preterao, pa su ga prognali u Otočac, već se javio sa idejom da se Praljka maltenne odmah kanonizira (*santo subito*) kao velikomučenika za hrvatsku stvar i veru. Tu se, doduše, javlja jedan doktrinarni

problem: sveta matera Crkva, naime, nikako ne odobrava samoubistvo, štaviše, smatra ga smrtnim grehom, pa samoubicama uskraćuje posmrtnne obrede i osvećenu zemlju. Dileme Crkve u Hrvata – na njeno olakšanje – razrešio je sam Praljak, kako se ispostavilo: u svom pismu-testamentu zahtevao je da ga se spali u porodičnom krugu, a da se pepeo prospe po Mirogoju. To nas neće pošteđeti cirkusa i nekrofilnih spektakala kad telo stigne...

Odakle jedan pozorišni reditelj u Haškom kazamatu?

PREDRATNA I RATNA KARIJERA

Slobodan Praljak (1945) rođen je u komunističkoj porodici u Mostaru. Otac Mirko Praljak bio je strašno važan oznaš i udbaša, strah i trepet Zapadne Hercegovine. “Svaki dobar Hrvat bolje da se odmah preda prvom milicajcu, samo da ne padne šaka Mirku Praljku”, govorili su Hercegovci. Ni dva strica nisu bila daleko: jedan je bio upravnik zatvora u Mostaru, a drugi je 1980. peške došao iz Čapljine na Titov pogreb. Ljudi koji su ga dobro poznavali kažu da je tokom odrastanja i sazrevanja razvio jak unutrašnji otpor prema porodici; da se družio se decom žrtava

svog oca; da je sve radio njemu iz inata. Bistar i vredan mladić, u Zagrebu je diplomirao prvo elektrotehniku, pa sociologiju i na kraju režiju. Prve znake nacionalizma ispoljio je tek tokom Maspoka, Hrvatskog proljeća, kako se to danas zove, 1971, kažu ljudi koji su bliže poznavali. Kažu i da nije bio etnički isključivi, već više politički nacionalista: mislio je da se sa Srbima treba dogovoriti kao svojevremeno (1868) s Mađarima i podeliti se mirno.

Sve do 1991. Slobodan Praljak bavi se režijom dosta aktivno i u pozorištima uspešno: ima bar četiri režije koje su bile jako hvaljene i dva solidna, ali prosečna filma. Ivan Džidić, Praljkov drugar iz Mostara, dan-danas se seća njegovih režija u mostarskom pozorištu gde je radio i priateljivao s njim. Kasnije će Praljak Džidića nazvati izdajnikom, špijunom CIA i Sorosevim plaćenikom jer se drznuo da dovede u pitanje hrvatsku politiku oko Herceg Bosne; ali to je kasnije (uostalom, nije mu ni Džida ostao dužan...).

Praljak se 1991. naglo (po mišljenju poznanika i prijatelja) radikalizirao. Uz Miru Međimurca i Svena Lastu bio je među pozorišnim ljudima koji su odmah pristupili hrvatskim oružanim snagama: Međimurec je osnovao “propagandnu bojnu” od glumaca, pevača i pesnika, pa su išli da bodre trupe po terenu; Lasta je postao snajperist, a Praljak vojskovođa. Uzgred, nije služio vojsku u JNA, jer se nekako bio izvadio. Bilo kako bilo, prve akcije imao je oko Sunje i odatle ubrzo izlazi kao pukovnik, što je čak i za Hrvatsku vojsku malo brzo.

Po prirodi stvari ubrzo ga prekomanduju u HVO 1992. kad je šejtan došao po svoje u Hercegovini. Formacijski u HVO, ali politički potčinjen Zagrebu, Tuđmanu i Šušku, Praljak se angažuje u udruženom zločinačkom poduhvatu čija su žrtva hercegovački Muslimani-Bošnjaci, u

etničkom čišćenju, to jest. Već je uveliko general; dobro, barem ima tri diplome, za razliku od nekih drugih generala koji su diplome dobili pouzecom. Detalje imate u haškoj pravosnažnoj presudi.

TALAČKA POLITIKA

Posle Dejtona, Praljak se vraća u Hrvatsku gde dobija neku ceremonijalnu generalsku sinekuru – sve dok hrvatska država nije odlučila da se ratosilja tih kompromitantnih Škutora (zapadni Hercegovci) i džumle ih isporuči u Hag, pa neka oni vide. Projekat Herceg Bosne otišao je ravno u slivnik, odakle danas pokušavaju da ga upecaju i izvade braniteljske udruge i Dragan Čović – kao “treći entitet”, što je i bila prvobitna ideja Mate Bobana i Radovana Karadžića. Bio je to skoro pa sasvim uspešan pokušaj da se od Haga spasu hrvatski generali, ali duža je to priča. U svakom slučaju, “treći entitet” je opet u opticaju kao ideja, ovoga puta uz podršku Mile Dodika, kome se ljulja ispod noga.

Od svega toga šestorici čelnika Hrvatske republike Herceg Bosne nije bilo nimalo lakše. Podrška iz Hrvatske bila je verbalna i licemerna, jer su određeni za žrtvene jarce, pa se stvar tako i završila.

Sada se – podjednako licemerno – u Hrvatskoj indigniraju, zgražavaju i ibrete nad presudom “hrvatskim uznicima” iz Herceg Bosne, u čemu im Praljkova tragedija dodaje na dramatici. Predsednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović hoće da od Saveta bezbednosti UN traži reviziju haške presude šestorki, kao što i Ivica Dačić hoće Savetu bezbednosti da tuži Interpol. Takve knjige žalbi tamo, nažalost, nema. Andrej Plenković, premijer, polako je spustio pritisak, sasvim racionalno. Njemu smetaju delovi presude iz kojih ispada da je cela ta herceg-bosanska bruka i sramota bila samo deo udruženog zločinačkog poduhvata na čijem su čelu bili Tuđman i Šušak, što ovu ha-dezeovsku vlast jako svrbi, a braniteljske udruge koje su ovladale Hrvatskom i drže je kao taoca, dahću im za vrat. Tako je to kad pustite pevcu u kuću, a on vam se popne na glavu...

Sačekajmo subotu i nekrofilni cirkus oko Praljkovog ispraćaja, pa će se sve polako smirivati.

¶

MILOŠ VASIĆ

Foto: Reuters

Kafanica, sudnica, ludnica

Snimak kako Slobodan Praljak ispija otrov obišao je svet i svakako nije nešto po čemu bi osnivači i osoblje MKSJ želeli da taj sud bude upamćen. Međutim, ovo spektakularno samoubistvo bilo je prilika za podsećanje na mnoge zločine HVO nad civilima u Mostaru, Gabeli, Dretelju, Lašvanskoj dolini i mnogim drugim mestima, kao i na ulogu pokojnog Tuđmana. Ti su zločini, u vreme kad su počinjeni, pali u senku reportaža iz opsednutog Sarajeva. Sada ih je Praljak doveo u prvi plan, što je verovatno jedina korisna posledica onoga što je uradio

Šest optuženika ušlo je u sudnicu poslednjeg sudskog dana Međunarodnog krivičnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (MKSJ) u Hagu u sredu 29. novembra, ali samo petorica su doživela kraj presude. Generali i visoki funkcioneri Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, prvostepeno osuđeni na dugačke zatvorske kazne zbog strašnih zločina protiv Bošnjačkih zarobljenika i civila tokom rata u Bosni, došli su da nakon žalbenog postupka čuju finalne, pravosnažne presude. Čitanje obrazloženja odluke Apelacionog veća trajalo je skoro

dva sata dok predsedavajući sudija Karmel Agijus konačno nije prešao na izricanje kazni. A onda je sudnica postala mesto zločina.

Kada je Agijus saopštio Slobodanu Praljku, načelniku glavnog stožera Hrvatskog vijeća odbrane, da ga čeka dvadeset godina zatvora, Praljak je ustao sa klupe i uzviknuo: „Suci, Slobodan Praljak nije zločinac! S prijezirom odbacujem vašu presudu!” Zatim je popio nešto iz bočice koja je ličila na „unuče” i seo. Na galeriji se čulo „Ej generale, nije ti ovo kafana”, ali sudije su ovaj gest ignorisale, sve »

dok Praljkov sused na optuženičkoj klupi nije upozorio da je Praljku pozlilo, a ovaj rekao: „Popio sam otrov.“ Tek kad je isto rekla i Praljkova braniteljica Nataša Favo-Ivanović, sudija Agijus je prekinuo sednicu i naredio da se spusti čelična zavesa koja odvaja galeriju od sudnice. Pre toga je sve prisutne upozorio da ne diraju bočicu.

Novinari na galeriji i oni koji su pratili direktan prenos sednice nisu mogli da vide šta se dalje dešavalo, ali oni koji su ostali u sudnici posle su ispričali da se Praljak prvo zacrveneo u licu, a zatim je počeo da se grči od bolova. Njegovi saborci i saučesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu pokušali su da mu pomognu: Jadranko Prlić (osuđen na dvadeset pet godina) otkopčao mu je i košulju masirao mu srce, dok ga je Bruno Stojić (dvadeset godina) polivao vodom. Ubrzo su ušli bolničari i preneli Praljka u ambulantu koja se nalazi u zgradi suda. Kola hitne pomoći pojavila su se tek posle četrdeset minuta i ubrzo potom izašla kroz sporedni ulaz iz garaže. Nedugo potom saopšteno je da je Praljak umro.

Preliminarni rezultati obdukcije, saopštio je MKSJ, pokazali su da se Praljak otrovao kalijum-cijanidom, opasnim otrovom omiljenim među nacistima u Drugom svetskom ratu. Oni su ga prvo koristili za ubijanje Jevreja i ostalih u gasnim komorama (famozni Ciklon-B je cijanid u obliku gasa), a zatim da bi trovali sebe nakon što su izgubili rat. Kalijum-cijanidom su svoje živote okončali, između ostalih, Herman Gering i Jozef Gebels, koji je usput otrovao i svoju brojnu porodicu.

Cijanid deluje na način da se vezuje za hemoglobin u crvenim krvnim zrnima tako da krv više ne može da prima i prenosi kiseonik. Otrovani u stvari umire od gušenja, brzo ali veoma bolno, jer ni mozak ni srce ne mogu da rade bez kiseonika duže od nekoliko minuta. Pritom je kalijum-cijanid bezbojan kristal koji se lako rastvara u vodi i blago miriše na gorki badem. Smrtonosna doza je između 300 i 500 miligrama.

ISTRAGA

Odmah se nametnulo nekoliko pitanja, svih odreda neprijatnih za službu obezbeđenja MKSJ: Ko je i kako Praljku

■ Tri ili možda četiri samoubistva pritvorenika za četvrt veka rada pritvorske jedinice Tribunala znatno je ispod proseka bilo kog zatvora u civilizovanom svetu, ali svaka smrt u prisustvu vlasti pada na teret te vlasti, bez obzira na okolnosti

doturio otrov? Kako ga je uneo u sudnicu? A kad ga je već uneo, da li ga je bilo moguće sprečiti da ga popije i da li mu je potom bilo moguće spasti život? Kratak odgovor na prvo i drugo pitanje jeste da verovatno nikad nećemo saznati, a na druga dva: verovatno ne.

Holandska policija je, u saradnji sa MKSJ, već pokrenula istragu protiv N.N. lica zbog krivičnog dela pomaganja u samoubistvu, ali nade je malo. Kontrola na ulazu u zgradu MKSJ nikada nije bila naročito stroga i u stvari se ne razlikuje mnogo od kontrole na aerodromima: metalne drangulije se stave u kutiju, prođe se kroz detektor i to je to. Ovaj novinar, koji je tu kontrolu više puta prolazio, može da posvedoči o tome, jer je jednom prilikom (nenamerno) uspeo da na galeriju unese mobilni telefon, iako je to strogo zabranjeno. Kontrole nad pritvorenicima i njihovim posetiocima su nešto ozbiljnije, ali u normalnim okolnostima ne uključuju skidanje do kože i pregled telesnih šupljina, a bočica je mala i ne vidi se na detektoru. Sem toga, Praljak se u prvostepenom postupku, kao i Slobodan Milošević, branio sam, što mu je omogućilo više prava na nenadzirane posete od drugih pritvorenika. Ukoliko se na bočici ne nađe nečiji otisak ili DNK (a da nije Praljkov), teško da će iko odgovarati.

Ovde se treba prisetiti Geringa, koji je tokom Nirnberškog procesa bio pod maksimalnim merama obezbeđenja, a ipak je uspeo da nabavi i popije kapsulu cijanida dok je čekao da ga obese. Kako mu je to pošlo za rukom, decenijama je zbunjivalo istoričare, sve do 2005, kada je sedamdesetomogodišnji Amerikanac Herbert Stivens, koji je u mladosti kao vojnik čuvao Geringa, priznao da ga je zavela lepa Nemica po imenu Mona i nagovorila ga da Geringu uruči ampulu, skrivenu u nalivperu, za koju mu je rekla da sadrži lek koji Gering mora da uzima,

ali mu je nedostupan u zatvoru. Stivens je želeo da pred smrt olakša savest, znajući da je delo koje je počinio zastarelo i da neće morati na sud.

Praljak je na klupi u sudnici sedeo u sredini između petorice saučesnika, tako da stražari koji su bili sa strane nisu mogli, čak i da su pokušali, da mu oduzmu bočicu na vreme. Da su stražari bili postavljeni i iza optuženih, postojala je mala šansa da to učine, ali bio je to poslednji dan rada Tribunala i svi su se, ne očekujući ovako nešto, malo opustili, što naravno nije nikakvo opravdanje. Sada je procedura drastično pooštrena, ali je kasno.

I konačno, kad je već popio otrov, Praljeku ne bi bilo spasa sve i da je lekarska ekipa spremno dežurala u sudnici, jer je potrebno samo nekoliko sekundi da kalijum-cijanid u dodiru sa želudačnom kiselinom pređe u gasoviti vodonik-cijanid (Ciklon B) i preko sluzokože uđe u krvotok. Posle toga se više ništa ne može učiniti.

POSLEDICE

Ovo nije prvo samoubistvo u Hagu. Slavko Dokmanović, bivši gradonačelnik Vukovara optužen za zločin na Ovčari, obesio se u svojoj ćeliji o gajtan od električnog aparata za brijanje pre izricanja presude u junu 1998, dok je nekadašnji predsednik Republike Srpske Krajine Milan Babić, osuđen na trinaest godina, sedam godina kasnije u iste svrhe iskoristio kaiš od pantalona i najlon kesu. Babić je, inače, priznao krivicu i pokajao se, a lider radikala Vojislav Šešelji, koji je u to vreme bio u pritvoru s njim, posle se hvalio kako je uporno maltretirao Babića da bi ga podstakao da se ubije.

I smrt Slobodana Miloševića u martu 2004. bi prema nekim teorijama mogla da se računa u samoubistvo, samo iz nehata. Zvanično, Milošević je umro od srčanog udara, ali je tokom obdukcije u njegovom

tkivu pronađen antibiotik rifampicin, veoma jak i redak preparat koji inače služi za lečenje lepre. Rifampicin kao uzgredno dejstvo ima podizanje krvnog pritiska, a pobornici ove teze veruju da ga je Milošević dobio od ruskih doktora (u Holandiji se ne koristi) kako bi neutralisao lekove za sniženje pritiska koje su mu davali u Hagu. To je navodno radio da bi na osnovu rezultata merenja pritiska izdejstvovao privremeni prekid suđenja i eventualno lečenje u Rusiji. Ovo je, naravno, teško dokazati.

Tri ili možda četiri samoubistva pritvođenika za četvrt veka rada pritvorske jedinice Tribunala znatno je ispod proseka bilo kog zatvora u civilizovanom svetu, ali svaka smrt u prisustvu vlasti pada na teret te vlasti, bez obzira na okolnosti. Problem za Tribunal je to što je snimak Praljkovog ispijanja otrova obišao svet i danima bio udarna vest na svim svetskim medijima, te što će u istoriju ući kao prvi i jedini međunarodni sud u kome se optuženi tokom izricanja presude ubio. To svakako nije nešto po čemu bi osnivači i osoblje MKSJ želeli da taj sud bude upamćen.

Mnogi posmatrači skloni su da veruju da se Praljak, možda po nagovoru onih koji su mu doturili otrov, odlučio na ovaj čin da bi odvratio pažnju sa onoga što je u presudi „hrvatskoj šestorki“ zaista senzacionalno, a to da je sud u pravosnažnoj presudi ocenio da je u udruženom zločinačkom poduhvatu za koje su osuđeni, osim pomenute šestorke učestvovao ceo ondašnji državni vrh Hrvatske, sa Franjom Tuđmanom na čelu, te da je Hrvatska defakto označena kao agresor u bosanskom ratu. Sudeći prema reakcijama iz Hrvatske, gde je Praljak proglašen za heroja i maltene sveca, to im je delimično uspelo. Za ostatak sveta, međutim, ovo spektakularno samoubistvo bilo je prilika za podsećanje na mnoge zločine HVO nad civilima u Mostaru, Gabeli, Dretelju, Lašvanskoj dolini i mnogim drugim mestima, kao i na ulogu pokojnog Tuđmana. Ti su zločini, u vreme kad su počinjeni, pali u senku reportaža iz opsednutog Sarajeva, i na Zapadu su ostali gotovo neprimećeni. Sada ih je Praljak doveo u prvi plan, što je verovatno jedina korisna posledica onoga što je uradio. ¶

DEJAN ANASTASIJEVIĆ

TRI SMRTI U ŠEVENINGENU: Slavko Dokmanović, Slobodan Milošević i Milan Babić

Fotografije: Reuters

HAG JE SUDIO ZA NIKO NIJE SMEO

“Rat je bio jedan vrlo haotičan događaj, štetan i poguban za mnoge, ali opet – mnogima i koristan. Mnogi i danas žive od njega i stoga mu ne daju da ikada završi, nego ga nastavljaju kroz ‘rat za interpretaciju rata’. U Hrvatskoj, da podsjetim, ima preko 500 tisuća registriranih ‘branitelja’, odnosno sudionika rata. Dakle, nisu u pitanju samo uvjerenja i patriotizam, nego i sasvim stvarni materijalni i statusni interesi zbog kojih su mnogi zainteresirani da se ratu ne dopusti da postane prošlost. Drugi se pak, nezadovoljni njegovim ishodom, spremaju za novi sukob – ili ga barem priželjkiju – nadajući se da će u novom ratu dobiti ono što u ovom prethodnom nisu. Takvih, nažalost, ima u svim krajevima nekadašnje Jugoslavije”

Knjiga *Rat i mit: politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj* profesora zagrebačkog univerziteta Dejana Jovića predstavljena je publici u Zagrebu 27. novembra i izazvala je odmah veliku pažnju kako u Hrvatskoj tako i u drugim državama bivše Jugoslavije, baš kao i ranije Jovićeve knjige i tekstovi.

Sticajem okolnosti, dva dana posle te promocije, u Haškom tribunalu potvrđena je presuda šestorici hrvatskih generala iz Herceg-Bosne, a general Slobodan Praljak je posle izricanja presude popio otrov usred tog suda.

“Vreme” je razgovaralo sa profesorom Jovićem o Haškom tribunalu, posledicama presuda tog suda i svega što se u njemu događalo, karakteru jugoslovenskih ratova devedesetih. Intervju je vođen elektronskom poštom.

“VREME”: Kako ocenjujete rad Haškog tribunala po završetku njegovog mandata?

DEJAN JOVIĆ: Uvijek je bilo jasno da će radom Tribunala biti mnogo nezadovoljnih, vjerojatno na svim stranama. Mnogi nisu uopće pratili što se tamo događa, niti su čitali dokaze i iskaze svjedoka, no to ih nije sprečavalo da imaju čvrst stav o presudama. Ali, ipak, taj je tribunal postigao ono što domaća pravosuđa u regionu ne bi mogla, jer nisu ni željela.

Osudio je barem neke od glavnih krivaca za rat i katastrofu koju je taj rat donio mnogima.

Najvažnije je da je uspio prikupiti vrlo ozbiljnu građu – dokumente i zapise sa ispitivanja optuženika i svjedoka, koji nam inače ne bi bili dostupni. Kada bismo mi istraživači ili vi novinari imali priliku da nekoga poput Slobodana Miloševića intervjuiramo godinama, i da ga suočavamo s dokumentima i iskazima svjedoka, da nije bilo Tribunala? Nikad. Kada bismo dobili na uvid transkripte Tuđmanovih razgovora usred rata, da nije bilo Tribunala? Nikad. Ukupno gledano, važnost Tribunala vidjet će se tek u decenijama koje dolaze. Vjerojatno će u budućnosti neke njegove odluke biti osporene ili će izgledati lošima, ali tko god želi ozbiljno istraživati devedesete u našim krajevima morat će se osvrnuti na te procese i na građu koja je prikupljena. Rekao bih, stoga, da je ukupna ocjena pozitivna.

Šta pokazuju poslednje presude Tribunala, slučajevi Ratka Mladića i šestorice hrvatskih generala?

Za mene one pokazuju da je pravda ipak dostižna, iako sporo. Te presude ne mogu, nažalost, vratiti živote onima koji su bili žrtve djelovanja tih optuženika, ali mogu biti simbolička satisfakcija žrtvama. No, važnije je da su one usmjerene prema budućnosti, kao upozorenje da ni oni

koji u jednom trenutku izgledaju svemoćni, nisu zauvijek zaštićeni od kazne. Nisu osuđeni, pa ni optuženi, svi koji su trebali biti. Neki su možda nepravедno oslobođeni. Sve to stoji. Pitanje je, također, da li je trebalo sve svesti na individualnu odgovornost, i time zanemariti kolektivnu. O tome se i danas vode vrlo žive, i argumentirane, rasprave među mojim kolegama koji se neposredno bave ovim pitanjem.

Pitanje je, također, da li je rad Tribunala trebao da sačeka da se demokratije i ljudska prava konsoliduju u svim zemljama našeg prostora – ili bi to bilo pogrešno jer bi se u tom slučaju desilo da pravda kasni, a postoji izreka: zakašnjela pravda nije pravda. Ali, čak i ako uzmemo sva ta pitanja i dileme u obzir, mislim da je neki napredak ipak učinjen. Posao izgradnje mira, naravno, nikad nije dovršen.

Kakve će reperkusije u Hrvatskoj imati slučaj samoubistva generala Slobodana Praljka u Haškom tribunalu?

To samoubojstvo ima neki potencijal da se mitologizira, odnosno poveže s idejom žrtvovanja za više ciljeve, iako u ovom slučaju zapravo nije jasno koji bi to “viši ciljevi” mogli biti u pitanju. No, mitotvorci uvijek nađu neku priču koja izgleda uvjerljivo, a žrtvovanje je čest motiv političkih mitova. Radi se o ideji da smo “mi” uvijek žrtve drugih, a drugi su nam

A ONO ŠTO OVDE ILI HTEO

Foto: Emil Čonkić/ Blic

■ **“Presude ne mogu, nažalost, vratiti živote onima koji su bili žrtve djelovanja optuženika, ali mogu biti simbolička satisfakcija žrtvama”**

protivnici ili neprijatelji, urotili su se protiv nas, ne razumiju nas, ili ih nije briga za nas. Samoubojstvo je tragičan osobni čin, ali u ovom kontekstu (Slobodana Praljka) ono ima i neku ritualnu, političku namjeru. No, ipak, mislim da dugoročno gledano taj pokušaj pretvaranja počinitelja zločina u žrtvu ne može uspjeti. Živimo ipak u demokratskom svijetu u kojem postoji koliko-toliko kritična javnost, pred kojom se sve događa u “stvarnom vremenu”, tako da su mistifikacije i “čuda” teško mogući. Zato mislim da će dugoročni efekti ovog čina biti relativno marginalni.

Kakva je reakcija u Hrvatskoj pošto je sudskom presudom potvrđeno da je državni vrh Hrvatske bio uključen u ratne zločine i etničko čišćenje u BiH?

Kako čija. Hrvatska je, iako se to ne vidi baš najbolje kad se na nju gleda iz daljine, po ovim pitanjima vrlo podijeljena zemlja. Oni koji su već vrlo dugo upozoravali na to da Domovinski rat nije baš bio onakav kakvim ga opisuju saborska deklaracija iz 2000. godine a potom i mitotvorci koji su formirali dominantan državni narativ, dakle oni koji su tvrdili da on nije bio samo “pravedan, obramben i oslobodilački”, nisu uopće iznenađeni presudom, ili su iznenađeni samo u pozitivnom smislu. Samo da podsjetim da je

još 1993. grupa hrvatskih intelektualaca tražila od Franje Tuđmana da se povuče s mjesta predsjednika, upravo zbog politike koju vodi u Bosni i Hercegovini. Godinu dana kasnije dvojica njegovih najbližih suradnika, Stjepan Mesić i Josip Manolić, također su napustili vrh politike iz istog razloga. Ta Hrvatska doživjela je ovom presudom djelomičnu satisfakciju.

Oni drugi, koji su manje-više mislili da cijeli svijet mora prihvatiti njihovu interpretaciju prošlosti kao jedinu ispravnu, doživjeli su šok i nevjericu. Najbolje se to moglo vidjeti pri inicijalnom "izvještavanju" nekih "pravovjernih" novinara iz Haga – jedva su uspjeli pronaći riječi da bi sastavili rečenice, toliko su bili u

I jedna i druga opcija su bolje od one ga što smo imali dosad, a to je neprekidno govorenje o ratu, ali ne na način da se poštuju sve činjenice, nego samo neke – i ne na način koji bi bezrezervno vodio miru, nego koji stvara nova neprijateljstva i nove sukobe: i to i unutar zemlje i u odnosu prema drugima u regiji. Dakle, presuda ipak otvara mogućnost za jednu u potpunosti mirnodopsku Hrvatsku, a time omogućava Hrvatskoj da izvrši svoju – zasad nedovršenu – tranziciju iz rata u mir.

Kako ocenjujete karakter ratova u Jugoslaviji tokom devedesetih?

Oko tog pitanja se danas mnogo politizira, i dižu se nepotrebne tenzije. Rat

od Jugoslavije, i Srba od Hrvatske, ili Albanaca od Srbije, i Srba od Kosova itd.), i agresije jednih prema drugima. Oni su imali i napadački i defanzivan karakter, kako gdje – a najviše su napadani manjine i slabiji, gdje god su se našli. Mnogi su napadali, tvrdeći da se samo brane. Taj je rat imao i unutardržavnu i međudržavnu dimenziju. On je bio dijelom organiziran, a dijelom potpuno haotičan – bez jasnih ratnih ciljeva ili s vrlo promjenjivim ciljevima. U njemu su neki sudjelovali iz straha, drugi iz ideologije, treći iz pljačkaških ili osvetničkih pobuda, neki zato što su htjeli, a drugi što su morali.

Bio je to jedan vrlo haotičan događaj, štetan i poguban za mnoge, ali opet –

■ "Da nije bilo rata u Hrvatskoj, hrvatska i slovenačka deklaracija o nezavisnosti završile bi vjerojatno kao i katalonska – pogotkom u prazno. BiH i Makedonija dobile su međunarodno priznanje također zbog rata u Hrvatskoj. Rat u Hrvatskoj je bio i razlog za promjenu stava međunarodne zajednice prema pitanju raspada Jugoslavije, jer se Jugoslavija u toku tog rata pokazala nesposobnom ili nezainteresiranom (ili oboje) da uspostavi mir na svom tlu"

šoku. Isto je i s dijelom političkog vrha, koji je odmah pohrlio da "objasni" i kritizira presudu, navodeći da je ona nepravedna. No, nakon nekoliko dana, kad su vidjeli da ih kritizira ne samo inozemna javnost nego i velik dio domaće, reterirali su, što je dobar znak.

Da li to remeti sliku o Domovinskom ratu kao svetinji na kojoj počiva hrvatska država?

Presuda je težak udarac narativima o Domovinskom ratu "čistom kao suza", kako je izjavila nedavno hrvatska predsjednica, koji su se pretvorili u mit, kojeg se u Hrvatskoj nije moglo kritizirati bez rizika. Ona je, istodobno, i dobra prilika da se Hrvatska počne kritički odnositi i prema svojoj ulozi u devedesetima – pri čemu mislim, prije svega, na ulogu onih koji su tada vodili Hrvatsku. Ako to ne želi ili ne može, ima uvijek "drugoj najboljoj" opciju, a to je da se odmakne od rata, da mu dopusti da on postane prošlost, pa da se ta diskusija ostavi za neka bolja, mirnija vremena, ili čak i za nove generacije, ako ova to nije u stanju.

je bio, prije svega, tragičan, i nipošto ga ne treba slaviti nego samo komemorirati. Ali, on je bio i jedan od razloga za priznanje ne samo Hrvatske, nego i većine drugih postjugoslavenskih država: da nije bilo rata u Hrvatskoj, hrvatska i slovenačka deklaracija o nezavisnosti završile bi vjerojatno kao i katalonska – pogotkom u prazno. Bosna i Hercegovina i Makedonija dobile su međunarodno priznanje također zbog rata u Hrvatskoj.

Rat u Hrvatskoj je bio i razlog za promjenu stava međunarodne zajednice prema pitanju raspada Jugoslavije, jer se Jugoslavija u toku tog rata pokazala nesposobnom ili nezainteresiranom (ili oboje) da uspostavi mir na svom tlu. Umjesto da štiti svoje građane, ona ih je napustila i prepustila na milost i nemilost dizajnerima nasilja. Štoviše, u nekim slučajevima je aparat sile te države poslužio kao kadrovski rezervoar i magazin za oružje za vođenje ratova između jugoslovenskih republika.

Ratovi u devedesetima imali su i elemente višestruke secesije (npr. Hrvata

mnogima i koristan. Mnogi i danas žive od njega i stoga mu ne daju da ikada završi, nego ga nastavljaju kroz "rat za interpretaciju rata". U Hrvatskoj, da podsjetim, ima preko 500 tisuća registriranih "branitelja", odnosno sudionika rata. Dakle, nisu u pitanju samo uvjerenja i patriotizam, nego i sasvim stvarni materijalni i statusni interesi zbog kojih su mnogi zainteresirani da se ratu ne dopusti da postane prošlost. Drugi se pak, nezadovoljni njegovim ishodom, spremaju za novi sukob – ili ga barem priželjkiju – nadajući se da će u novom ratu dobiti ono što u ovom prethodnom nisu. Takvih, nažalost, ima u svim krajevima nekadašnje Jugoslavije.

Zato je važno poslati poruku preventivne prijetnje onima koji bi htjeli novi rat, i graditi mir. Ako to ne možemo sami, onda treba dopustiti međunarodnim akterima da nam nametnu mir, makar privremeno, sve dok ga sami ne poželimo i dok ne pokažemo da smo ga u stanju dugoročno održati.

¶

MOMIR TURUDIĆ

NE PROPUSTITE "ZUMIRANJE"

POLITIČKU EMISIJU U PRODUKCIJI NEDELNIKA VREME

Zumiranje, četvrtak u 18h, na sajtu www.vreme.com

Zoran Živković

Dragan Šutanovac

ZUMIRANJE

voditelj Filip Švarm

EMITUJE SE
I NA SLEDEĆIM
LOKALNIM

TV STANICAMA:

- TV ŠABAC
- TV SANDŽAK
- TV KULA
- T1 ZAJEČAR
- TELEMARČAČAK
- TELEVIZIJA VALJEVO PLUS
- KRALJEVAČKA TELEVIZIJA KATV
- TV FORUM PRIJEPOLJE

I NA PORTALIMA JUŽNE VESTI I UŽIČKA NEDELJA

SBB

EON

NAJBOLJI NAČIN DA GLEDAŠ
VRHUNSKI TV SADRŽAJ

PRVIH 6 MESECI PO

990 DIN

u TRIO paketu

akcija za nove korisnike

www.sbb.rs • www.eon.tv

EON je uključen u Trio pakete. EON Smart TV aplikacija je uključena u Gold Extra i Gold Premium pakete. Akcija važi za nove korisnike Trio paketa uz ugovor od 24 meseca. Uslovi korišćenja usluga i ponuđenih paketa dati su u zvaničnoj ponudi sa cenovnikom i akcijskoj ponudi na www.sbb.rs i www.eon.tv.

Hag i francuske sobarice

Da je neko 1993. mogao da mi predoči spisak budućih "rezultata" tada upravo osnovanog Tribunala, bio bih vrlo zadovoljan

Svih se presudnih momenata iz istorije postjugoslovenskih ratova mogu lako prisetiti, samo jednog ne mogu. Dobro pamtim i Plitvice i Borovo Selo, opsadu i pad Vukovara, Dubrovnik i "ustaše koje pale gume", aprilske pucnje u Sarajevu i sve što je usledilo, čuda i pokore po Bosni od Une do Drine, Bljesak i Oluju... Ne pamtim samo taj dan godine 1993. kada sam čuo ili pročitao da je tamo daleko, u Hagu čak, osnovan posebni sud koji će suditi za zločine u ratu koji je još uveliko trajao, i koji će, štaviše, tek u predstojećim danima doživeti neke svoje, hm, zvezdane trenutke.

Zašto ne pamtim taj čas? Verovatno mi to nije izgledalo preterano važno u tom trenutku. A opet, kako da ne bude važno, kad sam iznad svega želeo da doživim čas u kojem će krvnici odgovarati za svoja zlodela? Šta znam, valjda mi se činilo da to neće biti moguće, da to deluje isuviše dobro da bih se tome uistinu nadao; do tog sam dana, naime, naučio da se ne nadam više ničemu osim nastavku loše beskonačnosti.

Skoro četvrt veka kasnije, slobodan sam da zamišljam šta bi bilo da mi je tog dana godine 1993. pravo iz budućnosti ili iz neke druge dimenzije banuo Gost koji bi mi rekao šta će biti jedan mogući rezime tog suda, evo recimo ovakav: Slobodan Milošević umreće u zatvoru, formalno doduše neosuđen, ali kao da je to stvarno važno ikome kome ne treba nikakav tip u togi i pod perikom da mu objasni ko je bio i šta je radio Slobodan Milošević; Karadžić Radovan i Mladić Ratko, najnedostojnija ljudska bića ikada rođena kao Srbi, biće osuđeni na nekoliko ljudskih večnosti u (doduše, odviše komfornom) zatvoru; strašne, besramne pojave tipa Krajišnik ili Plavšić ostaviće dosta godina svojih bezvrednih života iza rešetaka; ono nešto Šešelj će dvanaest godina biti na slanoj vazdušnoj terapiji Severnog mora; frankista i frankovac Tuđman i mračni, tupoumni ustaša Šušak umreće, doduše, prerano da lično izađu pred sud, ali će njihova politika, bar ona bosanska, posthumno biti proglašena zločinačkom, a njeni glavni izvršioči istrunuće u reštu. I to je samo delić priče, ima tu još mnogo krupnih, srednjih i sitnih ukoljica raznih profila. I onda bi me zamišljeni gost iz budućnosti pitao: "Kako ti izgleda takva perspektiva? Deluje li ti to kao nešto što treba da postoji?" Rekao bih DA, s velikom radošću...

Tog gosta, dakako, nije bilo, a Tribunal, evo, prestaje da postoji, praćen prigodnim "sahranama", u prezrivo-neprijateljskom tonu, u kojekakvim srpskim i hrvatskim medijima, a u sličnim se tonovima izjavljuje i najveći deo one duhovne i moralne mizerije od koje se sastoji politička klasa u ovim našim državama. Svi su, vidim, nešto "nezadovoljni" i "razočarani", svi Tribunalu mere i broje greške i promašaje, praznine i nedosti-

gnuća, a sve je to ponajčešće praćeno onom iritantno idiotskom mantrom kako Tribunal, eto, "nije doprineo pomirenju među državama i narodima" nego je čak "doprineo stalnom otvaranju starih rana" i beskonačnom nastavljanju napetosti i konflikata "na ovim prostorima".

Ništa od ovoga nije tačno, ali je zato sve preglupo, i uz to još i bezmerno pokvareno. Najpre, nema tog suda na svetu koji bilo koga s bilo kim "miri", niti "ispisuje istoriju" kojom će svi biti zadovoljni: ni jedan sud, pa tako ni ovaj, nije ni simpozijum istoričara niti je iscelitelj ljudskih duša ili neka slična kičerozna new age pojava: on je tu da sudi prekršiocima zakona, i to je sve. Pri čemu, dobro znamo, nikada neće svi prekršioци zakona odgovarati – iz razloga, sublimativno rečeno, nesavršenosti ovoga sveta – ali ideja je u tome da ih odgovara što je moguće više, a da pri tome ne odgovara niko ko je nedužan; to je nešto najbliže Pravdi dokle nesavršeno ljudsko biće može da dobaci.

Dalje: ništa od onoga što je Hag uradio dobro, ali i ništa od onoga što je uradio loše, ili nije uradio a trebalo je da uradi, nije moglo pokvariti ama baš ništa "na ovim prostorima". Ako dva-deset i kusur godina posle ratova još živimo gotovo pa u ratnoj psihozi i u tome primerenoj atmosferi netrpeljivosti, onda je to zato što takvo stanje uporno odr(a)žavaju oni koji vladaju svakom od ovih naših država, i oni koji diktiraju njihovu ukupnu društvenu, medijsku i kulturnu atmosferu, a to su uglavnom oni isti koji su to činili i u ratno vreme, kao i njihovi ideološki naslednici. A njih ne bira i ne trpi tamo neki "Hag", nego mi.

Naposletku: šta je to u čemu je Tribunal navodno tako strašno omanuo? Lako je приметiti da su se neki koji jesu krivi jer zločin postoji, a nema na vidiku nikoga drugoga ko bi za njega mogao biti krivlji i odgovorniji od njih – izvukli. S druge strane, nema nikoga, ali zaista baš nikoga, ko je osuđen a da nije kriv, da je tamo zalutao, pao s Marsa, nevin i naivan kao poslovična francuska sobarica. Ako nisu svi krivci odgovarali – a to se, da se ne lažemo, još nikada i nigde nije dogodilo otkad je sveta i veka – e pa bogme nije bilo ni da je neko omastio robiju "samo zato što je Srbin" (Hrvat, etc.), kako nas hulje i njihovi ađutanti stalno uveravaju. Ne, dragi moji. Pogledajte kroz prozor u Beogradu, Nišu, Novom Sadu: niko od prolazećih nije optužen niti osuđen u Hagu. Pogledajte kroz prozor u Zagrebu, Osijeku ili Splitu: niko od prolazećih nije optužen ili osuđen u Hagu. Tribunal nikada i nigde nije sudio "svima nama": uvek samo "njima", kojima je i trebalo. Ako se neko od "nas" iz gluposti ili čega još goreg dobrovoljno solidarisao s "njima" pa se osetio osuđenim, to je samo njegov problem, i neka izvoli prestati da se prenemaze i da nam ga svima tovari na grbaču.

Partijska cvrkutanja i emotivni ispadi

Domaći političari nikako da shvate da je Tviter deo javnog prostora. Ako postoji nešto što nikad ne bi izjavili na TV-u, sva je prilika da će loše proći i na društvenim mrežama

Pre samo četiri ili pet godina, razni stručnjaci za marketing, komunikacije i slične oblasti apelovali su na srpske političare da budu aktivniji na društvenim mrežama kako bi direktno komunicirali sa biračima. Danas, manje-više isti ljudi zapomažu da političarima treba ukinuti Tviter ili makar da treba da angažuju stručnjake koji bi tvitali umesto njih. Na sreću ili na žalost, Srbija nije neki veliki izuzetak, zahvaljujući američkom predsedniku Donaldu Trampu koji se ne skida sa ove društvene mreže, a gafove i skandale proizvodi svakog dana. Njegova aktivnost na društvenim mrežama čak ima posebnu stranicu na Vikipediji. Najnoviji skandal nastao je 29. novembra kad je Tramp podelio antimuslimanske sadržaje radikalno desničarske britanske organizacije *Britain First*.

Ovdašnji politički skandali na Tviteru nešto su drugačije prirode, bar kad je reč o onima koji najviše ustalasaju javnost. Poslednji u nizu tviter sukoba na srpskoj političkoj sceni je onaj između Saše Radulovića, lidera pokreta Dosta je bilo i Saše Jankovića, lidera Pokreta slobodnih građana, kad je Radulović optužio Jankovića da pripada nekakvoj paralelnoj obaveštajnoj službi koja je nastala u vreme vladavine Demokratske stranke. Sukob je počeo kao uobičajena, prilično bezazlena "razmena vatre", ali je brzo eskalirao Radulovićevim podugačkim blogom. Nekoliko nedelja kasni-

je, ovaj slučaj i dalje egzistira na stranicama tabloida iako osim inicijalnih optužbi, nisu isplivali nikakvi dokazi ni svedočanstva.

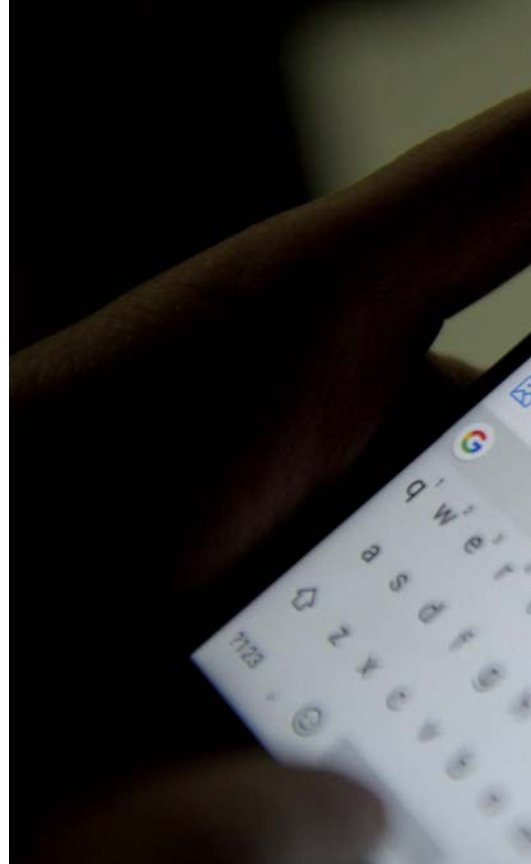
SLOBODNI MEDIJ TVITER

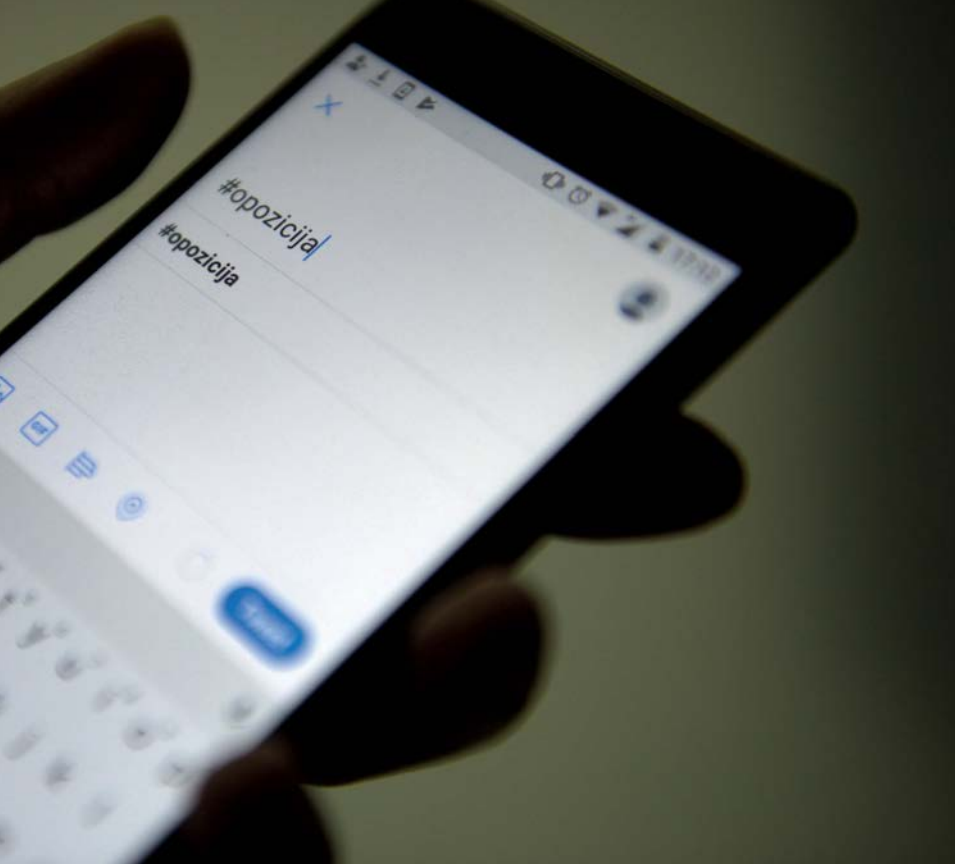
U političkim okolnostima kakve su ovdašnje, društvene mreže su zapravo najslobodniji kanal komunikacije za političare, pre svega opozicione. Ono malo medija koji nisu pod režimskom kontrolom nedovoljno je da zadovolji njihove potrebe za komunikacijom sa javnošću i to nije sporno. U tom smislu, razumljivo je zašto se velika većina opozicionih političara okreće društvenim mrežama. Na momente je, međutim, sporan način na koji ih koriste, pre svega u smisli mere i granice. Autorka ovog teksta je nekoliko puta bila žrtva kritika osetljivih političara. Mehanizam je uvek isti: napišete ili izgovorite nešto što jedva da je kritika na njihov račun, pre bi se reklo – usputna opaska. Verovatno presrećan što ga se neko uopšte setio, a u isto vreme očajan što mu nije uputio hvalospev, političar prozove novinara preko Tvitera, usput mu i kao nešto odgovori na kritiku, a onda horde pristalica dalje preuzmu stvar da poruče novinaru kako je kupljen, piše naručene tekstove, radi za Vučića i sve u svemu, glup je, zao i ružan. Ovo poslednje pogotovo ako je reč o novinarki. Paradoks je u tome što bi novinarsku kritiku upućenu političkom akteru

primetilo daleko manje ljudi da je ovaj naprosto oćutao i ostavio novinara na miru. Čak i ako ostavimo po strani pitanja slobode govora i pritiska na novinare, ovakav nastup na društvenim mrežama prilično je beskoristan i kontraproduktivan. Oni koji bespogovorno podržavaju političke lidere lajkovaće i aminovati sve što ovi tvitnu, pa im je u tom smislu prilično nebitno šta ovi govore. Zapomaganjem da mu je načinjena nepravda političar svakako neće privući nove pristalice. Naprotiv – uobičajena reakcija javnosti na kukumavčenje je ignorisanje ili generalni stav da političar mora ponekad da otrpi i kritiku. Sve u svemu, jedino što postiže jeste da novinaru na kog se okomio sasvim malo, ali i sasvim nepotrebno – zagorča život na nekoliko sati.

Istina, i ovde stvari ponekad eskaliraju do neslučenih razmera i opstaju na društvenim mrežama i po nekoliko meseci. Na primer, novinar "Dojče vellea" i saradnik "Vremena" Nemanja Rujević i dandanas je na "crnoj listi" pristalica pokreta Dosta je bilo jer se drznuo da istraži poresko dugovanje Saše Radulovića u Sjedinjenim Američkim Državama. Političke hajke na novinare ponekad odu toliko daleko da moraju da reaguju njihove redakcije i novinarska udruženja. Najnovija meta pretnji i uvreda na Tviteru je Marija Antić, novinarka TV N1, koja je prošle nedelje u emisiji "Novi dan" ugostila Arnoa Gujona, na ovim pro-

Foto: Marija Janković

■ Horde anonimnih partijskih aktivista funkcionišu poput nekakve tamne frejdovske podsvesti političara na vlasti, pa već godinama naganjaju i kinje neistomišljenike na društvenim mrežama

storima poznatog kao humanitarca koji je u poslednjoj deceniji prikupio nekoliko miliona evra humanitarne pomoći za Srbe sa Kosova. Pošto je Gujon trebalo da održi nekakvo predavanje studentima Fakulteta političkih nauka, Marija Antić mu je postavila nekoliko pitanja o njegovom političkom angažmanu u Francuskoj. Ispostavilo se da je Gujon povezan sa Blokom identitaraca, ekstremno desničarskom organizacijom koju su osnovali članovi grupe Unite Radicale, zabranjene nakon što su 2002. ljudi povezani sa ovom grupom pokušali atentat na tadašnjeg francuskog predsednika Žaka Širaka. Iako je tvrdio da je bio član ove organizacije svega šest meseci, ispostavilo se da je Gujon svojevremeno čak pokušao da se kandiduje i za predsednika Francuske. Nakon gostovanja na N1, nadigao je dreku na Tviteru, što je dovelo do višednevne hajke na Mariju Antić. Čitav slučaj upravo je zahvaljujući ovoj društvenoj mreži još jednom ukazao na nizak nivo razvijenosti demokratske svesti i razumevanja slobode medija. Niko od

onih koji bezočno vređaju, omalovažavaju i prete Mariji Antić ne spori problematične političke stavove Arnoa Gujona, ali i te kako osporavaju njeno pravo da ga o tome bilo šta pita. Kao da njegov humanitarni rad može da ga opere od izjava poput one da je njegova prva zastava, ona koju ne skida nikada – njegova boja kože. Pobesneta horda tviteraša saglasna je u jednom: on je ovde humanitarac, a šta je u Francuskoj, ne treba da nas se tiče. U to ime, jedna novinarka izložena je najodvratnijim mogućim pretnjama i uvredama, dok se Arno Gujon hvali podrškom 25.000 Srba.

Ovaj slučaj samo je poslednji u nizu emotivno nabijenih, nekonstruktivnih i mentalno zagađujućih dešavanja u političkom virtuelnom prostoru.

VIŠAK EMOCIJA

Upravo je taj suviše emotivni nastup na društvenim mrežama najveći problem ovdašnje političke scene, samo što vlast i opozicija drugačije artikulišu te emocije. Dok opozicioni lideri plaču i žale se (seti-

mo se samo višednevne halabuke povodom tvita Saše Jankovića o tome kako je "zgrčen od besa i stresa"), vlast primenjuje sasvim drugačije, premda jednako iracionalne metode. Predstavnici vlasti delimično su savladali lekciju iz ponašanja na društvenim mrežama, pa se drže prilično rezervisano, naloge im vode osobe zadužene za odnose sa javnošću i mahom izveštavaju o njihovim aktivnostima. S druge strane, horde anonimnih partijskih aktivista funkcionišu poput nekakve tamne frejdovske podsvesti političara na vlasti, pa već godinama naganjaju i kinje neistomišljenike na društvenim mrežama. No, međutim... Čak i sa zvaničnih naloga koje koriste u promotivne svrhe političari na vlasti povremeno proklizaju i otmu se kontroli. Prvak u ovakvim ispadima je ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović, na čijem tviter profilu nedeljama iskaču samo objave gde je bio i s kim se sreo, a onda iznebuha izleti nešto u klasičnom naprednjačkom "svi su protiv nas" stilu, poput tvita od 1. decembra ove godine: "Nadam se da vas je bar malo sramota što nakon svih prikupljenih dokaza i hapšenja počinio i dalje bezočno lažete zarad sopstvene političke promocije." Stotine i hiljade pristalica najjače vladajuće stranke ovo bespogovorno lajkuju i retvituju iako, kao i velika većina ostalog sveta, nemaju pojma o čemu se radi, ko laže i koga treba da bude sramota. Ne znaju, jer ne piše.

Svakako da Stefanović nije jedini, ali je izuzetak među ministrima u Vladi Srbije koji imaju ovakve ispade. Da nije sam u tome, pokazuje tviter nastup njegove savetnice za medije Biljane Ivković koja uredno retvituje ljutite tvitove svog šefa, a sklona je verbalnim napadima na neistomišljenike. S druge strane, emotivne reakcije na Tviteru najčešće su rezervisane za narodne poslanike, među kojima je apsolutni šampion Vladimir Đukanović, kome je trenutno suspendovan stari nalog, pa je načinio novi na kom je daleko pristojniji. Biće da mu je neko skrenuo pažnju. Za njim sledi Marijan Ristićević, koji retko kad zaslužuje priznanje, ali mora mu se priznati da se u onlajn sferi ponaša identično kao u skupštinskoj sali. Pisati o tviter ikonama vladajuće većine nije potpuno bez podsećanja na hiperaktivnost Nebojše Krstića, bivšeg savet-

Foto: freestock.com

■ Evidentno je da ovdašnji političari na društvenim mrežama pate od pojačane emotivne temperature i afekata, te da su slabo artikulirani. No, istine radi, čitava politička scena nam je takva, a ono što se događa na društvenim mrežama zapravo je samo ogledalo političke realnosti

nika predsjednika Borisa Tadića, marketing stručnjaka i člana UO Radiotelevizije Srbije. Ni na Tviteru ni u TV nastupima, a pogotovo u autorskim tekstovima, Krstić ne uspeva da objasni šta tačno podržava u politici vladajuće koalicije, ali je zato uvek spreman da se na Tviteru igrava na kritičarima političke većine.

DOPISNICI SA TWITERA

Nastup na društvenim mrežama postao je sastavni deo političkog delovanja u Srbiji. Gotovo da nema političara koji je iole aktivan na Tviteru, a da svojevremeno nije prošao kroz tviteraškog "toplog zeca" jer mu se nešto nesrećno omaklo. Podsetimo se kako je mnogo pre Jankovićevog tvita iz Beča nadrljao Vuk Jeremić, dok je bio predsednik Generalne skupštine UN: srećan zbog pobede Novaka Đokovića, tvitnuo je kako prevrće stolove u Njujorku i zapečatio sebi sudbinu u narednih nekoliko meseci. Nakon što je na sličan način javnost negativno reagovala na Jankovićev tvit o tome kako je u hotelu u centru Beča zgrčen od stresa i besa, jasno je da javnost od političara očekuje mnogo veći stepen čvrstine i emotivne stabilnosti, a da su izlivi bilo kakvih, lepih ili ružnih emocija, nešto što iritira. U tom smislu, možda nije zgoreg skrenuti političarima pažnju da su društve-

ne mreže, bez obzira na ležernost i neposrednost u komunikaciji, ipak deo javnog prostora. Ako postoji nešto što nikako ne bi izjavili na televiziji, sva je prilika da će isto to loše proći i na društvenim mrežama. U suprotnom, postaju mete podsmeha, ne samo korisnika društvenih mreža, već i medija koji maltene imaju dopisnike s Twitera. To da onlajn mediji prenose tvitove ili postove poznatih sa Fejsbuka i Instagrama nije ništa neuobičajeno. Neobično je, međutim, i za Srbiju jedinstveno to što televizija sa nacionalnom frekvencijom, TV Pink, vrlo često napravi vest od nečega što je neko tvitnuo, a što kod korisnika Twitera i nije izazvalo bog zna kakvu reakciju. Najpoznatija žrtva ovakve medijske zloupotrebe društvenih mreža je glumac Sergej Trifunović, kog su nedeljama razvlačili izveštavajući da je pretio kako će "pišati po Vučićevom grobu", iako uopšte nije to tvrdio.

Tabloidno razvlačenje palo je i nedavno, nakon pomenutog sukoba na relaciji Radulović-Janković. Koliko teorija o paralelnoj tajnoj službi DS-a ima veze s realnošću, najbolje govore činjenice. Naime, koliko je realno da stranka koja je do guše u dugovima i koja više nema ni kol centar za komunikaciju sa biračima, s druge strane ima neku paralelnu Udbu? Osim toga, da li je realno da

glavni Džejsms Bond te tajne službe bude Saša Janković, čiji pokret prolazi kroz tešku egzistencijalnu krizu svega nekoliko meseci nakon osnivanja?

IMA I NORMALNIH

Evidentno je, dakle, da ovdašnji političari na društvenim mrežama pate od pojačane emotivne temperature i afekata, te da su slabo artikulirani. No, istine radi, čitava politička scena nam je takva, a ono što se događa na društvenim mrežama zapravo je samo ogledalo političke realnosti. Što nas dovodi do epicentra sve političke moći u Srbiji, glavnog emitera povišenog emotivnog naboja – Aleksandra Vučića. Jedini smislen zaključak jeste da on svojim nastupom i rečnikom diktira apsolutno sva događanja na političkoj sceni, a da svi ostali svode svoje aktivnosti na reakcije na njega.

Pa ipak, nekoliko svetlih primera nastupa na društvenim mrežama ukazuje da domaći političari imaju od koga da uče. Političarke iz gotovo svih stranaka, iako su mnogo više na meti mizoginije, pretnji i govora mržnje, mogu komotno da drže lekcije muškim kolegama. Konkretno, u vladajućoj koaliciji, potpredsednica SNS-a i narodna poslanica Marija Obradović drži se retko suvislo. Primer artikulisanog nastupa prema građanima na društvenim mrežama svakodnevno daju opozicione poslanice Marinika Tepić i Gordana Čomić, koje jednostavnim jezikom komuniciraju o onome što se događa u parlamentu, o zamerkama koje imaju na zakone u proceduri i amandmanima koje podnose njihovi poslanički klubovi. Pokret Dosta je bilo ušao je u parlament pre svega zahvaljujući kampanji na društvenim mrežama. Dok su muškarci iz ovog pokreta često meta podsmeha zbog prosipanja mudrosti na Tviteru, njihove kolegice, pre svih Ana Stevanović i Tatjana Macura, ostavljaju sasvim drugačiji, smiren i odmeren utisak. Naravno, kao dobar primer, tu je i dr Dušan Milisavljević iz DS-a, verovatno omiljeni narodni poslanik srpskog Twitera. Ono što bode oči u ovom pregledu nastupa političara na Tviteru jeste da oni najveštiji i najomiljeniji na društvenim mrežama ne zauzimaju vodeće pozicije u svojim partijama.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE **Laguna**

**Knjige za
399 dinara!**

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI“ U SRBIJI

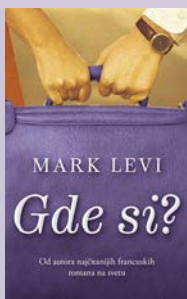
Ponesite ovaj primerak „Vremena“ u neku od knjižara „Delfi“ i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 399 dinara.

Akcija traje od 24. novembra do 22. decembra 2017.

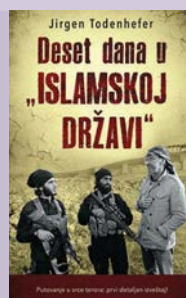
Mihael Kelmajer:
**DVA GOSPODINA
NA OBALI**

Vinston Čerčil i Čarli Čaplin
šetaju obalom i razgovaraju
o svojim životima, politici,
umetnosti, „crnom psu“
depresije i demonima
istorije. Roman o hroničnoj
melanholiji, prijateljstvu i
kratkom i gorkom XX veku.

Mark Levi:
GDE SI?

Ljubavni roman najčitanijeg
savremenog francuskog
pisca čije su knjige prevedene
na četrdeset jezika i prodane
u dvadesetak miliona
primeraka. Priča o dvoje
razdvojenih ljubavnika,
koja se odvija između
Njujorka i Hondurasa.

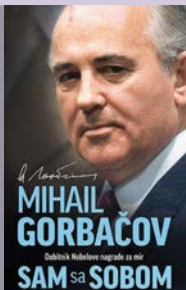

Jirgen Todenhefer:
**DESET DANA
U ISLAMSKOJ DRŽAVI**

Jirgen Todenhefer je 2014. otputovao
u Mosul, središte Islamske države,
boravio tamo deset dana, razgovorao
sa vojnicima, dželatima, sudijama,
lekarima i običnim svetom, i napisao
ovu knjigu kao dramatično i pouzdano
svedočanstvo o najokrutnijoj
političkoj tvorevini našeg vremena.

Mihail Gorbacov:
SAM SA SOBOM

Autobiografija
poslednjeg
predsednika Sovjetskog
saveza i dobitnika
Nobelove nagrade za
mir 1990. godine,
knjiga kojom sumira
svoj život, karijeru
i istorijsku ulogu.

Jan-Filip Zendker:
OSLUŠKIVANJE SRCA

Priča o mladoj ženi koja
u potrazi za nestalim
ocem, tragom jednog
ljubavnog pisma od pre
četrdeset godina, odlazi
u Burmu i tamo otkriva
tajnu očeve prošlosti i
egzotični svet Istoka koji
će je zauvek promeniti.

Kristof Keze:
SILICIJUMSKA DOLINA

Digitalna revolucija
iz prve ruke: kako
su nastale i na
kojim tehnološkim i
ekonomskim principima
počivaju najveće
savremene korporacije
kao što su Fejsbuk,
Gugl, Amazon i Epl.

Din Barnet:
**KAD MOZAK PRAVI
GLUPOSTI**

Popularno pisana
knjiga o neuronaučnim
saznanjima koja daje
zabavne i intrigantne
odgovore na pitanja
o tome kako i zbog
čega nas mozak
ponekad sabotira.

Danjan Čen:
ŠANGAJSKA PRINCEZA

Biografska priča o Deiji Kvok,
devojici iz jedne od najbogatijih
šangajskih porodica, koja
u vreme kineske Kulturne
revolucije dospeva u logor „za
prevaspitavanje kapitalista“. Knjiga jedne od najpopularnijih
savremenih kineskih spisateljica,
prodana u milionskom tiražu.

Makis Citas:
BOG MI JE SVEDOK

Duhovita i dirljiva priča o
protivrečnostima savremenog
grčkog društva data kroz vizuru
tragikomičnog antijunka ovog
romana, pedesetogodišnjaka
razapetog između provincije
i prestonice, Grčke i
Evrope, sebe i okruženja,
profanog i sakralnog.

Srećko Horvat i Slavoj Žižek:
ŠTA EVROPA ŽELI?

„Bauk kruži Evropom – bauk
otpora opasnom poricanju
evropske političke elite da je
nešto trulo u temeljima našeg
kontinenta. Žižek i Horvat podstiču
širenje ovog bauka“, napisao je
Janis Varufakis u preporuci za ovu
knjigu koja propituje probleme i
apsurde današnje Evropske unije.

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Laguna Klub čitalaca, Resavska 33, Beograd
Delfi knjižara **Momo Kapor**, Stanoja Glavaša 1, Beograd
Delfi knjižara **Immo**, Gandijeva 21, Beograd
Delfi knjižara **SKC**, Kralja Milana 48 (ulaz iz Resavske), Beograd
Delfi knjižara **Borislav Pekić**, Knez Mihailova 40, Beograd
Delfi knjižara **Branislav Nušić**, Makedonska 12, Beograd
Delfi knjižara **Dobrica Ćosić**, Bulevar kralja Aleksandra 146, Beograd
Delfi knjižara **Vuk Karadžić**, Bulevar kralja Aleksandra 92, Beograd
Delfi knjižara **Miljakovac**, RK Beograd, Vareška 4, Beograd
Delfi knjižara **Banovo brdo**, Požeška 118a, Beograd
Delfi knjižara **Zira**, Ruzveltova 33, Beograd
Delfi knjižara **Terazije**, Terazije 38, Beograd
Delfi knjižara **Dositej Obradović**, Glavna 20, Zemun
Delfi knjižara **Kruševac**, Mirka Tomića 88
Delfi knjižara **Subotica**, Korzo 8
Delfi knjižara **Jovan Jovanović Zmaj**, Rmč Jovina 12, Novi Sad
Delfi knjižara **Sremska Mitrovica**, TC Rodić
Delfi knjižara **Niš**, Voždova 4
Delfi knjižara **Niš**, TC Kalča, lam. E, lok. 11
Delfi knjižara **Radoje Domanović**, Kralja Petra I 12, Kragujevac

Delfi knjižara **Valjevo**, Kneza Miloša 33
Delfi knjižara **Branko Ćopić**, Omladinska 16/1, Kraljevo
Delfi knjižara **Vladislav Petković Dis**, Gradsko šetalište bb., Čačak
Delfi knjižara **Isidora Sekulić**, TC Aviv Park, Miloša Obrenovića 12, Pančevo
Delfi knjižara **Požarevac**, Stari korzo 2
Delfi knjižara **BIG Novi Sad**, Sentandrejski trg 11, Big Shopping centar
Delfi knjižara **Užice**, Trg Svetog Save 46, Užice
Delfi knjižara **Jagodina**, VIVO shopping PARK, lokal A10, Stevana Ivanovića bb.
Delfi knjižara **Gornji Milanovac**, Vojvode Milana 4
Delfi knjižara **Zrenjanin**, TC Aviv park Zrenjanin, Bagljaš Zapad 5
Delfi knjižara **Vasko Popa**, Trg Sv. Teodora Vršackog 5, Vršac
Delfi knjižara **Zvezdara**, TC Aviv Park, Živka Davidovića 86, Beograd
Delfi knjižara **Miloš Crnjanski**, Vase Čarapića 2-4, Beograd
Delfi knjižara **Subotica**, TC Shoppi, Segedinski put 88
Delfi knjižara **Novi Beograd**, Bulevar Mihajla Pupina 181, Beograd
Delfi knjižara **TC Stop Shop, lokal 15.4**, Bulevar Medijana 21, Niš
Delfi knjižara **Borča**, Tržni centar SHOPPI, Zrenjaninski put bb., Beograd
Delfi knjižara **Karaburma**, **TC BIG FASHION**, Višnjička 84, Beograd
Delfi knjižara **Lebane**, Cara Dušana 57
Delfi knjižara **Šabac**, Gospodar Jevremova 18
Delfi knjižara **Lazarevac**, TC Stop Shop, Železnička bb.

NE PLJUJ PO

Fotografije: Marija Janković

PRAVOSUĐU

“Ja već 15 godina imam želju da napravim eksperiment – da dovedem švajcarskog sudiju kod nas da sudi, a našeg da pošaljem u Švajcarsku da vidimo kakvi će biti rezultati. Prosto, ja sam ubeđen da će taj Švajcarac da bude isti kao mi, ako ne bude i gori, a da će naš biti perfektan tamo. Sistem je taj koji te tera da radiš dobro”

Protekle nedelje predstavnik Venećijanske komisije Džejms Hamilton se u Narodnoj skupštini sastao sa predsednicima Odbora za pravosuđe, državnu upravu i lokalnu samoupravu Petrom Petrovićem, Odbora za administrativno-budžetska i mandatno-imunitetska pitanja Aleksandrom Martinovićem i Odbora za ustavna pitanja i zakonodavstvo Đorđem Komlenkim, koji su gosta obavestili da je sudstvo u Srbiji nezavisno. Ovaj poslednji se istakao ocenom “da nije dobro odvajanje sudske od izvršne i zakonodavne (vlasti)”, kako je prenela novinska agencija Beta, što je odmah postalo hit na Tviteru. Povod za ove pravne konsultacije je najavljena promena Ustava Republike Srbije. O tim promenama, kao i o promenama načina izbora sudija i tužilaca i stanju u srpskom pravosuđu razgovaramo sa sudijom Apelacionog suda i potpredsednikom nevladine organizacije Društvo sudija Srbije, Omerom Hadžiomerovićem.

“VREME”: Na prošlonedeljnom sastanku predsednika tri skupštinska odbora sa Džejmsom Hamiltonom sva trojica predstavnika srpskog parlamenta insistirali su da nema pritisaka izvršne i zakonodavne vlasti na sudije i tužioce. Kako vi to komentarišete?

OMER HADŽIOMEROVIĆ: Kad bi bilo tako, bilo bi super. Onda ne bi ni bilo problema koji je konstatovala Evropska komisija prilikom skrininga. Na žalost, nije tako. Koliko smo mi informisani, Džejms Hamilton je u Srbiju došao po pozivu Ministarstva pravde da im pomogne u pisanju nacrtu ustavnih promena. On nije imao sastanke samo sa predsednicima skupštinskih odbora, već je imao sastanke i sa nama, Društvom sudija Srbije, zatim i sa Jukomom. On, prosto, prikuplja

informacije kako ko vidi probleme u pravosuđu. Kada govorimo o mogućnosti političkog uticaja na pravosuđe u postupku skrininga i u Nacionalnoj strategiji za reformu pravosuđa, mi smo sami detektovali da treba da otklonimo mogućnosti za politički uticaj. Politički uticaj može da bude direktan. Može neko od političara da pozove sudiju telefonom i da kaže: “Presudi tako i tako.” Ali, to nije jedini oblik političkog uticaja koji je moguć. Takve vrste uticaja praktično ne postoje ili su vrlo retke. Pored toga, takvi postupci su nezakoniti i predstavljaju krivično delo. Ono što je mnogo opasnije jesu posredni politički uticaji. Kad su indirektni, onda se javljaju dva problema: prvi problem je da, uopšte, prepoznate da je to politički pritisak, a drugi je što vrlo često nije nezakonit. O posrednom političkom uticaju govorim kada vi, pre svega, stvorite pravni okvir da možete na određeni način da utičete na sudije i tok i ishod sudskog postupka.

Imate li primer za to?

Kako da ne. Evo, 2009. su najavljivali opšti reizbor svih sudija, a pritom će o reizboru odlučivati Visoki savet sudstva (VSS), pa će parlament birati. A, onda se pojavi prvostepena odluka o izboru sudija i neko od političara kaže: “Ovo je skandalozna odluka, ovakve sudije ne zaslužuju da to budu.” Posle vi, kao drugostepeni sudija, dobijete da odlučujete o žalbi na tu presudu. Rizikujete da ako je potvrdite, i vi postanete jedan od onih koji “ne zaslužuju da budu sudije”. Pri tome, biće sproveden reizbor svih sudija, ponovo će se odlučivati ko zaslužuje da bude sudija a ko ne, i odlučivaće se prema nejasnim kriterijumima u nejasnom postupku. Dakle, vi ste stvorili pravni okvir da možete na posredan način da utičete na sudije. Pitanje da li će postojati neki drugi uticaj na sudije je pitanje nepristrasnosti sudi-

je. Prosto, da sudija kad sudi, ne navija ni za jednu stranku. Bilo zato što mu neko nudi pare, što mu je neko pretio, bilo što mu je neko prijatelj, to je pitanje nepristrasnosti. A nezavisnost jeste odnos između grana vlasti – izvršne i zakonodavne s jedne, i sudske sa druge strane. Sudska vlast mora da bude nezavisna, između ostalog, zato što svojim odlukama treba da natera izvršnu i zakonodavnu vlast da poštuju zakone koje su sami doneli. Pravo treba da nam kaže: “Ja ti garantujem i stvaram pravni okvir, da neće niko moći da vrši uticaj na sudije.” Te pravne garancije se nalaze u zakonu ili u Ustavu gde su mnogo čvršće. Zemlje koje su u tranziciji traže mnogo čvršće garancije, zato ih vrlo često podižu na ustavni nivo da ne bi mogle kasnije da se izigravaju zakonima. Šta su pravne garancije sudijske nezavisnosti? Način kako ćeš me birati, način kako ćeš me razrešiti, sistem disciplinske odgovornosti, imunitet, moj materijalni položaj.

Pa, zar u ovoj zemlji nemamo pravne garancije za nezavisnost sudstva?

Mi imamo i sada pravne garancije. To je jedno drugo pitanje. Ja tu vidim i veliku odgovornost samih sudija za svoju nezavisnost. Garancije koje sada postoje u Ustavu sudije nisu u potpunosti iskoristile. Tu je ključno pitanje uloga Visokog saveta sudstva. To je organ koji po Ustavu garantuje nezavisnost sudstva. Ako VSS ne primenjuje pravne garancije ili ne radi dobro svoj posao, džaba vam sve ustavne garancije. Sad otvarate drugo pitanje: a zašto se sudije tako ponašaju? Zašto su sudije ili uplašene ili nezainteresovane? Zato što ih je sistem takvim proizveo. Dosadašnje iskustvo ih uči da tako treba da se ponašaju. Političari vrlo često kažu: “Vi, u stvari, nemate kapacitet da nosite svoju nezavisnost.” Što je deli-

mično tačno. To je Duško Radović jasno oslikao u svom aforizmu: "Dajte mi dobro dete, pa da vidite kako sam ja dobar roditelj." Drugim rečima: "Budite vi nezavisni, pa ćemo mi vama da damo garancije." Ta svest se gradi, nije to nešto što se događa preko noći. Mi moramo te garancije da podignemo na mnogo viši nivo nego u drugim zemljama. Mi ćemo se sigurno složiti da Srbija u pogledu nezavisnosti sudi-

doći do pogrešnog zaključka kao što smo imali pre sedam godina da ćete problem rešiti tako što ćete zameniti sudije. Mi u Društvu sudija Srbije kažemo: "Ne možete. Morate da promenite sistem. Sudije su takve kakve su, oni su proizvod takvog sistema, a tek kasnije su jedan od njegovih problema." Sistem proizvodi određene ljude. Ako želiš da dobiješ boljeg sudiju, moraš da promeniš sistem. Jer, ako zameni-

Kako da ne. Za sudsku vlast je vrlo značajan sistem društvene kontrole. Visoki savet sudstva treba da bude širi. Parlament treba da bira neke stručne članove u VSS koji nisu sudije, ali da oni ne budu iz redova političara. To je vid društvene kontrole.

Stekao se utisak na sastanku sa Džejsom Hamiltonom da su trojica predsednika skupštinskih odbora

■ **"Pošto sam dosta mator, imam tri godine do penzije, ja se sećam kad sam bio mali, da je u pekarama tamo oko Cvetka pisalo: 'Ne pluj po podu.' Zato što je narod pljuvao po podu. Bar neki jesu. Sad više ne piše i narod više ne pljuje po podu. To je pitanje realnosti koju mi imamo. Ja mislim da u ovom trenutku u Ustavu treba da piše: 'Ne pluj po pravosuđu.' Pa kad budu prestali da pljuju, izbacićemo to iz Ustava"**

ja nije standardna zemlja, ona je izuzetno nestandardna zemlja. Zato ona zahteva mnogo viši nivo garancija sudijske nezavisnosti koje će postepeno menjati svest i stvoriti sudije koje će se boriti za svoju nezavisnost.

Jeste li sigurni da će to da se desi?

Ja imam kontrapitanje – a kako ćemo to rešiti? Kako možemo drugačije? Vi morate da stvarate sudije, vi morate da ih ohrabrujete. Kada su komentarisali presudu Miroslavu Miškoviću koja je doneta u Apelacionom sudu, i predsednik je komentarisao, mi, Društvo sudija Srbije, pisali smo VSS jer smatramo da treba da počnu da funkcionišu institucije, oni su zaduženi da štite sudije. Pitali smo: "Da li vi u Visokom savetu sudstva prepoznajete kao problem što se na ovakav način komentarišu presude?" Pojavi se sudska odluka, posle pet minuta dolazi reakcija: to je skandalozno, to je neverovatno... Nisu ni pročitali odluku. Ja razumem da je neko pročitao odluku, pa rekao da sud nema pojma. Ti vidiš da je neko imao projekciju sudske odluke. Takvu projekciju nemaju samo političari, imaju je i građani. Generalni problem percepcije suda u javnosti je da se sve slabosti sudskog sistema ogledaju u sudiji. Kada je građaninu neka odluka nelogična, on će reći da je sudija nezalica ili je korumpiran, što ne znači da nešto od toga nije tačno. I onda ćete

samo čoveka, posle mesec dana on će postati isti kao prethodni. Ja već 15 godina imam želju da napravim eksperiment – da dovedem švajcarskog sudiju kod nas da sudi, a našeg da pošaljem u Švajcarsku da vidimo kakvi će biti rezultati. Prosto, ja sam ubeđen da će taj Švajcarac da bude isti kao mi, ako ne bude i gori, a da će naš biti perfektan tamo. Sistem je taj koji te tera da radiš dobro.

Imali smo slučajeve u privredi gde su neki stranci u Srbiji postali korumpiraniji od domaćina.

Kod nas jeste problem nizak nivo političke kulture. Mi, kao društvo, a pogotovo političari uopšte ne shvataju šta je njihova uloga. Njihova uloga nije da ispravljaju pojedinačne nepravde koje se dešavaju u sudskom sistemu. Nepravdi sigurno ima, svuda ih ima. Oni to rade iz populističkih razloga da se pred građanima prikažu kao neki Robin Hud koji ih brani od nekih zlih, korumpiranih i loših. Njihov zadatak jeste da uoče koja je sistemska greška, a političari stalno govore da mora da postoji uzajamna kontrola tri grane vlasti. Ne. Postoji ograničenje, tri grane vlasti sebe ograničavaju, ali sudsku vlast ne kontrolišu. Jer Ustav kaže: "Sudske odluke ne mogu da preispituju druge dve grane vlasti, samo sud može da preispituje sudsku odluku."

A sme li javnost?

branili stav da se u Skupštini potvrđuje izbor sudija i tužilaca.

To što su njih trojica rekli, kako je preneto u medijima, u direktnoj je suprotnosti sa Nacionalnom strategijom i Akcionim planom za Pregovaračko poglavlje 23 koje je upravo Skupština usvojila. Ako ti kažeš: "Ja sam se Akcionim planom obavezao da isključim Skupštinu iz postupka izbora sudija i tužilaca zato što je to prepoznato kao problem na skriningu između nas i predstavnika Evropske unije", onda je meni potpuno nejasno čiji stav oni zastupaju. Da li je to lični stav ili je to stav Skupštine? Ako je stav Skupštine, onda treba da revidiraju Akcioni plan i da kažu: "Ne, ne treba. Mi ćemo birati sudije." Oni daju kontradiktorne izjave. Nacionalnu strategiju i Akcioni plan nije donelo Društvo sudija Srbije, nije ni Evropska unija. To je parlament usvojio. Na drugom okruglom stolu u Beogradu gde su se Ministarstvo pravde i predstavnici civilnog društva konsultovali u vezi sa promenom Ustava bio je i Aleksandar Martinović (predsednik Odbora za administrativno-budžetska i mandatno-imunitetska pitanja) koji je zamolio da se obrati skupu. Rekao je: "Ja smatram da ipak Skupština treba da bira sudije." Onda mu je jedna učesnica rekla: "Čekajte, gospodine Martinoviću, je li to vaš lični stav, stav vaše poslaničke grupe ili stav parlamenta? S

obzirom na to da je suprotno onome što ste napisali u Akcionom planu i Nacionalnoj strategiji.” Tada je gospodin Backović (Čedomir, pomoćnik ministra pravde) rekao da nema postavljanja pitanja. Ona je rekla: “Ja ipak postavljam pitanje pod rizikom da ne dobijem odgovor”, a onda je on rekao: “Martinoviću, zabranjujem ti da odgovoriš na pitanje.” Mi, uopšte, ne vidimo smisao da dalje učestvujemo u tim debatama i zato smo ne samo mi, već i Udruženje tužilaca, Jukom, Beogradski centar za ljudska prava, CEPRIS i Udruženje sudijskih saradnika istupili iz tog procesa.

Nedavno je sudija Aleksandar Trešnjev, član veća u slučaju “Šarić”, planom za 2018. premešten iz Posebnog odeljenja za organizovani kriminal Višeg suda u Beogradu u krivično odeljenje. Slično je bilo i pre nekoliko godina sa sudijom Vladimirom Vučinićem koji je doneo odluku da privremeno vrati pasoš Miroslavu Miškoviću. Da li ovo mogu da budu primeri za pritiske na sudije?

Naš zakon kaže da predsednik suda pravi godišnji raspored. Predsednik suda raspoređuje ko će da radi šest godina u Posebnom odeljenju. Kad sudiji istekne šest godina, Predsednik suda odlučuje hoće li ga zadržati ili ne. To je pravni okvir. I mi sad imamo milijardu pitanja. Neko će da tumači da smenjuje Trešnjeva zato što je pretihodno došao u sukob sa njim, a pre toga je bio i problem sa Vučinićem, pa smo videli i da je njega smenio, pa nam to ukazuje da on njih menja iz nekih drugih razloga. Ali, pošto mi nemamo jasna pravila kako se postaje član Veća i kako se prestaje član tog Veća, nego si dao široku diskreciju predsedniku Suda, onda će biti različitih komentara. Jedni će da tumače ovako, drugi će da tumače onako, mi to nikada nećemo saznati. Aleksandar Vučić je jednom prilikom pitao zašto se suđenja u Specijalnom sudu odlažu na po šest meseci i traju pet godina. Jedan od uzroka jeste što postoje samo četiri sudnice u kojima može da se sudi, a nadležnost suda je proširena. Drugi uzrok je što u jednom predmetu sedi predsednik Veća i dvoje profesionalaca. Pa, ovaj profesionalac, kao što je Trešnjev, nije mogao da sudi svoje predmete za koje je zadužen jer je morao da sedi u Veću koje sudi Šariću. Dakle, nisu stvoreni uslovi. Ja u šali kažem “ne daj bože da optuže

24 sporne privatizacije” kad su to pričali. Ne zato što mislim da ne treba dići te optužnice, nego ko će to da optuži, ko će da sudi? Gde će to da sudi? Kada stvorite uslove, možete da očekujete rezultate. Sve ovo što govorim, ja ne mislim da pravdam sudije. Potpuno je tačno da u sudskom sistemu ima veliki broj nestručnih i nesavesnih, verovatno i korumpiranih sudija. Mi imamo problem što nismo napravili sistem koji će ih prepoznati. Zato se i javio problem kod reizbora. Vi pravite reizbor svih sudija, a niste napravili mehanizme da prepoznate koji su ti koji ne trebaju.

Ipak se stiče utisak da većina problema potiče od personalnih rešenja. Mi već imamo neke institucije koje bi trebalo da budu nezavisne i one su nezavisne samo ukoliko oni ljudi koji ih vode žele da budu nezavisni i rade svoj posao. Recimo, dok je Saša Janković bio Zaštitnik građana on je u slučaju Hercegovačke iskoristio pravne instrumente koji su mu bili na raspolaganju – sastavio je izveštaj, uputio pitanja MUP-u i Tužilaštvu, neki odgovori su stigli, a na neke institucija Zaštitnika građana još uvek čeka. Za sve to vreme Zaštitnica građana grada Beograda se po tom pitanju nije uopšte oglasila. Ili REM koji ima velika i široka ovlašćenja, ali ih slabo koristi.

Sad je pitanje kako da ih nateramo da rade svoj posao. Imamo dve mogućnosti:

ili da iznađemo način da ta tela počnu da rade ili da napravimo nova tela. Hajde da napravimo novi REM. Ili, da napravimo telo koje će da kontroliše rad REM-a. Ili, ukinućemo REM, a napravićemo nešto što se drugačije zove. Moje je pitanje: kako će izgledati to novo telo? Pa, izgledaće tako, pa će raditi. Super, pa hajde da to odmah da napravimo za REM, nemoj da pravimo novo telo. Jedno je pitanje minimuma standarda, a drugo je pitanje realnih potreba u jednoj zemlji. Pošto sam dosta mator, imam tri godine do penzije, ja se sećam kad sam bio mali, da je u pekarama tamo oko Cvetka pisalo: “Ne pljuj po podu.” Zato što je narod pljuvao po podu. Bar neki jesu. Sad više ne piše i narod više ne pljuje po podu. To je pitanje realnosti koju mi imamo. Ja mislim da u ovom trenutku u Ustavu treba da piše: “Ne pljuj po pravosuđu.” Pa kad budu prestali da pljuju, izbacimo to iz Ustava. Dakle, to je sada nivo koji treba da postavimo. Ovde imate ozbiljan problem u sadašnjem procesu ustavnih promena. Šta nama smeta? Naša država se obavezala da će otkloniti one kanale i mogućnosti političkog uticaja koji sada postoje – kroz način izbora, uloge parlamenta i drugi. Ali, u nekim predlozima koje smo čuli, a naš je utisak da Ministarstvo stoji iza njih, ti otvaraš nove kanale političkog uticaja. Ti kažeš: “Sad ću da zatvorim ove, ali ću odmah da otvorim novi kanal.”

¶ RADOSLAV ČEBIĆ

Časopis *The Banker* dodelio RBI grupaciji titulu “Banka godine u srednjoj i istočnoj Evropi”

Časopis grupacije *Financial Times* deseti put počastvovao RBI ovom titulom. Ogranci u Belorusiji i Bugarskoj takođe proglašeni za “Banke godine”.

Časopis *The Banker* proglasio je RBI deseti put za “Banku godine u srednjoj i istočnoj Evropi”. Takođe, ogranci RBI-ja u Belorusiji i Bugarskoj dobili su priznanje kao “Banke godine” u svojim pojedinačnim zemljama. Renomirani časopis koji je deo grupacije *Financial Times* predao je nagrade Martinu Grilu (Grüll), finansijskom direktoru RBI, na gala svečanosti u Londonu 29. novembra.

“Pored Austrije, region srednje i istočne Evrope jeste matično tržište za RBI. Ova nagrada odaje priznanje poslovnom uspehu RBI grupe, dobroj strateškoj orijentaciji i jakoj poziciji na tržištu”, izjavio je Johan Štrobl (Johann Strobl), predsednik RBI. “Ova tržišta se dobro razvijaju, mnogi klijenti planiraju rast. RBI ih podržava kako putem finansiranja, tako i svojom sveobuhvatnom ponudom prvoklasnih proizvoda i savetodavnih usluga. Banka radi na brojnim projektima digitalizacije jer ovo pruža mogućnost da postane još efikasnija i još više usmerena na klijente.

Nekom na žalost,

“Pogledate da je planirani budžetski deficit ove godine bio 30 milijardi, čujete ono što kažu da imamo bolje finansije, manji deficit od planiranog, pa onda vidite da samo u kapitalne rashode neće biti potrošeno planiranih 30 milijardi. I – eto, nema deficita. Tu već nestaje cela ta fama da je sve sada daleko, daleko bolje. Jeste, bolje je, svakako ne možemo da kažemo da je lošije, ali to nije neki fenomenalan pomak, jer su uštede pravljene na mestima na kojima ne bi smelo da se štedi”, kaže za “Vreme” dr Goran Radosavljević

Narodni poslanici su se prethodnih dana bunili što je predlog Zakona o budžetu za narednu godinu (ponovo) poslat u Skupštinu prekasno, daleko nakon datuma predviđenog Zakonom o budžetskom sistemu (trebalo je 1. novembra); bunili su se što je objavljen u pdf formatu, a ne u Excel tabelama, a bunili su se i što je u štampanoj verziji od skoro 800 strana uglavnom korišćen “nevidljiv” i nečitljiv font “dva”.

No, neće imati mnogo vremena da govore o tome u Skupštini: prema poslednjim informacijama, a što će građani saznati u sredu, kada ovaj broj “Vremena” ode u štampu, vladajuća većina će objediniti Zakon o budžetu sa još 30 drugih novih zakona i izmena zakona, što znači da praktično i neće biti bilo kakve suštinske rasprave o najvažnijem zakonu.

ZBRKA OKO PDV-a

No, šta će zapravo doneti budžet za 2018? Ukratko, nizak fiskalni deficit, smanjene izdatke za plaćanje kamata, povećane rashode za kapitalne investicije,

smanjenje budžeta za nezavisne institucije, a povećanja budžeta za MUP, Ministarstvo odbrane i BIA, na primer.

Krenimo redom: ukupni fiskalni deficit je planiran na 28,4 milijarde dinara, odnosno 0,6 odsto BDP-a. Kako je ministar finansija Dušan Vujović rekao 4. decembra na (zanimljivoj) sednici skupštinskog Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava, realni rast BDP-a u 2017. biće dva odsto, u 2018. se predviđa realni rast od 3,5 odsto, i procena je da će na kraju 2017. godine država imati suficit od 0,7 odsto BDP-a.

Budžetom za 2018. predviđeno je da ukupni prihodi i primanja iznose 1.178 milijardi dinara, od čega će najveći deo doći od poreza, i to najviše od PDV-a: pla-

nirana je ukupna naplata od 988,6 milijardi dinara iz svakovrsnih poreza, od čega 503,4 milijarde od poreza na dodatu vrednost.

No, tu se javlja i prva zanimljivost: prethodnim planom budžeta, koji je donet krajem 2016. godine, bilo je predviđeno da u ovoj, 2017. godini ukupna naplata PDV-a bude 466 milijardi dinara. Prema poslednjim podacima Ministarstva finansija, naplata PDV-a u periodu januar-septembar 2017. iznosila je 356,1 milijardu dinara, dakle, za tri četvrtine godine naplaćeno je otprilike tri četvrtine planiranog PDV-a. U obrazloženju prihoda i primanja budžeta (u samom predlogu Zakona o budžetu za 2018) procenjuje se da će naplata PDV-a iznositi 480 milijardi.

nekom na radost

**NAJVEĆI FISKALNI
DOBITNIK: Ministar
odbrane A. Vulin**

Foto: Tanjug

oko 75 milijardi dinara. Sličnu brojku o suficitu – 76 milijardi – ponovio je i ministar Vujović u Skupštini u ponedjeljak. Međutim, ostaje pitanje: o kakve onda 23 milijarde vraćenog povraćaja PDV-a je govorio Vučić 1. decembra?

PLANOVI I REALIZACIJA

No, preterano zalaženje u to šta je Vučić rekao, šta je mislio da kaže, a šta je zapravo istina ne bi nas odvelo daleko. Pogledajmo šta dalje piše u budžetu: jedna od velikih promena jeste znatno uvećanje kapitalnih izdataka, sa 94,2 milijarde na planirane 128,2 milijarde u 2018. Ovo – u teoriji – znači da bi trebalo da se polagano stiču uslovi za veći privredni rast ukoliko se sa rastom kapitalnih izdataka bude nastavilo. Ali, poslušajmo ministra Vujovića od ponedjeljka, sa rasprave na Odboru: “Mi pravimo iskorak u obezbeđivanju sredstava, očekujući da će naš kapacitet u planiranju i izvršenju projekata biti dovoljno moćan da ova sredstva na pravi način pripremi, realizuje i dovede do razvojnih rezultata koje svi očekujemo. Ovo će biti samo delimičan uspeh ukoliko u realizaciji ministarstva, koja su glavna za realizaciju kapitalnih projekata, ne uspeju da pripreme dobre projekte, da organizuju operativu, završe te projekte, povuku sredstva i dovedu te investicije do funkcije koje su im namenjene.”

Dakle, u prevodu, ministar finansija je poručio što ministarstvima, što javnim preduzećima – evo vam pare, da vidimo znate li šta ćete sa njima.

Prema rečima Milojka Arsića, profesora Ekonomskog fakulteta, opšta ocena ovog budžeta je pozitivna “jer sadrži mali planirani fiskalni deficit za sledeću godinu, a to je dobro zato što će omogućiti smanjivanje javnog duga u odnosu na BDP, i samim tim, uštede po osnovu troškova kamata u narednim godinama mogu da se upotrebe za neke

Međutim, ono što se menja u značajnoj meri jeste struktura PDV-a – za 2017, planiran je prihod od 106 milijardi od PDV-a u zemlji i 357 milijardi od naplate PDV-a iz uvoza. U budžetu za 2018. ova struktura prihoda je izmenjena – iako je planiran prihod od PDV-a veći za skoro osam odsto (503,4 naspram 466 milijardi), prihod od PDV-a iz zemlje planiran je na 75,5 milijardi dinara, dakle, za skoro 30 odsto niže nego u planu za 2017. Sa druge strane, plan za naplatu PDV-a iz uvoza otišao je na 425 milijardi.

Kako piše u predlogu budžeta, povraćaj PDV-a je bio manji od očekivanog, pre svega kao rezultat temeljnih kontrola. Može se očekivati da će dug države za povraćaj PDV-a (koji je krajem okto-

bra, prema rečima Ane Brnabić, iznosio 33 milijarde dinara) biti isplaćen u 2018, te da će to dovesti do smanjenja prihoda od PDV-a iz zemlje.

Podsetimo, Ana Brnabić je u Skupštini 26. oktobra, odgovarajući na poslanička pitanja, izjavila da država nema problem sa isplatom povraćaja PDV-a jer je u suficitu od 80 milijardi, pa eto, čak i da sutradan isplati sav dug, opet će biti u suficitu od 50 milijardi.

Međutim, u ovu računicu se ne uklapaju poslednji podaci koje je izneo Aleksandar Vučić. On je u petak, 1. decembra, izjavio da je u novembru deficit bio 3,5 milijarde dinara, da je vraćeno 23 milijarde duga za povraćaj PDV-a i da je ukupni kumulativni suficit do kraja novembra

druge, produktivne svrhe. On kaže i da je dobar znak to što se planira povećanje javnih investicija u narednoj godini, uz jedno "ali": "Ipak to treba dovesti i pod znak pitanja, zato što se to planiralo i prethodnih godina, a nije se događalo. To se ponavlja iz godine u godinu i očigledno je da bi morale da se izvrše određene promene u javnim preduzećima koja upravljaju tim projektima, možda i u ministarstvima koja su nadležna za investicije, tako da je efikasnost države u tom segmentu vrlo niska.

Pitanje oko investicija jeste i da li je dobro da se stalno sklapaju aranžmani koji podrazumevaju da strane kompanije imaju veliko ili većinsko učešće u realizaciji projekata. Bilo bi bolje da platimo za jedan procentni poen veće kamate, a da ipak naše firme imaju dominantno učešće ili da se na tenderu biraju izvođači projekata", kaže Arsić.

DOBITNICI I GUBITNICI

Na istoj sednici skupštinskog Odbora u ponedeljak govorio je i prof. Pavle Petrović, predsednik Fiskalnog saveta. On se pohvalno izrazio o povećanju javnih investicija – sa procenjenih 2,9 u 2017. godini na 3,6 odsto BDP-a u 2018: "To je značajno povećanje i u odličnom pravcu, na srednji rok to bi trebalo 2019. i 2020. da se podigne na 4,5 odsto BDP-a, što znači da sav budući fiskalni prostor treba na to iskoristiti. Što se tiče upotrebe tih investicija, najveći deo je otišao u fizičku infrastrukturu, to je dobro, odlično, to podstiče privredni rast na srednji rok, a privrednu aktivnost odmah. Ono što je minus, jeste da je nedovoljno investicija otišlo u zdravstvo, školstvo i zaštitu životne sredine, što u osnovi znači lokalna infrastruktura, a primećujemo s druge strane ogromno povećanje u Ministarstvu odbrane i MUP-u.

Ono što se u budžetu ne vidi jeste na šta ta povećanja, velika povećanja u MOD i MUP odlaze – mi mislimo da bi to trebalo da bude transparentnije, da narodni poslanici to vide, saznaju i o tome odlučuju, pogotovu što je pitanje da li je to najbolja raspodela ako vidimo da zdravstvo, školstvo i zaštita životne sredine, znači kanalizacija, vodovod, smeće, voda za piće su u jako lošem stanju", rekao je Petrović.

O završnom računu

Opozicija – i ova sadašnja, i ova koja je sad na vlasti, a bila je opozicija – često kritikuju svaku vladu što nema završnog računa budžeta. Goran Radosavljević, koji je bio državni sekretar u Ministarstvu finansija, kaže da je 2011. ta vlada poslala Skupštini završni račun, ali da o njemu Skupština nije raspravljala.

Pretragom sajta Skupštine nalazimo i taj, kao i predloge Zakona o završnom računu budžeta Republike Srbije za 2012, 2013, i 2014. godinu, ali ni o njima Skupština nije raspravljala. A u ponedeljak je ministar Vujović rekao nešto zanimljivo: da nije bilo rasprave o završnim računima za 2015. i 2016. "zbog političke situacije".

"Ministarstvo finansija, na predlog Trezora, 2015. i 2016. godine je u junu usvojilo završni račun i prosledilo ga dvostruko, kao informaciju Vladi, i kao dokument Državnoj revizorskoj instituciji, na evaluaciju. DRI je uradio evaluaciju i vratio je, imali su neke primedbe, uleteli smo u neko političko nezgodno vreme – 2016. se Vlada formirala tek u avgustu, to je upalo u neki međuprostor (...)

Nema tamo nikakvih tajni, verujte mi. Ti izveštaji su tehnički posmatrano zreli da budu razmatrani, ali mislim da kada je politička situacija takva, da ljudi od svega prave pitanje, onda se... Pitanje je, recimo, tretiranja kursnih razlika. To niko ne može da reši. Mislim da ćemo mi onog momenta kad pređemo na tzv. obračunsko puno računovodstvo, da će ta pitanja, krupna pitanja, nestati sama od sebe", rekao je Vujović.

I zaista, kada se pogledaju kapitalni izdaci prema korisnicima, vidimo da je Ministarstvu za zaštitu životne sredine predviđeno 180 miliona dinara u 2018, Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja 200 miliona dinara, Ministarstvu kulture i informisanja 182 miliona dinara (sve zajedno 562 miliona), a da je samo BIA dobila 271 milion dinara za kapitalne izdatke, a MUP 3,92 milijarde dinara.

No, ovo je daleko od "konačnog rezultata": Ministarstvo odbrane će za mašine i opremu dobiti 13,2 milijarde dina-

ra, a MUP još 5,1 milijardu, dok će za istu namenu pomenuto Ministarstvo prosvete dobiti 3,8 milijardi dinara. Važni su prioriteti.

I inače, Ministarstvo odbrane je među onim ministarstvima koja su najbolje prošla u ovoj podeli – budžet im je povećan za oko 20 odsto, na 70,5 milijardi, a unutar tog budžeta, budžetski fond za naoružanje i vojnu opremu je, prema podacima parlamentarne budžetske kancelarije (pbk.rs), uvećan za 840 odsto (8,4 puta) u odnosu na budžet za 2017. godinu. I budžet MUP-a je sličan, 74,9 milijardi, što je uvećanje za 13,5 odsto.

Prema istim podacima, sasvim fino su prošli kabineti tri ministra bez portfelja (za demografiju i populacionu politiku, za regionalni razvoj i javna preduzeća i za inovacije i tehnološki razvoj) koji su – dakle, kabineti ministara, a ne njihova ministarstva – dobili 1,93 milijarde dinara ukupno, u suštini da diskreciono raspodeljuju *ostalim nivoima vlasti, u skladu sa posebnim aktom Vlade*. Fino je prošla i Kancelarija za Kosovo i Metohiju, kojoj je namenjeno skoro šest milijardi dinara, više nego nekim ministarstvima, kao i Bezbednosno-informativna agencija kojoj je namenjeno 5,3 milijarde dinara, i Republički zavod za statistiku kome je budžet uvećan budžet.

No, skoro sva nezavisna tela – poput institucija Zaštitnika građana, Poverenika za informacije od javnog značaja, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, kao i Državne revizorske institucije – ne mogu da budu zadovoljni, s obzirom da su im smanjeni budžeti u odnosu na prethodnu godinu.

BOLJE, ALI NE MNOGO BOLJE

Sa druge strane, na računu finansiranja vidi se da je planirano znatno manje zaduživanje – sa 858,3 milijarde planirane za 2017. na 676,5 milijardi u 2018. godini. Izdaci za otplatu kredita su pali sa 771,6 milijardi na 647,3 milijarde, ali su garancije koje izdaje država Srbija uvećane – sa 24,9 na 58,6 milijardi dinara. Prema predlogu budžeta, Srbija će se uzajmiti za projektne i programske zajmove za 576,4 milijarde dinara (u odnosu na 359,4 milijarde 2017).

Prema rečima dr Gorana Radosavljevića, docenta na Fakultetu za ekonomi-

UKAZIVANJE NA NETRANSARENTNO POVEĆANJE SREDSTAVA ZA MINISTARSTVO ODBRANE I MUP: Fiskalni savet

Foto: Nenad Đorđević / FoNet

ju, finansije i administraciju (FEFA), ove garancije ne moraju da budu loše jer je reč o investicionim projektima, ali jesu problematična zaduženja javnih preduzeća koja su u suštini gubitasi. Sa druge strane, pitanje je da li će se svi ti projekti i realizovati.

“Postoji taj čuveni gasovod na jugu Srbije, projekat Srbijagasa, koji se već deset godina provlači kroz budžet. Reč je o 20 miliona evra, za gasovod Aleksandrovac-Brus-Kopaonik-Raška-Novi Pazar-Tutin, što nikada nije realizovano, a svake godine se nalazi u budžetu. Ali je svakako paradoksalna situacija da država uzima dobit javnim preduzećima, a onda im daje garanciju za projekte i za investicije. Time se veštački pokazuje bolji rezultat države kroz malo veći prihod”, kaže Radosavljević.

Komentarišući budžet, on ističe da jesu planirani uvećani prihodi i kapitalne investicije, ali da se tu krije još toga: “Strukturno drugačije u ovom budžetu je otplata kamata, što je sniženo za 15 milijardi. U prethodnim godinama smo se zaduživali po nižim kamatama, što je objektivna okolnost na tržištu.

Prihodi su povećani, ali nisu svi uračunati. Na primer, dobit NIS-a se nikad ne planira u budžetu, a uvek postoji. Rashodi za kapitalne investicije su značajno veći, bili su 95 milijardi ove godine, a planirani su skoro 130 za 2018, ali realizacija kapitalnih investicija ove godine, zaključno sa septembrom, bila je ispod 50 milijardi dinara. Dakle, realizacija će ove godine biti oko 70 odsto, ako i toliko.

Vi onda pogledate da je planirani budžetski deficit ove godine bio 30 milijardi, čujete ono što kažu da imamo bolje finansije, manji deficit od planiranog, pa

onda vidite da samo u kapitalne rashode neće biti potrošeno planiranih 30 milijardi. I – eto, nema deficita. Tu već nestaje cela ta fama da je sve sada daleko, daleko bolje. Jeste, bolje je, svakako ne možemo da kažemo da je lošije, ali to nije neki fenomenalan pomak jer su uštede pravljene na mestima na kojima ne bi smelo da se šteti”, kaže Radosavljević.

I prof. Arsić kritikuje praksu uzimanja dobiti iz javnih preduzeća – planirano je da država u 2018. godini uzme novih 15,5 milijardi dinara, kao i u 2017. “Sa stanovišta ukupnih investicija u privredi, nije dobro što se i sledeće godine računa uzimanje profita od javnih preduzeća. To su sredstva koja bi trebalo da budu upotrebljena za investicije, a ona se uzimaju u budžet, a više od 90 odsto budžeta ide u tekuću potrošnju. Kad se to suoči sa time da postoje nesporne velike potrebe za investiranjem u energetici, telekomunikacijama, u svim oblastima gde rade javna preduzeća, uzimanje sredstava od njih je potpuno neopravdano i sa fiskalnog stanovišta, ali i sa stanovišta povećanja investicije i rasta. Nastavak takve politike je loš”, kaže Arsić.

RAČUNI ZA NAPLATU

Ima još zanimljivosti i kurioziteta u predlogu budžeta za 2018. godinu. Tako, vidimo da su za izgradnju autoputa E-75 i E-80 (Koridor 10) planirani izdaci od nekoliko milijardi dinara i u 2018. i u 2019. godini, kao i da je potrebno 40 miliona evra dodatnog finansiranja za “Projekat Autoput Koridor 10”, a onda se setimo izjave ministarke Mihajlović, kojoj je upravo taj Koridor “u opisu radnog mesta”, a koja je u septembru rekla “da je za nju Koridor 10 završen”.

Takođe, vidimo da u 2018. na naplatu stižu desetine miliona evra raznim preduzećima za koje je pitanje kako će da ih vraćaju. Na primer, Er Srbiji na naplatu stiže skoro osam miliona evra, a u 2016. su imali profit manji od 900 hiljada evra, sa sve subvencijom države od 40 miliona evra.

RTB-u Bor, koji je 2016. godine imao poslovni gubitak od tri milijarde a neto gubitak od 5,25 milijardi dinara, stižu na naplatu 19,3 miliona dolara i 10,5 miliona evra. Ili Srbijagasu, koji je imao neto dobit u 2016. od oko 14 miliona evra, stižu na naplatu 61,2 miliona evra i 42,4 miliona dolara. Nešto više od 31 milion evra stiže na naplatu i Fijatu.

Budžetom su predviđene i subvencije od 11,9 milijardi dinara, nazvane “ulaganjima od posebnog značaja”. Pa tako kad zavirimo koje firme dobijaju ova ulaganja, nalazimo na imena poput Teklasa, Mei Ta, Falke, Lear, NCR – sve fabrike za koje se Vučić hvali kako ih je on lično otvorio, svaki put propustivši da pomena da za ta otvaranja, debelo korišćena za političku promociju, troši pare građana.

Od neobičnih stvari ističemo poređenje da je za nagradnu igru “Uzmi račun i pobeđi” namenjeno 78,5 miliona, a da je za funkcionisanje Saveta za borbu protiv korupcije namenjeno nešto više od 21 miliona dinara.

Još je blesaviji odeljak Uprave za brzi odgovor pri Ministarstvu privrede, koja ima godišnji budžet od 10.000 dinara, ili manje od 85 evra po aktuelnom kursu – po hiljadu dinara za plate zaposlenih, troškove putovanja, usluge po ugovoru, mašine i opremu...

Do sledeće godine.

◀
RADMILO MARKOVIĆ

Foto: Vesna Lalić /RAS

Najbrži mašinovođa Srbije

Fale još samo sredina i krajevi, tu i tamo još ponešto, pa će građani Srbije, ako imaju neka posla tamo, ili samo onako da putuju, stizati do Budimpešte za dva sata i dvadeset četiri minuta, odnosno dva sata i pedeset, u stvari tri i po sata, a najviše petnaest minuta povrh toga, tu negde, oko preko... Neće, međutim, to da bude 2018, kao što nije bilo ni 2017, nego za tri-četiri godine, možda pet, a ako baš zapne neka bude i koja više, pa će moći da se kaže eto, tu smo negde

Prvobitno je početak realizacije ovog takoreći posla veka, izgradnje brze pruge od Beograda do Budimpešte, bio određen za septembar 2015. sa rokom za okončanje od dve godine, potom da će se u posao krenuti krajem 2016. sa malo dužim rokom za završetak – do 2018. godine, da bi sad na svečanom otvaranju radova taj rok bio produžen za ne zna se koliko.

Takođe, prvobitno je to trebalo da bude brza pruga u pravom smislu reči – za brzinu do 300 kilometara na sat, u sledećem turnusu najavljivana brzina smanjena je na 200, da bi se sad svela na kako gde: biće deonica i za 200, mada pretežno 160, mestimično i 120 kilometara na sat.

Uzred: modernizacija ove pruge svrstana je u strateške prioritete u Zakonu o Prostornom planu Republike Srbije od 2010. do 2020. godine, kojim su predviđeni modernizacija postojećeg i postavljanje drugog koloseka tamo gde ga nema, da bi vozovi mogli da se kreću brzinom od 160 do 220 kilometara na čas, a kao rok za izvršenje zacrtana 2014. godina.

GODINA ZA GODINOM

Legenda kaže da je u vreme kad je glavni lik u Srbiji bio prvi potpredsednik Vlade, a pred Samit Kine i 16 zemalja Srednje i Jugoistočne Evrope održan 2013. godine u Bukureštu, u nedostatku boljeg, kineskim investitorima predstavljen proje-

kat "Brze pruge Srbije" sa početka devedesetih koji je u to vreme trebalo da bude temelj ubrzanog privrednog razvoja Srbije. Istina, nije samo oduvana prašina sa starih fascikli, nego je unekoliko projekat inoviran: istočni krak ka Sofiji i dalje prema Istanbulu zamenjen je južnim do granice sa Makedonijom da bi se nadovezao na istu takvu prugu koja bi bila izgrađena kroz Makedoniju i Grčku sve do Pireja, najveće mediteranske kontejnerske luke za koju je Kina isposlovala tridesetpetogodišnji zakup. Elem, sva roba istovarena u Pireju prevozila bi se ovom prugom u Evropu, teretni vozovi krcati kineskom robom samo bi tutnjali tamo-ovamo, a mi ubirali takse. Milina jedna.

■ **Nije izgradnja već modernizacija, nije da će 46 odsto svih poslova da obave naše firme, već pretežno kineske, nije brza pruga već recimo ubrzana kojom vozovi neće juriti 300 na sat, već 200, odnosno 160, u stvari 120 kilometara na sat, nije bila završena 2017. kao što neće biti ni 2018. godine, već tek u trećoj deceniji ovog veka, ako bude i tad**

Taj načelni dogovor, u stvari predlog za razmišljanje, na značaju je dobio tek kad je glavni lik, tad već u ulozi premijera, zvanično posetio Kinu septembra sledeće godine, tokom koje je, pored nastavka angažovanja kineskih kompanija na (daljoj) izgradnji drumskih saobraćajnica i izgradnji novog bloka termoelektrane "Drmno", bilo reči i o brzim prugama: na insistiranje srpskog premijera, modernizacija postojeće pruge preimenovana je u izgradnju dvokolosečne brze pruge, za početak od Beograda do Budimpešte, a za brzine do (čak) 300 kilometara na sat.

Kasnije je premijer prepričavao kako je on predlagao da bude i "svih 500", ali ga je kanda neko kucnuo po ramenu i došapnuo mu da smanji doživljaj, jer je i tih 300 preko mnogo, pa je na tome i ostalo. "Nemamo vremena za čekanje, izgradnja ne može da traje deset godina", objasnio je pristanak na manju brzinu. "Naša molba je da to traje najviše tri godine, a kineska strana je obećala da će se pridržavati tog roka."

Kao ključni argument za izgradnju brze pruge od Beograda do Budimpešte, umesto "samo" modernizacije, tadaš-

nja i sadašnja ministarka saobraćaja i infrastrukture Zorana Mihajlović navela je bitno skraćenje trajanja putovanja: "Računam da ćemo za dve i po godine vozom od Beograda do Budimpešte putovati za dva sata i 24 minuta, dok sada tom prugom putujemo osam sati."

Opet godinu dana posle i opet na Samitu Kine i zemalja Srednje i Jugoistočne Evrope, ovog puta u Beogradu, u prisustvu premijera Kine, Srbije, Mađarske i Makedonije potpisan je sporazum o saradnji srpske i mađarske železnice, kao deo dogovora o modernizaciji i izgradnji pruge Beograd–Budimpešta. Dva premijera, kineski i srpski, tim su povodom potpisali i Memorandum o razumevanju u kome je predviđena brzina sa 300 redukovana na 200 kilometara na sat, rok za izgradnju sa tri smanjen na dve, ali mereno od završetka projektne dokumentacije i izdavanja građevinske dozvole, kao i da u realizaciji projekta 46 odsto bude učešće preduzeća koja nisu iz Kine.

SLOGA I RAZUMEVANJE

Svega godinu dana kasnije, decembra 2015, projekat je u prisustvu ambasadora NR Kine Li Mančanga, zamenika

JOŠ JEDNO OTVARANJE RADOVA: Premijer Vučić 2015 (levo). i premijerka Brnabić sa ministarkom Mihajlović 2017. (gore)

Foto: Rade Prelić / Tanjug

generalnog direktora kompanije "Čajna reilvejs internešenel" Huang Nina i potpredsednika kineske nacionalne Komisije za razvoj i reforme Vang Sjaotaoa sa jedne i ovdašnjeg prvog među prvim, zatim ministarke Zorane Mihajlović, predstavnika Železnica Srbije i mnogobrojne publike sa druge strane, zvanično i svečano predstavljen javnosti na novosadskoj Ranžirnoj stanici: početak radova zakazan je za prvu polovinu 2016, a završetak do kraja 2018. godine.

"To je velika stvar za našu zemlju. Sve ćemo završiti za dve i po godine. Očekujem da sa kolegama iz Kine i Mađarske zajedno pođemo od Beograda do Budimpešte, da pokažemo šta sve može da se uradi kada su ljudi posvećeni i veruju šta može da se uradi", izjavio je najprvi posle simboličnog "na kontra stranu" završtanja pružnog vijka na, za tu priliku, specijalno postavljenog koloseka dužine jedan metar, čime je označen početak radova. "Mi to moramo da otvorimo 2018. Sad sam dao i javno obećanje, tako da 2018.

HUGH
JACKMAN

ZAC
EFRON

MICHELLE
WILLIAMS

REBECCA
FERGUSON

ZENDAYA

VELIČANSTVENI ŠOUMEN

TWENTIETH CENTURY FOX PRESENTS A LAURENCE MARK / CHERVIN ENTERTAINMENT PRODUCTION HUGH JACKMAN "THE GREATEST SHOWMAN" ZAC EFRON MICHELLE WILLIAMS REBECCA FERGUSON ZENDAYA
EXECUTIVE PRODUCERS ELLEN MIRONICK PRODUCED BY BENJ PASEK & JUSTIN PAUL WRITTEN BY JOHN DEBNEY & JOSEPH TRAPANESE DIRECTED BY SEAMUS MCGARVEY, ASC / BSC COSTUME DESIGNER JAMES MANGOLD EDITOR DONALD J. LEE, JR. EXECUTIVE PRODUCERS TOMA DAVIS
PRODUCED BY LAURENCE MARK, P.G.A. PETER CHERVIN, P.G.A. JENNO TOPPING, P.G.A. WRITTEN BY JENNY BICKS & BILL CONDON DIRECTED BY JENNY BICKS AND BILL CONDON EXECUTIVE PRODUCERS MICHAEL GRACEY
MCF
FOX

U BIOSKOPIMA OD 28. DECEMBRA

godine građani Srbije moći će da koriste brzu prugu Beograd–Budimpešta.”

“Ima li šta bolje i lepše od modernizacije naše pruge. Zahvaljujući NR Kini, ali pre svega dobrim odnosima našeg premijera, godinu dana smo radili na ovom projektu. Modernizacija pruge će omogućiti da se od Beograda do Budimpešte vozom stiže za dva sata i pedeset minuta”, izjavila je tom prigodom Zorana Mihajlović.

PONOVO

Prođe još jedna godina i ništa, prođe i druga, kad ono opet svečanost povodom početka radova na ovom već istorijskom projektu upriličena na rekonstrukciji pruge Beograd–Budimpešta, na deonici od Beograda do Stare Pazove dužine 34,5 kilometara.

Premijerka Ana Brnabić kazala je da je početak radova na rekonstrukciji i modernizaciji pruge Beograd–Budimpešta istorijski dan za Srbiju i dokaz da se radi na strateškom razvoju zemlje, da je reč o najvećem projektu u okviru kineske inicijative “Jedan pojas jedan put”.

“Ovaj projekat je važan jer je prvi prekogranični projekat u okviru saradnje ‘16 plus jedan’, potpisan je prvi tripartitni ugovor za njegovu realizaciju, a prvi je projekat između Kine i EU, preko Srbije”, istakla je premijerka i dodala da je ponosna na saradnju Srbije i Kine i zahvalna celom timu koji je pripremao taj projekat, na čelu sa Ministarstvom građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, kao i kineskim partnerima.

“Srpska strana će (za) svoj deo u narednih recimo tri do četiri godine moći da kaže da smo negde pri kraju, ali ne bi bilo zahvalno da sad kažem koliko će vremena trebati za celu prugu”, rekla je ministarka Zorana Mihajlović. Kako je objasnila, obnova deonice Stara Pazova – Novi Sad već je u toku, od letos radnici kopaju tunel, dok za onaj deo od Novog Sada do granice vlada još nije potpisala ugovor. “Mađarska je tek raspisala tender za svojih 166 kilometara, pa radove ne treba očekivati pre 2019. godine”, sa neskrivenim ponosom je istakla ministarka.

Međutim, izgradnja deonice od Stare Pazove do Novog Sada koja je “od letos u toku”, ako je verovati izjavama glavnog lika, uveliko se radi još od prethodne godine. Naime, prilikom neke već pose-

Foto: Aleksandar Stojanović / FoNet

■ Legenda kaže da je 2013. godine u Bukureštu, u nedostatku boljeg, kineskim investitorima predstavljen projekat “Brze pruge Srbije” sa početka devedesetih

te Subotici aprila 2016. najavio je da će radovi na pruži od Novog Sada do granice sa Mađarskom početi do kraja te godine: “Što se naše strane tiče, mi (prugu) Stara Pazova – Novi Sad već radimo.”

Na delu pruge Beograd Centar – Stara Pazova biće kompletno rekonstruisana i modernizovana građevinska i elektrotehnička infrastruktura da bi vozovi od Beograda do Batajnice mogli da idu brzinom do 120 kilometara na sat, a od Batajnice do Stare Pazove, gde će biti četiri koloseka, do 200 kilometara na sat.

Za finansiranje radova na ovoj deonici uzet je komercijalni kredit od kineske Eksport-import banke u vrednosti 297,6 miliona dolara sa godišnjom kamatom dva odsto, rokom otplate 180 meseci i početkom 60 meseci, kojim je između ostalog, a za razliku od onog Memoranduma, precizirano da roba, tehnologije i usluge koje se nabavljaju iz tog kredita budu pretežno iz Kine.

SUMA SUMARUM

I tako, od ovog gromopucateljno najavljanog projekta koji je predstavljan kao pretpostavka ekonomskog rasta i uopšte uzet privrednog napretka, ne ostade mnogo, pa još i kasni – trebalo je već da bude gotovo, a tek je na početku: nije izgradnja već modernizacija, nije da će 46 odsto svih poslova da obave naše firme, već pretežno kineske, nije brza pruga već recimo ubrzana kojom vozovi neće juriti 300 na sat, već 200, odnosno 160, u stvari 120 kilometara na sat, nije bila završena 2017. kao što neće biti ni 2018. godine,

već tek u trećoj deceniji ovog veka, ako bude i tad.

Takođe, nije preteklo gotovo ništa ni od uključivanja Srbije u projekat obnove Puta svile modernizovanog naziva “Jedan put, jedan pojas”. Uopšte uzet, pitanje je otkud ta ideja, budući da nijedan kineski zvaničnik tako nešto nije ni pomenuo. Biće da je to sve konstrukcija nekog ovdašnjeg pametnjakovića koji je kinesko preuzimanje pirejske luke protumačio kao nameru da ta luka bude kapija za ulaz kineske robe na tržište centralne i istočne Evrope, a kako od Pireja do ciljanog tržišta najkraći put vodi preko Srbije... Bingo!

Ne, Srbija nije niti će ikada biti na trasi novog Puta svile za 21. vek, već možda samo njegovo slepo crevo: trasa ovog istorijskog trgovačkog puta je ista kao što je oduvek bila, sad je malo pojačan severni krak, ali njome više ne putuju karavani, već železničke kompozicije, a glavno čvorište je u Poljskoj.

Za utehu ostaje nada da će bar ovo parče od Beograda do Novog Sada da se upristoji, mada putovanje neće trajati svega pola sata, kako je to nadahnuto najavila ministarka Zorana Mihajlović posle onog “na kontra” zavrtnja pružnog vijka od pre dve godine. Ne biva to tako, da se polovinu puta voz kreće najviše 120 kilometra na sat, a da prosečna brzina bude 160, kao što ne biva da se 360 kilometara od Beograda do Levošoja pređe za tri sata, a da se pritom ne prekorači maksimalno dozvoljena brzina na auto-putu.¶

ZORAN MAJGIN

#Neželjena tuđa večera

“Prenatalni odabir pola i selektivni prekidi trudnoće upravo su jedna od posljedica vjerovanja da je rođenje muškog djeteta, nasljednika imperativ za svaku porodicu i da je muško dijete vrijednije od ženskog”, smatra Maja Raičević, direktorka nevladine organizacije Centar za prava žena iz Podgorice

U Crnoj Gori uveliko se sprovodi kampanja #Neželjena sa ciljem da se spreče selektivni abortusi u zavisnosti od pola deteta. Ova kampanja je uzdrmala Crnu Goru, ali i region, kada je krajem novembra bila preplavljena plakatima i čituljama koji upućuju na probleme zloupotrebe prenatalnih testova za rano detektovanje pola deteta i praksu selektivnih abortusa. Osvanuli su plakati pod sloganom #Neželjena sa likovima djevojčica i poslate poruke poput “Draga Neželjena, Tvoji roditelji više žele dječaka i zato nisi dobila priliku da budeš rođena. Oprosti im. Tvoja ožalošćena Crna Gora”. U Studentskom parku u Podgorici otkrivena je spomen-ploča simbolično posvećena Neželjenoj u znak sećanja na sve djevojčice kojima je uskraćeno pravo na život. Ovaj problem nije specifičan samo za Crnu Goru, štaviše, u izveštaju UN-a spominju se i Srbija i BiH, ali su Crna Gora, Albanija, Kina, Indija, Jermenija, Azerbejdžan i druge zemlje visoko rangirane.

“TUĐA VEČERA”

Iako ne mora da se prevodi šta znači #Neželjena, onome ko nije shvatio treba reći da je to ciljana promena demografske strukture zemalja u kojima se dešava ova pojava. Da se rodi više dečaka nego djevojčica, a ako je djevojčica na putu da se rodi, e pa onda, baš šteta, “rekao sam ti da rodiš muško a ne žensko”. O ovoj temi se još ne govori u Srbiji, ali je samo pitanje vremena kada će taj problem izbiti, budući da trudnice iz Crne Gore ponekad dolaze u Srbiju zbog prenatalnih analiza i selektivnih abortusa, jer je sredina iz koje dolaze mala. U crnogorskoj štampi bilo je napisa o sprezi, ili kako kažu o “uhodanoj šemi” crnogorskih ginekologa i srpskih kolega iz privatnih klinika.

Aktivistkinje Centra za prava žena uspešno su sprovele kampanju uz podršku

medija, te je njihova stvar došla do Vlade Crne Gore, koja ih je, ovaj put, ozbiljno shvatila. Naime, prema zvaničnim podacima, u Crnoj Gori svake godine izvrši se 1400 prekida trudnoće, od kojih je u 70 odsto slučajeva reč o namernom prekidu. Izvršna direktorka nevladine organizacije Centar za prava žena iz Podgorice, Maja Raičević, objašnjava da je kampanja #Neželjena pokrenuta “u cilju promjene negativne tradicije i sistema vrijednosti koji još uvijek više vrednuje dječake od djevojčica, muškarce od žena”.

“Radi se o kulturnim normama koje opstaju uprkos emancipaciji društva i koje su toliko ukorijenjene da ih društvo nesvjesno prihvata, ne dovodeći u pitanje njihov uzrok, opravdanost i posebno – posljedice. A prenatalni odabir pola i selektivni prekidi trudnoće upravo su jedna od posljedica vjerovanja da je rođenje muškog djeteta, nasljednika imperativ za svaku porodicu i da je muško dijete vrijednije od ženskog. U Crnoj Gori se za žensku djecu nekad koristio izraz ‘tuđa večera’, što prilično slikovito prikazuje odnos društva prema ženama. Ta diskriminacija ženske djece / žena, uprkos formalnoj jednakosti, živi kroz poruke koje dobijamo od malih nogu, najprije od porodice, a potom i od društvene zajednice koja vrlo sporo i uz ogroman otpor prihvata bilo kakvu promjenu tog patrijarhalnog sistema vrijednosti. Posljedice takvog sistema vrijednosti ogledaju se kroz ekonomsku nejednakost, slabije

prisustvo u javnom i političkom životu, nasilje nad ženama, pa i selektivne prekide trudnoće. Dakle, kampanja je usmjerena na promjenu svijesti našeg društva, na pokretanje društvenog dijaloga koji će se baviti uzrocima problema umjesto da ga rješava na pogrešan način – osuđom žena ili dodatnom restrikcijom njihovih reproduktivnih prava. Dakle, kampanjom želimo promovisati ravnopravnost, objasniti da negativna tradicija nanosi štetu i ženama i muškarcima”, kaže Maja Raičević.

“SINE, BAŠ SI LEPA”

Ideja za kampanju pojavila se nakon što je problem prenatalnog odabira pola i statistički potvrđen kroz podatke Zavoda za statistiku Crne Gore i izveštaj UN Populacionog fonda “Polna neravnoteža pri rođenju (Sex Imbalances at Birth, UNFPA 2012) koji je Crnu Goru prepoznao kao jednu od zemalja u kojoj ovaj problem poprima zabrinjavajuće razmere. Komitet UN-a za zabranu diskriminacije žena (CEDAW) izdao je u julu 2017. godine pravno obavezujuću preporuku Crnoj Gori da pristupi rešavanju ovog problema, a isti zahtev je uputio i Savjet Evrope.

“Problemom prenatalnog odabira pola bavili su se i mediji u Crnoj Gori, najprije novinarka Olja Nikolić kroz seriju istraživačkih članaka za Slobodnu Evropu, a potom i Svetlana Slavujević iz Centra za istraživačko novinarstvo. Mi iz Cen-

109 : 100 za dečake

“Prirodni odnos polova novorođene djece kreće se od 102 do 105/6 dječaka na 100 djevojčica. Međutim, prema podacima Zavoda za statistiku Crne Gore, u posljednjih dvadeset godina se na 109 dječaka u prosjeku godišnje rađa samo 100 djevojčica. Samo u 2009. godini, rodilo se 113 dječaka, u odnosu na 100 djevojčica, što predstavlja siguran pokazatelj prenatalnog odabira pola, čija su posljedica selektivni prekidi trudnoće i sve manji broj novorođene ženske djece. Trend je bio pozitivan samo u 2016. godini, kada je taj odnos iznosio 103 : 100.”

Foto: CPŽ

tra za ženska prava smo, kao organizacija koja se bavi pravima žena, prepoznali da je problem u duboko ukorijenjenoj diskriminaciji i da je rješenje u promjeni društvene svijesti kroz dugoročno informisanje javnosti i obrazovanje. Na naše zadovoljstvo, problem je prepoznala i agencija 'Meken' koja je pro bono kreirala kampanju i obezbijedila podršku u svim segmentima koji su zahtijevali finansijske i logističke kapacitete. Vrijednost kampanje je i u tome što se radi o volonterskoj inicijativi, koja je udružila aktivistkinje, marketinške stručnjake i stručnjakinje, dramaturškinje, medije, u namjeri da doprinesu prevazilaženju problema", objašnjava direktorka nevladine organizacije.

Kampanja je pokrenula i lične priče, pa se u komentarima posetilaca i posetiteljki FB stranice kampanje #Neželjena mogu pročitati brojni primeri iz svakodnevnog života žena u Crnoj Gori čije rođenje nije predstavljalo radost za porodicu, koji svedoče da je u crnogorskom društvu i dalje prisutno favorizovanje sinova u odnosu na kćerke, koje se

reprodukuje kroz često nesvesne poruke najbližih članova porodice. Poput, "sine, baš si lepa", (jezički), ili spomenuta "tuđa večera" (imovinski). Po društvenim mrežama pojavila se i reakcija: Za mene si #Željena.

"U okviru kampanje pokrenuta je peticija kojom tražimo da Vlada Crne Gore strateški pristupi rješavanju problema prenatalnog odabira pola, koju je za nedjelju dana potpisalo oko 5000 osoba. Vrlo brzo nakon pokretanja kampanje, Vlada Crne Gore je inicirala sastanak sa nama, na kojem je izražena podrška kampanji i dogovoren sastanak multi-sektorske radne grupe koja će raditi na konkretnim, dugoročnim mjerama za prevazilaženje ovog problema", naglašava Raičevićeva.

Takođe, zbog negativnih trendova u okruženju, direktora nevladine organizacije Centar za prava žena ističe da mere koje će biti preduzete nikako ne smeju ograničiti zakonom garantovana reproduktivna prava žena, uključujući pravo na prekid trudnoće. "Svjesni smo da ovaj proces mora biti dugoročan i da se

prije svega mora zasnivati na obrazovanju, informisanju, razmjeni znanja među svim sektorima, istraživanjima, praćenju trendova u ovoj oblasti, analizi i prevazilaženju normi i praksi koje doprinose negativnoj tradiciji i diskriminaciji žena, identifikaciji kulturnih praksi koje promovišu vrijednost ženske djece i ravnopravnost polova. Ove mjere moraju biti uključene u sve relevantne nacionalne razvojne planove i politike."

Prema njenim rečima, uzroci problema duboko su ukorenjeni i postaju vidljivi tek onda kada prenatalni odabir pola ugrozi demografsku sliku jedne zemlje, što nažalost svedoči o tome da su ljudska prava žena marginalizovana i da se njima društvo bavi tek onda kada su posledice primetne kroz druge oblasti interesovanja stručnjaka. "Zapravo, ovaj problem ilustruje često zanemarenu, iako sasvim očiglednu činjenicu – da položaj žena presudno utiče na sve društvene pojave/odnose, uključujući kvalitet života i dobrobit pojedinaca i pojedinki u društvu", zaključuje naša sagovornica.¶

BILJANA VASIĆ

OBRATI PAŽNJU

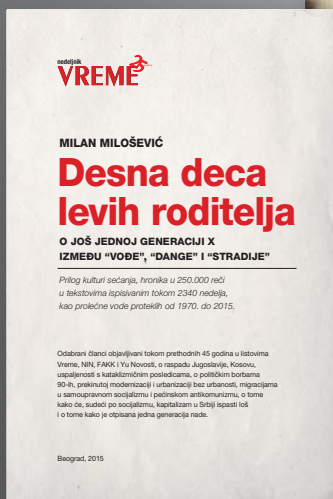
JOŠ NEKOLIKO NEPRODATIH PRIMERAKA

Dragoljub Žarković
**NAPREDNA
KNJIGA**
Godine uspona
Aleksandra Vučića

Knjige u izdanju
nedeljnika

VREME

knjige se prodaju u
prostorijama redakcije,
pouzećem i preko interneta
informacije na 011/3234-774
ili www.vreme.com

Večiti derbi

Večiti rivali nastavili su i posle rata svoje besomučno, dosadno prvenstvo, samo u centru pažnje više nisu ratne pobeđe, ni ko je bio uspešniji etnički čistač, ni ko je više civila zatro, nego čiji su zločinci hrabriji

Dan nakon dvostruke presude hrvatskom đeneralu dolazi moj drug na moj arbeitsplatz veleć: "Hrvatska je dobila svoga Sokrata!" – "A, ta ti je dobra..." – odajem mu priznanje, mada ne znam životopis novopokojnikov, ne znam je li potonjega Hrvatska protiv njegove volje predala, pa je bio kivan i na Domovinu, a ne samo na Sud (neću ni naknadno da se o tome obavestim); muzičari oko mene samoubici odaju poštovanje, ne za njegovu karijeru vojskovođe, ali za njegove poslednje reči i za ispijanje otrova naočigled čovečanstva – da. "Zbog ovoga poslednjeg, moram reći da mu se divim!" – rekao je i moj drug. – "Pa diviš se onda i Hitleru?" – pitam. "A, Hitleru – ne!" – "Zašto ne?" – "Pa nije to isto..." Pritiče mu u pomoć drugi sagovornik: o Hitleru nije tako sigurno da se svojeručno otrovao, to nije baš bilo na televiziji, nego na samom dnu Vučje jame (dobro te nisu ovde još dva moja druga, oni su nedavno pročitali da je Hitler u Južnoj Americi, živ i dan-danas, samo su mu brci i šiške posedeli... Imam još znanaca koji se oduševljavaju misterijama i lažnim identitetima, naš Tito nije bio pravi Tito, pravi J. Broz poginuo je od ruskog gelera, a ovaj naš proizveden je u Poljskoj, refurbished u Moskvi, pa je nama poturen kao sin Zagorja, Šekspirova dela nije napisao Vilijam Šekspir, koji jedva da se umeo potpisati, sve je ukradeno od jednog redovnika koji bi imao grdne muke sa opatom da se za njegov tajni hobi saznalo, pa se nije nikome ni žalio što je neuporediva književna slava pripala pogrešnoj i bestidnoj osobi), drugo, tu me bogme prosvetliše, general Praljak bi za šest meseci pio kavu na trgu Bana Jelačića, jer je devetnaest i po godina već proboravio u Hagu, a Adolf bi zacement bio strože kažnjen... Kao najslabije upućen oborim ja plovak, ali vidim da im je svima pomalo žao što niko od naših osuđenih heroja nije dovoljno ponosito primio presudu haškog suda.

Nije li i sam predsednik, ničim izazvan, izvoleo kasti da samoubistvo hrvatskog generala nije kukavički čin, naprotiv, vojvoda Šešelj isto je pohvalio kuraž neprijateljskog generala, tako razmišljaju i besede pravi muškarci kojima je vojnička i oficirska čast svetinja, sam Šešelj nije imao potrebe za kukutom, jer nije ni bio osuđen, ali kao da su naši osuđeni ratni zločinci ne pogrešili, ali ipak podbacili i zaostali za hrvatskim generalom koji se obreo u srcu istorije, mnogo još i više nego kad je srušio famozni most u Mostaru. U samoj sudnici je, eto, nađena prečica za buduće svetačko zvanje, ali k sozhaleniu nashemu patent pripade Hrvatima, i što se toga tiče – šapka dole, svaka čast!

General Praljak je u zaustavnom vremenu (kakav izraz) pobedio generala Mladića: onaj kome je teže pala presuda zar nije neviniji od onoga ko je samo larmao i koga su dvojica uniformisanih, priučeni sudskih pandura izvela iz sudnice kao što kelneri izvode pijanog gosta iz krčme? Onaj kome je draži cijankalij nego silna drap jela iz zatvorske kuhine poslužena na plastičnoj tacni sa vetrenjačama, zar nije veći junak od onoga koji ili nije želeo otrov, ili nije imao pomagalice koji bi mu to krišom doturili u keliju? Okreni – obrni, Hrvati su se pokazali muževnijim, okretnijim i ponositijim od nas!

Je li samoubistvo častan i hrabar čin, ili je delo kukavice tj. kukavca? To je bila jedna od tema u našim intelektualnim raspravama na utrinama ili na Tamišu, i još tada mi se pitanje činilo pogrešnim, neprikladnim. Smetalo mi je da na račun samoubice čujem reči osude, ali mi nešto ne da ni da se pridružim novom valu obožavalaca generala Praljka. Držim da se o samoubistvu može govoriti samo u kategorijama očajja, straha i nečeg neizdržljivog, te da se o njemu ne može sve saznati ni iz opsežnog i iskrenog oprostajnog pisma, ako je ovo napisano, jer ni počinilac i kraj najbolje volje ne može iskazati ono što je neizrecivo, dalje, ili najpre, samoubistvo je intimna stvar; ovo koje će se još dugo pominjati bilo je javno, kao što je smrtna kazna nekoć bila javna, i pučanstvo bi se u svojim prnjama, musavim pregačama i prljavim kapama sjatilo da to svojim očima izbliza vidi, tako je isto viđen i fatalni gutljaj u sudnici, kojem su prethodile smišljene istorijske reči, već izgovorene u trećem licu, kao da govornika već nema među živima, pa dobro, onda, šta zapravo osećam prema sudbini generala čije sam ime bio zaboravio dok se nije ponovo naglo i nadugo raščulo?

Žalim kad god se ljudski život ugasi, žao mi je što se Praljak od poslenika teatra prometnuo u vojskovođu, pa i bez udublivanja u njegove komandantske dnevne zapovesti moram misliti da je uništio makar jedan život, život osobe koju nije ni poznao, niti ju je video umorenu, ali ipak neću reći "tako mu i treba, prošao je kako zaslužuje", prošao je možda gore no što zaslužuje, možda čak i bolje, ali se okolnosti u kojima će Praljak postati to što je postao nisu smele dopustiti, lepo, ali ko ih nije smeo dopustiti, pa najpre svi mi iz Jugoslavije, dakle i ja: utoliko zaslužujem da trpim već ustanovljeni kult oko imena nesrećnika koji je unesrećio druge, to mi je još i blaga kazna.

Intervju: **Andrej Blatnik, pisac**

REČI SU VAŽNE

Andrej Blatnik piše romane, priče, eseje, radio-drame već tri-deset pet godina. Njegove knjige su prevedene na više od tri-deset jezika. Knjigom na srpskom jeziku debitovao je tek pred ovogodišnji Sajam knjiga, zbirkom priča *Kapiraš?* iz 2009. godine u prevodu Ivana Antića, koju je objavila Geopoetika.

Andrej Blatnik je studirao opštu književnost, sociologiju kulture, američku književnost i komunikologiju, urednik je Cankarjeve založbe i predavač Filozofskog fakulteta u Ljubljani. *Kapiraš?* je zbirka 50 kratkih priča, neke su dugačke samo nekoliko rečenica, o ljubavi, prolaznosti, dilemama, strahovima. Priče iz ove zbirke uvrštene su u dve antologije: *Best European Fiction 2010*, i *Short: Five Centuries od Short Short Stories*, a zbirka je u Rusiji prošle godine proglašena najboljom slovenskom knjigom.

Andrej Blatnik je prošle nedelje bio u Beogradu zbog promocije knjige *Kapiraš?* u "Parobrodu", i zbog dvodnevnog panela "Evropa razlika ili različita Evropa" koji je organizovao srpski PEN centar.

"VREME": Došli ste prvi put nakon četvrt veka u Beograd da na regionalnom panelu razgovarate o politici. Da li smatrate da će vaši stavovi i ocene dopreti do onih koji odlučuju o evropskoj politici? Kome se vi obraćate?

ANDREJ BLATNIK: Pitate me da li su nas čuli samo istomišljenici? Moguće. Ali me to ne brine, zato što znam da bi mnogo skupova ljudi poput ovog panela PEN centra, ako ne zbog svoje sadržine a ono zbog brojnosti, sigurno doprli do onih koji kroje evropsku politiku.

Hoćete da kažete da pisci, lekari, naučnici, učitelji treba da se osim svog osnovnog posla bave i politikom?

Ne postavlja se pitanje da li treba ili ne. Mi smo svi, gde god da živimo i čime god da se bavimo, bez obzira da li pišemo knjige ili radimo nešto drugo, već u politici. Mi je živimo, zavisni smo od politike. Ne možete je izbeći. Pa kad je već tako, zašto onda ne bismo sredili ovaj život tako da

nam u njemu bude lepo. Na ovom panelu pokušao sam upravo o tome da govorim, da povežem te dve datosti. Analizirao sam kako se poslednjih decenija kretala književnost po svetu. Ne kako su pisci kao fizička lica prelazili iz jedne u drugu državu, već kako su se usmeravali trendovi čitanja u zavisnosti od političkih i društvenih okolnosti. Na primer, pisce nesvrstanih zemalja otkrili smo šezdesetih godina zato što su prevedeni po političkom diktatu. Dakle, ako je politika neizbežan deo našeg života, zašto ne bismo videli šta to ona hoće od nas i koliko nam to odgovara.

Tema održanog panela je česta i među članicama Evropske unije i u državama koje očekuju da joj se pridruže. Otkud tolika potreba za pričom o razlikama u nečem što je spojeno zajedništvom?

Zato što temelji tog zajedništva nisu baš jasni. Evropa izmišlja zajednička kulturna jezgra i evropsku kulturu kroz konkurse koji podstiču međudržavne koprodukcije i prevođenje. To je saradnja *per se*. Isto je i u drugim oblastima, svuda saradnja potiče od spoljnog diktata, a ne iz unutrašnje potrebe za spajanjem. Zato se programi, recimo u kulturi, organizuju da bi se dobili nekakvi novci, a ne zbog potrebe da se bude zajedno.

Šta se promenilo u Sloveniji od kada je deo Evropske unije?

Kao i svaka promena i ova je donela nešto pozitivno i nešto negativno. Slovenici su i pre ulaska u EU sebe doživljavali Evropljanima, to se, znači, nije promenilo. Istovremeno, zato što pripadaju teritorijalno maloj državi, imaju osećaj da su građani drugog reda, da u Evropi nemaju isti značaj kao, recimo, Nemci ili Francuzi. Međutim, mislim da nema Slovenca koji nije zadovoljan što ima euro, što na granici ne pokazuje pasoš, ne plaća carinu na ono što je naručio iz druge države, ili što je našao posao u susednoj državi. I zato, čim neko kaže da EU nije dobra, da sprečava vlastiti put države, podsete ga da bi izgubio sve one pogodnosti koje je dobio.

Da li je pripadnost EU promenila čitalačke navike i ukus Slovenaca?

Koliko znam, u Evropi nema nijedne države koja može da se pohvali porastom prodaje knjiga. U svetu ih ima, na primer Indija – tamo raste broj pismenih i onih koji prelaze u srednju klasu, pa samim tim raste i potreba za knjigom. Prosečni Slovenac danas godišnje kupi 2,5 knjige a 14 pozajmi iz biblioteke. Iz godine u godinu broj kupljenih knjiga se smanjuje, a broj pozajmljenih knjiga se povećava što znači da u vreme kada u ostalim oblastima privatno najčešće raste a javno se smanjuje, u slučaju knjige je obrnuto. Što se tiče čitalačkog ukusa, mislim da preovlađuje interesovanje za takozvane knjige sa dugačkim repom, knjige koje mnogi čitaju, za bestselere. Ali, slovenački izdavači ne opstaju zahvaljujući prodaji – Ministarstvo kulture preko Javne agencije za knjigu finansira svake godine 300 naslova, a

“Evropa izmišlja zajednička kulturna jezgra i evropsku kulturu kroz konkurse koji podstiču međudržavne koprodukcije i prevođenje. To je saradnja *per se*, a ne zbog unutrašnje potrebe za spajanjem”

Foto: Milovan Milenković

pomaže nam i institucija otkupa knjiga za biblioteke.

U okolnostima male čitanosti knjiga, i u situaciji kad je o svemu već sve napisano, zašto pisati?

Zato što treba, upravo da bi se knjige više čitale. Pritom, opšte je poznato da čitanost knjiga koje imaju kanoničku vrednost nije smanjena. A argument da je već sve napisano poprilično je star, pojavio se još u vavilonskom *Epu o Gilgamešu*. I, kao što vidite, ljudi još uvek pišu. Živimo u kulturi slova, reči formiraju i zakone i cenovnike i proteste. Vi ne možete da se venčate dok ne izgovorite “da”. Znači da reči još uvek imaju snagu.

Baš kao što ste naslovili neke od priča u zbirci – *Reči su važne i Moć reči*. Svakog dana ljudi jedni drugima poručuju da sukobe i nesporazume tre-

ba rešavati razgovorom, mirnim putem, pa ipak ratovi ne prestaju.

Verovanje da reči mogu da spreče sukob je dobro verovanje. I da se ono nekad ne obistini, mi bismo danas bili druga vrsta civilizacije. Svi znamo da je roman *Čiča Tomina koliba* Harijet Bičer Stou pomogao da padne robovlasnički sistem u Americi, i da se dešavalo da je direktor neke firme promenjen zbog informacije objavljene u rubrici Pisma čitalaca.

Vaše priče su višeznačne...

Ima u njima za svakog po nešto!

... pa se zato, na primer, priča *Mimo čita kao sećanje žene na kamenovanje voza kojim je putovala, ali i kao metafora o ljudima koji su protiv kretanja napred*.

To ne bi moglo da se postigne u priči koja nije kratka. Barem ne tako očigled-

no. Istina, različiti nivoi su očigledni samo za čitaoce koji, da tako kažem, umeju da učitaju drugi sloj. Zato je kratka priča teža za čitanje od, na primer, romana. Priča *Ni sam mogla da zaspim* može da se doživi kao anegdota o razvedenom muškarcu koji je doveo drugu ženu u stan, ali i kao priča o opterećenju prošlosti koje svakog dana, na svakom mestu, svako od nas doživljava. Naime, muškarčev prošli život se vidi u svakom detalju njegovog stana, i iako se ništa od toga ne dotiče njegove nove žene, ta tuđa prošlost opterećuje mladu ženu. Dakle priča je o teretu prošlosti. Znam da je u Srbiji to veliki problem. Imamo ga i mi u Sloveniji. Istina, nešto je druge vrste, nas muči 1945. godina i pitanje domobrana, ali opterećenje ne možete vagati – ono je uvek opterećenje.

Zašto pišete kratke priče kad to nije lako?

Zato što to zahteva izuzetnu koncentraciju, a to, pretpostavljate, nije jednostavno. Izazivaš, iskušavaš sebe da uradiš to što si zamislio. Kao kad planinariš. Što više odmičeš uz planinu, ka vrhu, zadovoljniji si. Sve to isto važi i za čitaoce kratke priče jer lako je čitati roman u kome ti je sve rečeno, objašnjeno šta treba da vidiš, kako da shvatiš i šta da osećaš. Čitalac kratke priče mora sve to sam. U kratkoj priči nisu opisani likovi, ne zna se šta rade, odakle potiču, kakva im je prošlost, s kim se druže, pa ni kako izgledaju. Sve je svedeno samo na jedan detalj njihovog života, u kome treba da se uči sve ostalo o njima. U vreme kad je ova zbirka objavljena u Sloveniji, pre osam godina, kratka priča je bila prilično nepoznata forma. Sad je ima sve više i više. I ja planiram da iduće godine objavim novu zbirku, ali ovog puta nešto dužih priča od ovih iz *Kapira*?. Biće dugačke do dve strane.

U vreme bez ljubavi, napisali ste priče o ljubavi. Koga to još zanima?

Koliko vidim, vas! Inače, i tema je iskristalisana kratkoćom priče. Znače, kad iz života počnete da odabirate i odbacujete nevažno, ostane vam emocija.

SONJA ĆIRIĆ

Čisti užitak Otkrića

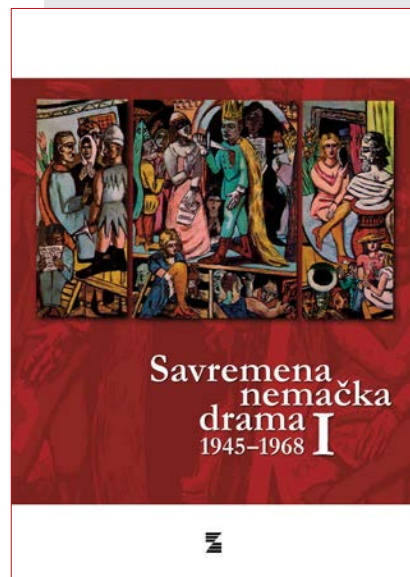
Trotomna panorama u izdanju Zepter book velika je ne samo izdavačka, nego i čitalačka avantura i podvig, ali nema sumnje: vredi svakog minuta i svake pare

Značaj i prestiž titule "izdavački poduhvat" koja se dodeljuje na beogradskom Sajmu knjiga dovoljno su puta, kroz duži vremenski period, krnjeni i obesmišljavani provincijalnim, bizarnim, pa i nastranim ili postiđujućim odlukama i izborima, ali kada je u pitanju ovogodišnje ovenčavanje tim priznanjem izdavačke kuće Zepter book za trotomnu kolekciju *Savremena nemačka drama*, dileme nema: ne samo da je odluka ispravna i priznanje zaslužno, nego bi bilo upravo neukusno da je Sajam dozvolio sebi da zaobiđe ovo kapitalno izdanje. Nisam posebno istraživao, ali reći ću nasumično, na osnovu generalnog uvida, s minimalnom mogućnošću da pogrešim: ni mnoge veće, razgranatije i nadasve bogatije izdavačke scene ne mogu se pohvaliti ovakvom prvorazrednom čitalačkom poslasticom, i to u žanru koji je osuđen na relativno (apsolutno?) niske tiraže, jer ukoričene drame odavno ne mogu da računaju na masovnu publiku; jesu li tu "krive" savremene drame ili savremena publika, pitanje je za neku drugu raspravu, nekim drugim povodom...

Ovo se izdanje priređivačica Bojane Denić, Drinka Gojković i Jelene Kostić Tomović rađalo polako, u delovima i na mišiće: prvi tom, posvećen dramskim ostvarenjima na nemačkom nastalim od 1945. do 1968. pojavio se u jesen 2015; drugi (1968–1989) trebalo je da se pojavi sledećeg juna, ali iz nekog razloga nije, nego je debelo kasnio (najmanje važan nusefekta tog otezanja bio je da sam izašao na zao glas u Zepterovoj knjižari jer sam bar jednom mesečno dodijavao raspitivanjem o njegovoj sudbini), pa se pojavio tek koncem ovog leta, a onda vrlo brzo i treći (1989–2008), u oktobru, pred sam Sajam, ne bi li cela "trilogija" bila završena na vreme. Kako god, eto hepienda: tri voluminozne knjige sa ukupno oko dve i po hiljade strana, trideset i šest dramskih komada, svaki tom opre-

mljen, između ostalog, iscrpnim znančkim predgovorom Ivana Medenice, koji detaljno kontekstualizuje ovdašnjoj publici znane i neznane drame i spisateljske opuse, pronalazeći im mesto kako unutar istorije savremene drame, pozorišta i književnosti, tako i unutar širih političko-društveno-kulturnih gibanja i preloma, ne samo u Nemačkoj, Austriji i Švajcarskoj, nego i na evropskom i globalnom nivou.

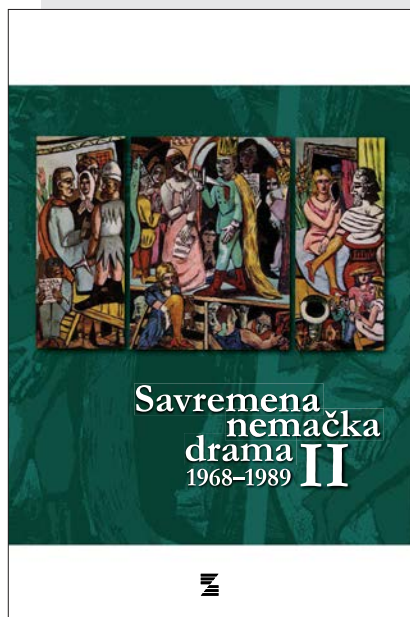
Mereno bilo kojim relevantnim aršinom, *Savremena nemačka drama I-III* ve-

oma je zahtevan čitalački zalogaj, ali i retka, vrhunaska poslastica, čitalačka avantura u najlepšem smislu reči. Sasvim je legitimno čitati ga unakrst i na preskok, "birkajući" drame koje vam se učine zanimljivim iz vašeg ugla, ali ima neke hasne i od toga ako se odlučite za linearni i "nediskriminativni" pristup, prateći intencije priređivačkog trija. Kao u svakom izboru, nemoguće je izbeći neujednačenost, ne samo "objektivnu" (šta god to značilo i moglo značiti kada je vrednovanje umetnosti u pitanju), nego i ličnu, neposredno zaviseću od čitačevih preferencija, interesovanja, ukusa i znanja: neke

će vas drame ushititi, neke druge iznervirati ili ostaviti potpuno ravnodušnim, ali za malo koju ćete pomisliti: zašto je ovo uopšte ovde? Naročito ako ne smetnete s uma nekoliko važnih stvari: najpre, ovo nije antologija; priređivačice namerno i s dobrim razlozima izbegavaju ovaj izraz, a klone se i nekih drugih kojima bi se ovo izdanje moglo opisati. Ja izabirem neutralniju odrednicu "panorama", rekao bih da je najpribližnija njihovim intencijama. Šta konstatacija da se ne radi o klasičnoj antologiji zapravo znači? Priređivačice su se, "prosejavajući" dramske tekstove i sačinjavajući konačan izbor, rukovodile kombinacijom nekoliko kriterijuma, gde je onaj "best of" samo jedan od vodećih. Drugi, zapravo rekao bih i najvažniji, jeste važnost ili "ilustrativnost" određenog komada (ili pisca) za neku od bitnijih tendencija i strujanja unutar nemačke dramske literature savremenog doba, ali i unutar kulturnih i duhovnih trendova uopšte. Treći "ograničavajući" faktor jeste i odluka da svaki autor(ka) bude zastupljen samo s jednom dramom, što je svesno uklizavanje u svojevrsnu "uravnilovku" koja bi bila nemoguća i neopravdana da je kriterijum "najbolje od najboljeg" bio dominantan, jer se razume da opusi, recimo, jednog Brehta, Friša, Bernharda ili Kreca ne mogu ni u ludilu stati u jednu dramu, ma koliko bila reprezentativna. A propos reprezentativnosti, neretko su se priređivačice opredeljivale za manje poznate drame nekih slavni pisaca, "ceneći" da su one najpoznatije ionako kod nas već i izdavane i igrane, pa nije zgoreg upoznati publiku s nečim što možda nije ranije mogla da čita na srpskohrvatskom. I ova odluka proizvodi kontroverzne učinke, ali kada je sagledate u kontekstu celine nakon iščitana tri toma, pokazuje se ipak opravdanom: ovako smo dobili više, zbog mogućnosti šireg i svestranijeg uvida, pa makar i po cenu izostanka nekih favorita.

“Godina nulta” od koje počinje ovaj izbor jeste, dakako, kraj Drugog svet-skog rata, propast nacizma i Trećeg rajha, rađanje jedne nove Nemačke (hm, zapravo – dveju!), ali i novog sveta generalno, najpre onog hladno-ratovskog, dakako. “Nošenje” s nacizmom i njegovim nasleđem neizbežno je jedan od centralnih motiva ovog izbora – kao i nemačke i austrijske (ne samo) dramske književnosti nakon 1945. – i verujem da nije slučajnost, nego razložno naglašena simbolika, taj dugačak luk između početka i kraja ovog izbora: prvi tom otvara komad Volfganga Borherta *Napolju, ispred vrata*, nekovrsna replika na Tolerovog *Hinkemana* u novoj nemačkoj “godini nultoj”, a treći tom zaključuje komad Marijusa fon Majenburga *Kamen*, lucidna elaboracija novije nemačke istorije i prikrivenih krivica “malih” ljudi za sudelovanje u njoj, od nacizma preko DDR komunizma do kapitalizma. Prvi tom je utoliko posve logično obeležen dramama koje se, poetički na veoma različite načine, razračunavaju i sa konkretnim nemačkim nacizmom i sa “večnim fašizmom” kao stanjem duha, od spomenutog Borherta preko izvanredne Frišove parabole *Biderman i palikuće* (pre neku godinu inteligentno postavljene u Ateljeu 212), pa do Karla Cukmajera. Drugi je dominantan tok priča o hladnom ratu i njemu pripadajućoj paranoji, ali i sveprisutnom strahu od nuklearne apokalipse (Direnmatovi *Fizičari* – ne tako davno smo ih gledali u Bitef teatru – te paradokumentaristička rekonstrukcija Hajnara Kipharta *Slučaj Roberta Openhajmera*). Francuska revolucija i (post, ali i anti) revolucionarni teror istorijski je rezervoar uvek važećih paralela, pa je tu *Javni tužilac* Frica Hohveldera, ali i nezaobilazni *Progon i ubistvo Žan-Pola Marra* Petera Vajsa, i kod nas mnogo igran, poslednji put u Ujvdeki szinhazu. Vredi spomenuti i fantastičku, oniričku, metafizičku dramsku fantaziju *Oročeni* veli-

kog Elijasa Kanetija, kao “slučaj za sebe”, a tu je i književno gotovo potpuno bezvredni rani komad kasnije proslavljenog Hajnera Milera, kao ilustracija nekih dominantnih trendova DDR dramaturgije, neke vrste “drame proizvodnog procesa”, na kraju svedene na naporni socrealizam koji se uzaludno upinje da to ne bude. Ima tog šodera i u drugom tomu, a jedina svrha njegove zastupljenosti u ovom izboru, u viđenju ovog čitaoca, jeste edukativno-ilustrativna: eto, i to je postojalo. To jest (mimo, ako ne i protiv priređivačke volje) ona pokazuje da se iz DDR kulture – osim onoga što je konsekvantno negira – naprosto nije imalo šta spasavati, da tu nema nikakvog “zdravog nasleđa” koje bi valjalo sačuvati, i da je bezmerno jalova svaka levica koja misli da joj izvor inspiracije za suvislo političko ili kulturno delovanje može stići s pogrešne strane nekadašnje gvozdene zavese. Prvi tom zaključuje komad Austrijanca Volfganga Bauera *Magic Afternoon* (još se igra u Ateljeu 212, mada u jednoj slabijoj, na silu boga “posrbljenoj i osavremenjenoj” varijanti), o besciljnim životima odmetnute dece kontrakulture poznih šezdesetih, koja je u lokalnom austrijsko-nemačkom kontekstu ipak uspešla da postavi ključno pitanje prethodnim generacijama: “Šta si radio u ratu, tata? Ali, iskreno...”

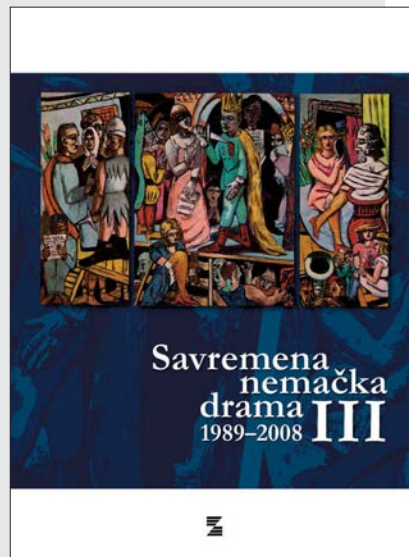
Drugi tom vremenski oivičavaju spomenuta ‘68. i godina pada Berlinskog zida (i globalnog “realnog socijalizma” s njim)

te ujedinjenje Nemačke. To su godine punog procvata nemačke (i austrijske, koja je istojezična, ali istovremeno i po mnogo čemu zasebna grana dramskog stvaralaštva, pri tome neverovatno bogata, propulzivna i subverzivna) dramaturgije, ali i godine velikih lokalnih i globalnih previranja: Hladni rat, “olovne godine” obeležene “levim” terorizmom (Baader-Meinhof i slično), dekadentni boljševizam velikog zatvora na otvorenom duhovito nazvanog DDR, veliki privredni uspon Zapadne Nemačke, ali i protivurečnosti koje je doneo, među kojima i dolazak velikog broja “gastarbeiters” s juga: Turske, Jugoslavije, Grčke, Italije etc, koji provocira obostrani kulturni šok i sve njegove neprijatne nuspojave. Ovom je potonjem, ali na njegov jedinstveno uvrnut (ako hoćete, u svakom smislu reči – queer) način posvećen odličan komad *Žabar* Rajnera Vernera Fasbindera, jedne od ključnih ličnosti nemačke kulture druge polovine XX veka uopšte. Duhovito subvertiranje istočnonemačkih “herojskih narativa” (ali i globalnih “roditeljskih priča”) sjajno je prezentovano u *Novim jadima mladog V.*, u maniru sličnom “prozi u tra-pericama”; *Hince i Kunce* Folkera Brauna pokušaj je da se DDR-ovski everyman osvetli pomalo “fenomenološki”: svakako beskrajno zanimljivije od ranog Milera, ali opet – činjenica da je nešto ovakvo u DDR bilo zabranjeno govori više lošeg o tom režimu nego dobrog o ovom komadu. Tankred Dorst u *Toleru* ispituje koren te stvari s revolucijom, kroz razmatranje prevratnih dana kratkotrajne bavorske socijalističke republike iz dvadesetih. Tomas Braš se kroz komad *Lovely Rita* vraća u ratno vreme i u žensko stradanje u ratu, ali i u njegovu potonju umetničku i društvenu (zlo)upotrebu i savremenom kontekstu. *Veliko i malo* Bo-toa (Botho) Štrausa, mada pogdege relativno neprohodan na papiru, jedan je od onih “svezahvatajućih” komada epo-

he koji bi se svakako morali naći u ovom izboru i da je on koncipiran kao klasična antologija, a isto se to odnosi i na *Teatar-mahera*, po mom skromnom sudu ponajbolji komad Tomasa Bernharda, naizgled još jednu "tipično bernhardovsku" parabolu o austrijskom nacizmu i katolicizmu, datu kroz solilokvij ostarelog drugorazrednog glumca sa izvesnim deluzijama o vlastitoj ulozi u kosmosu. Uz ova dva komada, vrhunci drugog toma su drame Ernsta Jandla *Iz tuđine*, Franca Ksavera Kreca *Strah i nada u Nemačkoj* i Austrijanca Petera Turinija *Jozef i Marija*; između ostalog, ova tri komada, svaki na svoj način, pokazuju koliko vredan i autentičan levi angažman u kulturi ima smisla i može da bude produktivan samo dok postoji liberalno-kapitalistički kontekst (sa svim njegovim epifenomenima, poput cikličnih izbruha nezaposlenosti, marginalizacije "malog čoveka" etc.) kao njegov pogonski motor. Umetnik levičar je sanjar i utopista: "ostvarite" njegovu utopiju (doduše, on će brzo zakmečati da "nije to to") i postaje do zla boga sterilan. E da, kad smo kod Austrijanaca, ima još jedan, na samom početku: famozni *Kaspar* Petera Handkea (sećam se kako je godinama bio dika i ponos zagrebačkog Teatra &td), kojem je kadgod pripisivan prevratnički značaj, kao i celom ranom opusu Petera H, ali koji se kao tekst, bez pozorišne realizacije, danas doima uprazno napornim i temeljito nečitljivim.

Ovde, kod Austrijanaca, moramo da otvorimo jednu važnu zagradu. Pre neke dve godine *Nojzac* iz Novog Sada objavio je prvi tom izbora iz savremene austrijske drame *Švarcmaleri austrijske pozornice*, u izboru i prevodu Relje Dražića; na drugi od tada čekamo, a kad će i da li će, ne zna se. Kako god, preporučujem iščitavanje ove dragocene knjige paralelno s ovom trotomnom kolekcijom, jer joj je prirodan partner i nadopuna. Ona još više podvlači koliko je značaj austrijskog dramskog pisma nemoguće prece-niti unutar konteksta savremene drame nemačkog govornog područja. U *Švarcmalerima* je veličanstven Kanetijev komad *Svadba*, onirička igra Jure Sojfera *Vineta*, neprocenjivo značajan Bernhardov *Trg heroja* (kadgod sjajna Mijačeva

predstava u Ateljeu; ekipa koja je došla "da se malo opusti uveče" bežala je u pauzi) te najdragocenije otkriće, rano premiruli buntovni genije Verner Švab i njegovo *Zatiranje naroda*, koje vapije za inscenacijom na nekoj našoj pozornici, ako još ima upravnika i reditelja koji sa svojim poslom misle ozbiljno umesto da samo drndaju vunu s beznačajnostima i "čekaju da Ovo prođe". Vratićemo se Švabu ubrzo, sada još jedna fusnota iliti bibliofilski link: ljubitelji savremene nemačke/austrijske drame nikako ne bi trebalo da propuste ni dva zagrebačka izdanja. Prvo je *Antologija novije austrijske drame* Seada Muhamedagića (HC ITI 2002),

odakle valja posebno preporučiti *Noru* (etc.) Elfride Jelinek (možete je pogledati u JDP-u u vrlo dobroj predstavi Snežane Trišić, mrzovoljno dočekanoj od naše odlikaške kritike) i *Maločinitelje* Petera Turinija, ali i *Smrtne grijeh*e Feliksa Miterera – to jest, skoro sve! Druga je izbor *Nova njemačka drama* Dunje Dragojević (Znanje 2003.), gde su između ostalih Majenburg i Dea Loer. Ovome valja dodati i vrlo intrigantan izbor pet svežih komada u novosadskom časopisu *Scena* br. 1-2 za 2009, tri komada Ronalda Šimelpfeniga u izdanju JDP-a, te još ponešto rasuto po časopisima.

Treći tom vremenski je oivičen "raspadom komunizma" iz '89. i sanjanim raspadom neoliberalnog kapitalizma iz 2008. Najpre, nazad k Verneru Švabu: njegov briljantni komad *Predsjednice* ga otvara. I on vapije za ovdašnjom inscenacijom,

da li je moguće da nikoga ne zanima ova-ko izvanredno potentno dramsko štivo?! Ma da, bolje da krknemo još jednog Steriju, nismo odavno... Švajcarac Urs Vidmer komadom *Top Dogs*, Albert Ostermajer kroz *Virus*, te Falk Rihter kroz *Okovane ledom* nastavljaju onu krecovsko-turinijevsku liniju lucidnog preispitivanja limita i zatamnjenih mesta savremenog kapitalističkog poretka, i ovi su komadi – ne tek zbog toga – među vrhuncima u ovom tomu. Marlena Štreric kroz *Vaikiki bič* razmatranju savremenosti zapadnog čoveka umesno i umešno pridodaje feministički fokus, fric kater (insistira na pisanju imena malim slovima) vraća se svom istočnonemačkom odrastanju kroz (ipak inferiornu) parafrazu genijalnog mađarskog filma *Vreme je stalo* Petera Gotara, Ronald Šimelpfenig kroz snovitu i vrtoglavu igru *Arapaska noć* ponovo uvodi motiv ne samo nenemačkog nego vanevropskog Drugog u savremenom nemačkom društvu (svojevremeno solidna predstava na maloj sceni JDP), a istom je tematskom kompleksu posvećena i moćna, slojevit drama Dee Loer *Nevinost* (pre nepune decenije odlično igrana u Ateljeu 212) kao i rečit, upućen, briljantan niz monologa "Alahovih devica" *Crne jungferice* Feriduna Zaimoglua i Gintera Zenkela. E da, tu je i ne tako davnih hit Narodnog pozorišta *Seksualne neuroze naših roditelja* Lukasa Berfusa, to pametno i politički nekorektno propitivanje sakrivenih mesta ljudske (čak i dečje) seksualnosti, te *hamlet je mrtav. nema sile teže* (opet obavezna mala slova) Evalda Palmeshofera, složen, teško prohodan, (para)dramski splet koji bi bilo izazovno videti na sceni, te jedan manje značajan solilokvij Elfride Jelinek. Zaključnog Majenburga sam već pomenuo.

Savremenu nemačku dramu I-III svakako nećete "nositi na plažu", i to ne samo zato što napolju divlja decembar. Ovo je knjiga za dugo i polagano, žanrovski, a ne nužno kalendarski "zimsko" čitanje, i vredi svakog minuta i svake pare. Izdavačkom poduhvatu treba pridružiti i čitalački; ionako ćete brzo prestati da razmišljate o tome u kvantitativnim kategorijama: tamo gde je dobra književnost, tamo je samo čist užitak Otkrića.

TEOFIL PANČIĆ

Tema i pozorište

Na upravo završenom subotičkom "Desireu", predstave su govorile o abortusu, urbanizaciji, rasi, angažovanosti

Andraš Urban i njegovi saradnici iz subotičkog pozorišta "Deže Kostolanji" od 2009. godine organizuju festival "Desire Central Station" s namerom da pokažu predstave iz regiona koje se bave nekim društvenim problemom. Ove godine je na "Desireu" (25. novembar – 3. decembar) učestvovalo 17 predstava pod zajedničkim nazivom "Anatomija", a mi smo gledali sledeće:

U programu festivala piše da je *Ljubav i ekonomija* (Montažstroj iz Zagreba, režija, koncept i umetničko vođstvo Borut Šeparović) dokumentarni teatar, ali tačnije određenje je multimedijalni projekat predstavljen performans-predavanjem. Pokretački momenat za ovaj projekat je potreba da se reaguje na akciju desnih snaga u hrvatskom društvu koje žele da ograniče pravo žene na abortus. Borut Šeparović i njegove kolege prišli su ovom problemu sa ekonomskog stanovišta. Nastojali su da ukažu da će ta odluka najviše pogoditi siromašne i manje obrazovane društvene slojeve u Hrvatskoj. U okviru projekta, postavili su sajt (<http://cijankalij.montazstroj.hr>) koji se bavi pitanjem ljubavi i ekonomije, izveli radiodramu *Cijankalij's 218* nemačkog lekara i pisca Fridriha Volfa i počeli da prikupljaju dokumenta o ovoj temi kroz istoriju. Dokumenti otkrivaju da su ovakvim odlukama bile sklone ekstremnodosničarske i fašističke države. U NDH je abortus bio teži zločin od čedomorstva, a krivično su odgovarali svi koji su na bilo na koji način u njemu učestvovali. U predstavi su najpotresnije delovali na videu prikazani dokumenti iz ustaške NDH gde nesrećnici mole poglavnika da se smiluje njihovim majkama, ženama, rođakama i pozivaju se na svoje rodoljublje i članstvo u ustaškom pokretu. Borut Šeparović ovim projektom lagano izlazi iz doma teatra. Jednostavno, za ovog umetni-

ka sâm umetničko-društveni angažman postaje važniji od pozorišta. Nama koji pamtimo, volimo i cenimo njegove predstave *Rođeni 91–95, 55+*, *A gdje je revolucija*, *stoko*, može biti iskreno žao zbog toga, ali to je naš problem.

Selma Spahić, društveno angažovana umetnica iz BiH, napravila je predstavu *Moja fabrika* u Bosanskom narodnom pozorištu Zenica. To je predstava koja nam slikovito, kroz dokumente i dokumentarne priče pripoveda o vezi Zenice i njene Železare i o razvoju urbanog u BiH. Predstava pleni jasnim društvenim i političkim uvidima, poznavanjem materije, spremnošću umetnikâ da podele sa nama svoje oduševljenje stečenim saznanjima. Priča o transformaciji bosanske kasabe u centar teške industrije SFRJ i o razaranju industrijskih i kulturnih dostignuća 20. veka je priča bliska svima nama sa ovih prostora. Iako ovog puta nije reč o pozorištu-predavanju kao u slučaju *Montažstroja*, ne možemo se otrgnuti utisku da su umetnici, poneseni onim šta nam žele reći i procesom koji su prošli, u drugi plan gurnuli samu umetničku izvedbu. Predstava ostaje kao svedočanstvo uzbudljive ekskurzije dramskih glumaca u pozorište zajednice.

Penzum Jožefa Nađa mogli bismo da tretiramo kao *work in progress* dueta Jožefa Nađa i Žoele Leander tokom koga oni ispituju odnos muškog i ženskog, rada i umetnosti, muzike, pokreta i likovnih umetnosti. Ima se utisak da je za umetnike ovo vrlo lično putovanje i lično istraživanje bez želje i potrebe da se uspostavi komunikacija sa publikom. Nama ostaje da po volji tumačimo viđenje sećajući se njegovih ranijih predstava kao što su *Filozofi*, *Vojcek*...

Monodrama *Lampedusa Beach* (Kazalište Hotel Bulić Zagreb) nastala je na osnovu proze Line Prose. Režiju je potpisala Senka Bulić, a monodramu izvodi Nina Violić. *Lampedusa Beach* je oštra kritika zapadne civilizacije sa stanožišta feminističke kritike neokolonijalizma i verovatno bi bila moćan teatarski doživljaj da su umetnice istrajale na onome što taj tekst suštinski jeste, a to je kritički osvrt bele feministkinje na licemerje društva kome i sama pripada. Međutim, umetnice su govorile iz pozicije mlade, neškolorane crnopute emigrantkinje. Veliko je pitanje da li bi ona umela da artikulise svoju kritiku zapadnog sistema na način obrazovane feministkinje, i da li bi joj uopšte bio blizak taj diskurs. To »

Second Exile
Olivera Frlića

Foto: Molnar Edvard

je i najslabija tačka predstave, a Nina Violić je kontrapodela za izglednu, mladu crnu emigrantkinju. Nina Violić je harizmatična glumica sa savršenom artikulacijom i jakom scenskom prisutnošću koja ume da izgovori sa verom, stavom i ubeđenjem tekst koji je dobila.

Festival "Dezire" je zaključen autorskim projektom Olivera Frlića *Second Exile*, koji je on radio ove godine u Nacionalnom pozorištu Manhajma. U ovoj predstavi Oliver Frlić analizira i secira svoju umetničku i ličnu biografiju, preispituje sopstvene razloge za bavljenje angažovanim umetnošću, reakcije javnosti na njegov umetnički rad, kao i rezultate i posledice angažmana. Na početku predstave Oliver Frlić je dečak sa dva kofera koji beži iz Bosne u Hrvatsku zbog ratnih deštava, a na kraju predstave Frlić je umetnik koji sa dva kofera napušta Hrvatsku zbog pretnji. *Second Exile* se može čitati kao poprečan presek savremenog politički angažovanog pozorišta u regionu i kao kritički i autoironični osvrt samog Frlića na sopstvenu rediteljsku poetiku. Predstava ima sve osobine zbog kojih je Frlićev autorski pristup teatru značajan: beskompromisan uvid u temu – pozicija umetnika koji se bavi angažovanim umetnošću na Balkanu; precizna rediteljska poetika; jasan odnos prema upotrebljenim simbolima; dosledan rad sa glumcima; odnos spram ljudskog tela koje vrši nasilje, nad kojim se vrši nasilje i glumčevog tela kao reprezentu ljudskog tela u situaciji nasilja; humor kao sredstvo odbrane u trenucima kada dramska situacija pretila da proklizava ka patetičnom.

Festival "Desire Central Station" svedoči o generacijama angažovanih pozorišnih umetnika iz regiona koja je stasavala krajem 90-ih, a pun doprinosa dala početkom 21. veka. Dok ne stasa nova generacija angažovanih umetnika na nekom drugom mestu, "Desire Central Station" ostaće *must have* festival za sve one kojima je u umetnosti najvažnije ono što umetnošću žele da kažu.

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Istorija neprista

Odavno se nije desilo da se jedna dokumentarna serija emituje na Prvom programu Radiotelevizije Srbije. Nije baš u prajmtajm terminu, ali je ipak na Prvom. Nastavnici i profesori likovne kulture, kustosi, istoričari umetnosti i ostali gledaoci pišu komentare na RTS-ovom sajtu i mole da se vreme emitovanja ponedeljkom sa 23.15 pomeri na ranije

Dokumentarna serija koja izaziva veliku pažnju zove se *Put u budućnost* i bavi se istorijom likovne i vizuelne umetnosti u Jugoslaviji i Srbiji od 1945. do 2000. Trinaest epizoda prve sezone koja se trenutno emituje opisuje period do početka sedamdesetih, a narednih 12 u sledećoj sezoni baviće se vremenom do petooktobarskih promena. Kroz socrealizam, avangardu, Medialu i druge umetničke pravce vode nas autor serije reditelj Boris Miljković koji je predstavljen kao Poznavalac prilika, istoričar umetnosti Oliver Tomić, glumica Milica Sužnjević kao Gospođica Trivija i glas Tanasija Uzunovića koji dočarava misterioznog Dr Noa, svedoka, savremenika i tumača dešavanja. Miljković je okupio tim mladih i kreativnih ljudi koji su učestvovali i u poslovima za koje nemaju formalno obrazovanje. Pored autora, za "Vreme" govore Anđela Grabež, vajarka koja je montirala seriju i snimila mnoge scene, reditelj i grafički dizajner Filip Martinović, koji je realizator i snimatelj druge kamere, a izvršna producentkinja Jovana Karaulić je doktorand na Fakultetu dramskih umetnosti.

"VREME": Kad vas je Boris okupio, koliko ste bili upoznati sa istorijom likovne umetnosti u posleratnoj Jugoslaviji?

Filip Martinović: Ja nisam znao ništa. Ni malo. Čuo sam, možda, za neku Medialu. Kad smo odlazili u depoe, vadili razne slike, gledali ih, čitali i razgovarali s ljudima, meni je to bilo kao da smo iz nekih sanduka izvadili nešto o čemu ja nisam imao predstavu.

Jovana Karaulić: Imali smo neko znanje jer dolazimo sa umetničkih fakulteta, ali je to znanje površno. U tom smislu, rad na ovoj seriji nam je pomogao da sagledamo jugoslovensku umetnost, pa pretpostavljam da će generacijama koje dolaze

biti takođe važna zato što oni o tome znaju još manje. Naš serijal pokazuje da smo nekada bili deo šireg kulturnog polja. Trebalo bi da tome težimo ponovo.

Anđela Grabež: Ja sam završila vajarstvo i moja znanja su bila, onako, školska. Bilo mi je intrigantno da to sve ponovim uz neke nove komentare.

Zašto se serija zove *Put u budućnost*?

Boris Miljković: To je parafraza jedne advokatsko-psihijatrijske izreke, otprilike: "Ako ne znaš šta će biti, ti pogledaj šta je bilo". Ponavljajući taj algoritam iz prošlosti umeš da, nekako, naslutiš kuda ćeš da ideš. Mislim da je u ovom trenutku dobro razumeti i videti da je taj algoritam postojao da bi smo bili uvereni da put u budućnost postoji. *Put u budućnost* bi trebalo da bude dokaz da je prošlost bila tako živopisna, zanimljiva, inteligentna i interesantna da će ona svakako, ako je razumemo, dati put u budućnost.

U drugoj epizodi ste u više navrata emitovali audio-snimak obraćanja Miće Popovića studentima tokom protesta 1992. u kome im on poručuje da za njih budućnosti u Srbiji nema ukoliko i dalje ostane vlast Slobodana Miloševića. Šta taj njegov govor znači u današnjem kontekstu?

Anđela Grabež: Dok sam kopala po arhivi, bili su studentski protesti ovog proleća posle predsedničkih izbora. Negde sam naišla na Mićine govore koji su mi apsolutno delovali kao da ih je danas izgovorio. Pošto je Borisova ćerka stalno išla na proteste, mi smo pratili šta se tamo dešava, pa su mi Mićini govori delovali kao da se ta naša nesrećna istorija stalno iznova ponavlja. Bio je to dokaz da je naslov i ideja našeg serijala na dobrom putu.

Boris Miljković: Ideja vodilja, dramaturška i formalna, u našoj seriji je odnos

janja

umetnika i države. Uvereni smo da je istorija umetnosti 20. veka istorija pobune. Umetnik je po svojoj slobodarskoj fizionomiji predodređen da bude u avangardi pobune. Krenuli smo od socrealizma i pobune protiv njega, a i socrealizam je pobuna protiv građanskog sistema vrednosti. Tu se Mića Popović pojavljuje nekoliko puta tokom svog života kao neko ko je bio predvodnik pobune protiv socrealizma, a tokom šezdesetih i sedamdesetih je bio na barikadama građanske pobune protiv represivnog sistema. Koga god da smo pomenuli u ovom dokumentarcu, mogli bismo mu vrlo lagodno dati steg pobune u ruke – od Miće Popovića, Saše Petrovića, Lazara Stojanovića... U tom smislu je to put u budućnost. Voleli bismo da generacije koje stupaju za nama budu svesne da postoji istorija nepristajanja. Da postoji istorija slobodne misli.

A, da li umetnik nužno mora da bude u sukobu sa vlašću?

Jovana Karaulić: Ne mora da bude u sukobu sa vlašću, ali treba da postavlja pitanja, da ima kritički odnos prema trenutku u kojem deluje i da, zapravo, pokreće dijalog o određenom pitanju koje ga dodiruje.

Andela Grabež: Kod nas je, prosto, jedno trusno područje i politički zanimljivo da čovek ne može da bude imun na to. Ne možeš da se baviš nekim svojim željama a da se ne dodiruješ socijalnog i političkog konteksta.

TIM PUTA U BUDUĆNOST: Filip Martinović, Jovana Karaulić, Boris Miljković, Andela Grabež
Foto: M. Milenković

Boris Miljković: Istorija pobune nije istorija društveno-političke pobune. Pobuna može biti protiv sebe samog, protiv unutrašnjeg likovnog sistema. Istorija svakog značajnog prizora, bio on pozorišni, filmski, likovni, jeste istorija nepristajanja.

Lajtmotiv serije su voz, šine, metro.

Pokreti kamere su dominantni, pogotovo u kadrovima voditelja serije, držali ste se vrlo dosledno elementa putovanja.

Filip Martinović: Koristili smo male kamere koje omogućavaju da se ceo prostor opiše i da kako serija napreduje, dočaruju dinamiku putovanja. Vrlo retko neko stoji, svi hodaju, kreću se i ljudi i kamera.

Boris Miljković: Ideja je bila da mi stalno putujemo, da smo stalno u pokretu. Inače mislimo da je oblast kojom se bavimo – dinamična. Da nije zaustavljena u nekim ogromnim vremenskim periodima i da se stalno prepliće sa raznim uticajima. Takođe, umetnost je, nekako, uvek podzemna. Ona izbije negde, učini određeni kaos, a onda nestane, da bi se opet negde drugde pojavila. Zato smo smislili taj metro.

Na koliko lokacija ste snimali?

Jovana Karaulić: Na velikom broju mesta, što u zemlji, što u inostranstvu, tamo gde su boravili umetnici o kojima govorimo u seriji.

Zanimljivo je da smo snimali u trenutku kad glavni muzeji Beograda nisu bili u funkciji. Međutim, u svakoj instituciji smo nailazili na dobronameran odnos.

Koliko ste svojom serijom uspjeli da približite jugoslovensku likovnu umetnost prosečnom gledaocu?

Boris Miljković: Mi nismo ekstenzija obrazovanja. Nas ne zanima da bude mo šest čas u školi. Ovo je lično iskustvo jednog tima ljudi koji su napravili ovakvu ambulantnu istoriju, možda nije ni istinita, ali je barem jedna iskrena impresija. Ova serija je nastala kao rukovođeni kolektivni eksperiment, koji je i po obrazovanju ljudi koji su u tome učestvovali očigledan. To je montirano kao da je montirao jedan vajar, to je režirano i vođeno kao da je režirao i jedan grafički ekspert. Voleo bih da smo mnogo više izazvali emotivni doživljaj nego saznavni.

RADOSLAV ČEBIĆ

*Ponuda važi do 31.12.2017. godine.

www.datastatus.rs

Kao kod Šeherezade

Foto: Terra

U Kikindi, u rekonstruisanoj i adaptiranoj vojnoj zgradi Manježa, upravo je otvoren Muzej Terra u čijem fundusu je više od hiljadu skulptura od terakote, više od 300 umetnika iz celog sveta

Ratnici od terakote nađeni u grobnici kineskog cara Đin Ši Huanga prva su asocijacija kada se uđe u petog decembra otvoreni Muzej Terra u Kikindi. Brojne velike skulpture od terakote na jednom mestu, kao u ovom, možda jedinstvenom muzeju, teško da mogu imati drugo poređenje. Istina, srpski muzej, površine nešto veće od 2000 kvadratnih metara, dosta je manji od kineskog, izloženo je i manje skulptura, ali njegova posebnost je što su autori vajari iz celog sveta. U proteklih 36 godina, koliko postoji Internacionalni simpozijum skulptura od terakote „Terra-Kikinda“, nastalo je preko 1000 skulptura od 300 autora iz celog sveta, među kojima su Paola Gasparoto iz Italije, Jasuo Kuwahara iz Japana, Timoti Foks iz SAD, Pancijano Flores Kabezas iz Perua, Chung Bo Von iz Južne Koreje, Silvija Rodrigues iz Argentine, Frederik Buše iz Škotske, Ignac Kiknest iz Austrije, Meric Hizal iz Turske, Urlike Kesel iz Nemačke, Rosica Trandafilova iz Bugarske, Florans Tors iz Francuske, kao i Vladimir Komad, Mrđan Bajić, Olga Jevrić, Nandor Glid, Borislav Šuput iz Sr-

bije i mnogi drugi. Radovi svih učesnika ovog Simpozijuma bili su osnova i povod osnivanju Muzeja Terra u Kikindi.

Do ideje za osnivanje simpozijuma došlo se slučajno, priča Slobodan Kojić, direktor Centra za likovnu i primenjenu umetnost Terra, u okviru koga se nalaze atelje, galerija, a sada i muzej. „Na trećoj godini Akademije primenjenih umetnosti napravio sam nekoliko skulptura od terakote i ispekao ih u tada čuvenoj fabrici ‘Toza Marković’. Nastalo je opšte oduševljenje njihovom veličinom. U to vreme su skoro svi vajari imali neke ruske, male peći za keramiku, pa su skulpture bile veličine 10 centimetara. Ja bih više voleo da su se čudili kvalitetu nego veličini, ali, ističem, veličina je bila bitna. I tu mi je kliknulo. Odrastao sam u Kikindi, gde je glina bila dnevna pojava, ali ono čime si okružen, to ni ne vidiš. Prvi simpozijum je bio 1982. godine sa jasnom svešću da se događa nešto jedinstveno. Učesnici su bili već etablirani umetnici, profesori fakulteta. Tokom prvih 10 godina imali smo vajara iz svih zemalja koje su relevantne po svetsku skulpturu. I uvek je isto potvr-

đivano: Simpozijum Terra je apsolutno jedinstvena svetska pojava, Kikinda i atelje Terra su jedini punkt na planeti gde se u jednom dugačkom vremenskom periodu u kontinuitetu okupljaju umetnici iz sveta i naše zemlje i na kome nastaju skulpture od pečene zemlje velikog formata. Naglašavam – velikog formata, jer simpozijumi keramike nisu retkost.”

U početku je bilo teško, niko od autora nije imao iskustva u pravljenju velikih skulptura od gline. Dešavalo se i da se sruše, pucaju pri pečenju, ali s vremenom je savladana i tehnologija. Možda je ključnu ulogu za Simpozijum imala fabrika „Toza Marković“, koja je ustupila kompletan prostor napuštene crepane, a sve skulpture su pečene u njihovim aktivnim pogonima. Prostor je adaptiran i pretvoren u atelje, u kome umetnici imaju odlične uslove za rad. Instalirano je podno grejanje, gasne grejalice, dve dizalice, kao i peć za skulpture visine do 2,5 metara. Svake godine, tokom jula, prosečno šest umetnika radi u ovom ateljeu, a zauzvrat ostavljaju po jednu skulpturu velikog formata i dve

Foto: Terra

Foto: S. Dimitrijević

IZ NOVOG MUZEJA:
Sa izložbe, skulptura Biljane Popović (levo); adaptirana zgrada Manjež (gore); Slobodan Kojić, direktor Centra (gore desno);

Foto:
S. Dimitrijević

manje, galerijske. Tokom godina Simpozijum Terra je postao poznat i van granica naše zemlje, pa neki umetnici čekaju godinama da dođu.

I dok se simpozijum razvijao, javio se problem gde pokazati poklonjene radove. U centru Kikinde postoji galerija Terra, ali je dovoljna tek da se izlože skulpture nastale tokom jednog simpozijuma.

“Imali smo jedinstven simpozijum, jedinstvenu zbirku, ali je tretman te zbirke bio ispod svakog nivoa. Jave mi da dolazi autobus sa posetiocima da vide skulpture, a ja više ljut nego radostan. Jer moraš da objašnjavaš da mi nismo nesvesni vrednosti zbirke Terra, nego su okolnosti takve da nikako da dođemo do prostora. Velika stvar je bila kada su ljudi koji vode opštinu odlučili da kupe kasarnu. Otprilike sedam, osam godina sam uporno ponavljao opštinskim vlastima, a one su se smenjivale, da kupe kasarnu. Da bi u manježu otvorili muzej, a zgradu komande pretvorili u akademiju umetnosti. Nije ni njima bilo lako da se odluče, nije mali novac bio u pitanju”, kaže Slobodan Kojić. Tako je drugi po veli-

čini manjež u Austro-Ugarskoj, malo manji od bečkog, sagrađen da vojnici vežbaju jahanje, adaptiran je i pretvoren u muzej. U njemu je izložen deo skulptura, a na proleće, kada bude uređen park oko muzeja, moći će da se izlože i druge.

Pored svake skulpture u Muzeju Terra kraj koje zastanemo, Slobodan Kojić ispriča neku zanimljivu priču, o autoru ili o delu. “Ne biste verovali da skulptura ove žene blaženog izraza lica predstavlja majku vajarke iz Japana Hiroko Kono. Ona je u trenutku nervnog rastrojstva zapalila kućnu biblioteku u kojoj su se nalazile neke od starih i retkih knjiga, koje su predstavljale nacionalno blago Japana. To je bio veliki skandal. Najčešći motiv skulptura Hiroko Kono su njena majka i police sa knjigama. Ovde je i skulptura Indijca Balbira Kata Singa, profesora fakulteta koji je odmoro provodio sam u divljini, bez kontakta sa bilo kim. Sa jednog od odmora se nije vratio. Dugo su ga tražili, ali čak ni telo nisu pronašli. Pretpostavlja se da su ga rastrgli tigrovi. A ovu skulpturu neveste napravila je Biljana Popović, koja se ubrzo posle simpozijuma udala i dobila dete. I tako, kao kod Šeherezade, 1001 skulptura...”

U Centru za likovnu i primenjenu umetnost Terra, ambicije se ne završavaju na muzeju. Pre mesec dana dobijena je akreditacija i u saradnji sa Novosadskom umetničkom akademijom biće organizovane specijalističke studije vajarstva. U planu je i uređenje zgrade u blizini muzeja za prodajnu galeriju i dokumentacioni centar. Već sada raspolažu impresivnim brojem kataloga i monografija umetnika koji su boravili na simpozijumu, tako da planiraju ozbiljan dokumentacioni centar o skulptorskoj umetnosti. Takođe, namera-

Kikindani dva puta platili kasarnu

“Za vreme austrougarske vladavine zakon je bio da su gradovi koji nisu imali kasarnu morali da je izgrade ili da izdržavaju vojsku. Kikindani su odlučili da im je isplativije da izgrade kasarnu, i za to su se zadužili kod jedne belgijske banke. Mnogo godina kasnije, Kikindani opet otplaćuju kasarnu, jer je iz gradskog budžeta otkupljena od Vojske. To su apsurdne situacije koje donosi istorija”, kaže Slobodan Kojić.

vaju da organizuju kurseve vajarstva u glini za sve koji su zainteresovani, kao i da ponude atelje umetnicima koji žele da realizuju svoje skulpture. Na taj način bi ceo projekat išao ka samoodrživosti, a ne kako kažu “da stalno kukamo, udelite, udelite”.

Slobodan Kojić navodi da postoji mišljenje, istina samo među pojedincima, da nije vreme za muzej. “U siromaštvu u kome živimo, mi smo mnogima i nehotična smetnja. Možeš misliti, samo nam je falio Muzej Terra, a ni cipele nemamo – kažu. Nije to teško razumeti, ali to samo kazuje da ne treba odustati od muzeja, pozorišta i sličnih stvari. Kazuje do kakvog jednog stanja smo dovedeni kada se život čoveka sveo na održanje elementarne egzistencije. Naravno, kome u takvoj situaciji treba pozorište, kome treba skulptura, slika, koncert klasične muzike. Ne krivim nikog ko misli da je Muzej Terra luk-suz, ali ogorčen sam na čitave garniture vlasti koje su se smenjivale i koje su nas dovele do ovde. I ne mislim da je narod tu nevin, da se razumemo.”

SLADANA DIMITRIJEVIĆ

Tekst je nastao u okviru projekta “S muzejima kroz izložbe – Upoznavanje muzejskog nasleđa Srbije”.

Projekat je sufinansiran iz budžeta Republike Srbije – Ministarstva kulture i informisanja.

Stavovi izneti u podržanom medijskom projektu nužno ne izražavaju stavove organa koji je dodelio sredstva

Venčan sa kamerom

**Rediteljka Mila Turajlić
o Titovom snimatelju,
junaku svog novog
dokumentarnog filma *Dosije
Labudović*, iza koga je
ostala neispričana priča o
rađanju Nesvrstanog sveta**

I grom slučaja, filmske snimke Stevana Labudovića koristila sam mnogo pre nego što sam ga upoznala. Radeći svoj prvi dokumentarni film *Cinema Komunisto*, pet godina sam istraživala arhiv Filmskih novosti, očarana materijalima koji se tamo čuvaju. Generacija koja se seća filmskih žurnala koji su u bioskopima puštani pre igranih filmova, verovatno kao prvu asocijaciju ima reportaže o političkim aktivnostima predsednika Tita, slike izgradnje i modernizacije zemlje, i izveštaj sa sportske manifestacije ili kulturnog događaja. Ali pravo bogatstvo Filmskih novosti leži u činjenici da su one bile i instrument filmske diplomatije jedne zemlje koja se početkom pedesetih zainteresovala za deo sveta koji se dekolonizovao. Koliko god vremena sam provela gledajući taj materijal, nisam pomišljala ko su bili ljudi koji su ga snimali.

Jedne večeri 2014. godine, sedeći u hotelu tokom Festivala angažovanog filma u Alžiru, primetila sam da raste uzbuđenje, da se ceo hotel priprema da dočeka jednog važnog gosta. Znala sam da će na festivalu biti Stevan Labudović, snimatelj Filmskih novosti, ali nisam očekivala da je baš njegov dolazak uzrok tom uzbuđenju. Onog trenutka kada sam ga na recepciji upoznala, znala sam da moram da napravim film o njemu. Već sutradan ujutro pratila sam ga sa kamerom u posetu Vojnom muzeju. I tu, ispred vitrine u kojoj su izložene Stevanova kamera i kapa sa rupom od metka, priča je počela da se odmotava.

Godine 1959. Jugoslavija postaje prva evropska zemlja koja javno podržava alžirski rat za nezavisnost. Počinjala je peta godina rata, njegov prelomni trenutak u borbi protiv kolonizacije, oko koje se podelilo svetsko javno mnjenje. Delegacija alžirskog vojnog i političkog vrha došla

SA SNIMANJA DOKUMENTARNOG FILMA "DOSIJE LABUDOVIĆ": Mila Turajlić i Stevan Labudović
Foto: Mila Turajlić, Dribbling Pictures

NA PALUBI BRODA "GALEB": Stevan Labudović
Foto: Mila Turajlić, Dribbling Pictures

je da traži podršku, Tito im je obećao pomoć u naoružanju i uniformama. Ali, dodao je, ključna bitka koju je trebalo dobiti bila je rat slike protiv francuskog izveštavanja o situaciji u koloniji. Kako bi se FLN-u pomoglo u naporima da svoj argument iznesu pred svetsku javnost, doneta je odluka da se Stevan Labudović pošalje u Alžir na tri meseca kako bi snimao borbe.

Međutim, umesto predviđena tri meseca, Labudović je sa borcima FLN-a ostao tri godine, zaklevši se da neće skinuti uniformu dok sloboda ne bude osvojena. Već prve noći po njegovom dolasku, na četunu tunisko-alžirskoj granici izvršen je napad. Alžirci su bili iznenađeni Stevanovom stamenom reakcijom, ne znajući da je kao omladinac za vreme Drugog svetskog rata bio u partizanima. Labudović je obukao

jednu jedinicu u iste uniforme kako bi ih predstavio kao organizovanu vojsku, i počeo da snima diverzantske akcije FLN-a: dizanje pruge u vazduh, napade na francuske bunkere. Nikad nije nosio oružje, govorio je da je kamera njegovo oružje. Tokom dugih marševa sa vojnicima, pod francuskim bombaškim napadima, vojnici su ga štitili svojim telima.

Zbog mnogobrojnosti teritorija koje je snimio, i zato što je postao vojnik FLN-a, Stevan je bio jedinstven među stranim snimateljima u alžirskom ratu. Pomoću materijalâ koje su mu Filmske novosti slale iz Beograda, Labudović je organizovao opremljenu filmsku laboratoriju u generalštabu ALN-a u gradu Gardimau u Tunisu. Pridružilo mu se nekoliko kolega iz Beograda, i tako je stvorena Škola alžirskih

USPOMENA IZ ALŽIRSKOG RATA: Stevan Labudović u uniformi FLN, 1960.

Foto: Arhiva porodice Labudović

snimatelja. Za godinu dana obučili su Alžirce da prave sopstvene filmske žurnale, i da počnu da pričaju priču o sebi.

Na kraju, Labudović je postigao da snima generalštab ALN-a i da tako postane blizak prijatelj sa tada pukovnikom Bumedijskom. Prijateljstvo između jugoslovenskog snimatelja i alžirskog pukovnika, koji će mnogo godina kasnije postati predsednik Alžira, postaće toliko prisno da je Bumedijski kumovao Stevanovoj ćerki Idi. A Bumedijski, kao i još jedan alžirski predsednik pod čijom komandom je Stevan snimao u ratu, Šedli Bendžedid, prekršiće protokol tokom zvaničnih poseta Jugoslaviji kako bi ručali u domu Labudovićeve porodice. Stevanova supruga Ružica bila je perser u Titovom predsedničkom avionu, i delila je ljubav prema Alžiru koji je mnogo puta obišla u pratnji predsednika. Dok sam u njihovom stanu u predgrađu Beograda razgledala slike i odlikovanja, bilo mi je neverovatno da je čovek koji je svojim radom toliko doprineo popularnosti Jugoslavije u svetu, gotovo potpuno nepoznat u sopstvenoj sredini.

Sa završetkom alžirskog rata, Stevan Labudović je nastavio da snima oslobodilačke pokrete širom sveta. Od Tanzanije i Mozambika do Angole, svugde je priman sa poverenjem, jer se znalo da je snimatelj predsednika Tita, i da je poslat kao znak podrške Jugoslavije njihovoj borbi.

Stevan je skoro ceo svoj radni vek u Filmskim novostima proveo u pratnji

predsednika Tita. Godine 1954, kako je Tito krenuo "Galebom" na prvo Putovanja mira do Indije i Burme u potrazi za novim prijateljima, Stevan je zajedno sa Dragom Mitrovićem određen da ih dokumentuje. Ovaj tandem ucrtaće novu trasu angažovanog snimanja u svom nastojanju da standardne protokolske snimke dočekâ, državnih ceremonija i zvaničnog programa upotpune filmskim razglednicama zemalja koje su posećivali. Neretko, kao što je to bio slučaj sa posetama Burmi, Maliju i Gani, Tito je bio prvi strani šef države koji dolazi u posetu novooslobođenoj zemlji, i materijali Mitrovića i Labudovića otkrivaju način na koji su te nove nacije izabrale da predstave sebe, svoju kulturu i običaje stranim gostima.

Prema meni, Stevan Labudović je bio i nesebičan kolega i strog učitelj. Tokom tri godine, koliko sam provela snimajući sa njim, naučio me je kako da gledam, kako da prilagodim svoj snimateljski rad različitim kulturama i jezicima, i da razmišljam o solidarnosti kojoj slika može da pomogne. Grdio me je kad bi mi objektiv bio prljav. Dobila sam i jedno prijateljsko upozorenje: "Za mene su govorili da sam venčan sa svojom kamerom. Vidim da si obolela od iste bolesti. Pazi se. Može te odvesti na najneverovatnija mesta, ali ćeš joj podrediti život." Pokušao je da mi prenese svoju teoriju o 50mm objektivu. Snimajući šefove država u njihovim privatnim trenucima, zaključio je da kada nekog posmatrate kroz zuher kamere sa

objektivom od 50mm, otkriće se prava priroda njihove ličnosti. Tako je snimao Ho Ši Mina, Nehrua, Nasera, kraljicu Elizabetu, Kim Džong Ila, Džona Kenedija, Fidela Kastru, cara Hajla Selasija, Sadama Huseina, šaha Rezu Pahlavija, pukovnika Gadafija. Rekao mi je da je samo jednom pogrešio u proceni ličnosti koju je snimao. Pitam se koliko puta ću ja, poštujući njegovu teoriju, napraviti grešku.

Jedinstven materijal Stevana Labudovića pun je intimnih trenutaka svetskih lidera, pronicljivo opaženih detalja, kao i znalački snimljenih portreta novonastalih zemalja Trećeg sveta. Njegov odlazak istovremeno je i odlazak poslednjeg snimatelja Filmskih novosti. Za njim ostaje dragoceno filmsko nasleđe u kome leži neispričana priča o rađanju nesvrstanog sveta. Njegovo neuništivo verovanje u značaj borbe za slobodu i spremnost da snimajući rizikuje život, na mene su ostavili dubok utisak. Putujući sa ovim skromnim čovekom zarad snimanja filma o njemu, bila sam impresionirana načinom na koji su ljudi reagovali na njegov otvoren duh i otvarali mu se. Iskreno sam se nadala da ćemo uspeti da zajedno ispričamo tu njegovu neverovatnu priču. Posebno me dirnulo kada mi se pri kraju života izvinio što neće biti u stanju da mi pomogne da to uradimo. Rad na montaži se ubrzava, i mi se žurimo da svetu prikazemo priču o Stevanu Labudoviću. Zbogom, druže.

MILA TURAJLIĆ

Pesnik morbidnog vremena

Kako sam upoznala duh andergraunda – Miomir Grujić Fleka u sećanju (ne)savremenika

U Šapcu se od septembra do decembra održava multimedijalni projekat posvećen umetniku i kulturnom radijskom voditelju Miomiru Grujiću Fleki koji je bio nezaobilazna figura progresivne scene osamdesetih i devedesetih godina prošlog veka. Ambiciozni projekat, čija je autorka Katarina Janković Popović, obuhvata više događaja: u Narodnom muzeju su izloženi Flekine slikarski radovi, u Kulturnom centru je postavka "Fleka: Zvuk Znak Zrak", klub u kome je bio programski direktor sada nosi njegovo ime, otvoren je *Flekin prolaz* koji je iscrtan muralima, postavljena je i spomen-ploča, a krajem decembra dokumentarni film zaokružuje celinu šabačkog sećanja na Fleku. Miomir Grujić Fleka (1954–2003) upamćen je kao glas andergraunda, slepi slikar, autor eksperimentalnog programa Radio Šišmiš i projekata *Urbazona*, *Trotoart* i *Trotorock*, kao gromki vokal iz numere *The Magnificent* koja je postala zaštitni znak Radija B92 i inspiracija za glavni lik filma *Crni bombardier*. I to je sve tačno, ali zvuči nekako užtogljeno, ni približno dovoljno da pogodi suštinu.

Radeći kao autorka postavke "Fleka: Zvuk Znak Zrak" u Kulturnom centru, želela sam da pobegnem od bezličnih memorijalnih projekata, pokušaja da se u kulturu ugura kontrakulturno, da se prevede, asimiluje i utopi bunt i javna kritika, da se od nečijeg krika napravi bedž ili šolja. Znajući ko je on bio i za šta se borio, uvesti Fleku u muzej i dom kulture, uz govoranciju pompezno i svečano, bilo bi u najmanju ruku jeres.

U Šapcu je Fleka postao umetnik, tu je pisao i crtao, znao je on tu sredinu bolje nego mi sada. I Beograd isto, od "Rupe" je napravio "Akademiju", programski dirigovao tako da su ga dugo, dugo pamtili, oni koji ga uopšte nisu ni poznavali. Fleka je marljivo skupljao sve svoje kreativne uratke uključujući i članke za srednjoškolski list, naslovne strane, karikature, vi-njete, čuvao je školsku kecelju i svedočanstva, kutije napola potrošenih boja i kasete. Puno kasete. Znao je da će biti poznat. Imala sam osećaj da me je očekivao – oče-

Foto: Ružica Ristivojević

kivao je neku vremenski i prostorno udaljeniu osobu, koja će kopati po tome što je on bio, da bi nekim drugim, trećim i četvrtim ljudima ispričala priču o čoveku koji stoji iza pompeznih nadimaka Slovenski vuk, Vergilije devedesetih, Glas iz podzemlja.

Mnogi su se divili Fleki jer se s gubitkom vida stoički nosio, a karijeru vizuelnog umetnika zamenio verbalnom slikom u etru. Sav materijal koji je ostavio govori upravo suprotno – u njegovom radu glas i slika su uvek išli zajedno, od prvih crtica do prvih reči bila su prisutna oba jezika. I nebrojeno puno medija. Pisao je jednako elokventno aforizme, kritike, tekstove, uredničke eksplikacije i izveštaje, crtao karikature, skice, slikao, kolažirao i izvodio. Da stvara danas, sigurna sam da bi se uhvatio u koštac s novim medijima, jer Fleka je bio istinski višemedijski umetnik. I u tome ga je vodila nesputana kreativnost koja se prelivala kroz medije, iz rada u rad, iz posla u život, iz ličnog u političko.

I upravo u tom ličnom i političkom je fokus postavke "Fleka: Zvuk Znak Zrak", koja se kreće od najranijih sačuvanih dela i vremenski je ograničena krajem stvaranja. Vizuelno je ispisana celina u kojoj se početak i kraj sustiču u Flekinoj intervenciji na naslovnoj stranici "Omladinskih novina" pred početak 1982. godine, kada je na jednom od dva bedža crvenim slovima dopisao "Ja sam optimist". Upravo tu mini intervenciju, pronađenu u najranijem Flekinom stvaralaštvu, uočila sam kao paradigmu za

njegovo viđenje andergraunda. Fleka je pisao i o abortusu, i o Kejdzu, i o revizionizmu i Ginzbergu, i o krađi društvene imovine, i o krvavim orgijama na ratištu i o neuspehu petooktobarskih promena. Beskompromisno, poluautomatski, širokim potezom kao i na svojim slikama. On je bio Javni Ilegalac, kako se nazivao, ceo život – od maturskog rada *Klasna borba i klasni sukobi* do gorkog epiloga "promena" i teksta *Prigovor savesti* iz dve hiljade. Zaboravi se mnogo toga, ali ono što je vredno sećanja, pokušali smo da izvučemo iz prašnjavih memorabilija porodice Grujić, da pojačamo kontrast i podvučemo crvenim. Indikacije koje sam dala dizajneru bile su: bez ukrasa, bez ublažavanja, neka slikama bude tesno, slobodno, agresivnije, snažnije. Postavka je nepotpuna, ekspresionistička, autorska.

Fleka je govorio kao da slika pa je u smeru bloku teksta moguće videti dvoje kako vode ljubav na groblju slonova, zapitati se da li je Isus Hrist bio žena, setiti se da se osvojeno u krvi ne brani pendrecima a da na izložbe idu snobovi i oni koji to žele da budu. U studentskom listu, besramno je ređao reči đubre, samoća, gnoj, izopačenost, crvi, bolest, porivi, apokalipsa, govna, halucinacije, analne vragolije, marihuana, LSD, penetracija, kvintesencija, izdrkani svet Zapada, inficirani svet Istoka, Moloh, prljavština, rugoba. Pripadao je morbidnim pesnicima morbidnog vremena. U godinama koje dolaze, iz mnoštva papira nestaće svašta i biće izbrisano da je andergraund stanje svesti koje diktira vreme, i da je Fleka u mrak, u rupu odlazio kao Optimist u potrazi za Istinom, jer ta je potraga u svojoj biti okrenuta ka budućnosti. Andergraund nije estetika mraka, već orfejski silazak u mrak, a Fleka se na nebrojeno načina suočio sa tamnom stranom, sa odvrćajućim, lošim ili bolesnim i doneo ga pred nas. I to loše pripada nam kao kolektivni id, mrak koji već godinama odbijamo da pogledamo u oči, i nisam sigurna da bez toga mi koji vidimo – vidimo dobro. Zato je možda bitno pogledati ovu postavku. Izložba traje do 4. decembra u Kulturnom centru Šabac, pa vi vidite.

MARIJA RATKOVIĆ

Bez etike i politike, molim

Foto: Reuters

Rijaliti programi u Srbiji su uspjeli da učine ono što nijednom političaru nikada nije pošlo za rukom. Takmičari i takmičarke se mesecima svađaju, tuku, vređaju, seksaju, prave decu, lažu, plaču, udaju se i razvođe, ali nikada, ama baš nikada – ne pominju politiku

PRIČA KAŽE KAKO ŠTEDLJIVI PIROČANCI ovih dana neprekidno puštaju svojoj deci snimak samoubistva hrvatskog generala Slobodana Praljka u Haškom tribunalu i govore:

Deco, Deda Mraz se utepaja,
Nema paketići ove godine...

Jeste da je Pirot podaleko od Mostara i još dalje od Haga, ali ovaj snimak je postao deo televizijske istorije, jer po svojoj strukturi podseća na rijaliti programe. Najpopularniji TV žanr tako je uspeo da probije barijeru takozvanog "ozbiljnog" sadržaja i obeleži kraj rada Međunarodnog tribunala za teritoriju bivše Jugoslavije. Pre ovog bizarnog događaja, Haški tribunal je u TV klasiku ustoličio pojmove BHS jezika (apstraktne jezičke forme karakteristične za rad prevodilaca), maskiranog i zaštićenog svedoka (gde je lik zamagljen kockicama koje se pomeraju, a glas modifikovan i modulisan), kao i ispade Vojislava Šešelja koji je psovao i vređao sudije i tužioce. Bilo je i komičnih rijaliti elemenata u iskazima svedoka – sa jezičkim dilemama "Po" ili "Jo" kod Albanaca, ili Borisava Jovića kome je tokom iskaza zazvonio mobilni, a on ga panično jurio i gasio poput Mistera Bina. Sve je to ipak otišlo u drugi plan kada je Praljak po izricanju presude pred kamerama odbacio optužbe i popio cijanid. Ovim potezom je makar privremeno u drugi plan stavljena činjenica da je Hrvatska praktično potvrđena kao agresor na teritoriju susedne Bosne i Hercegovine, što će svakako imati reperkusije na odnose ove dve zemlje. A za paketići za decu u Pirot, to će vidimo!

Rijaliti je protekle nedelje ponovo ključna TV forma, jer je u žižu interesovanja stavio upravo etička pitanja kada je televizija u pitanju. U šou-programu "Parovi" na televiziji Happy, produkcija je posle pritisaka takmičara iz prošle sezone priznala da je lažirala trudnoću jedne od takmičarki da bi povećala rejtinge emisije. Da zlo bude veće, lažiran je i spontani pobačaj, jer trudnoće nije ni bilo, a sve je urađeno uz pomoć jedne privatne lekarske klinike! Ove sezone, ponovo imamo trudnoću jedne takmičarke, a produkcija je odlučila da produži šou, opet uz kontrolu privatne klinike, a dotična devojka je tri puta pred kamerama radila test trudnoće da bi razuverila Produkciju, zatim roditelje i konačno nepoverljivog partnera, oca deteta. Pomislite samo koliko je tu tanka etička granica, koja je po mom mišljenju ozbiljno pregažena, jer se tu neko poigravao gledaocima, a zatim manipulisaو trudnoćom neke labilne osobe koja se nalazi u izolaciji. Tim pre je neobično što je jedini argument

Happy televizije za ovakvo ponašanje – rejting, kao univerzalno merilo TV sadržaja.

Slično selektivno slepilo primetio sam kada je ovih dana pred jednim skupštinskim odborom gostovao predstavnik REM-a, nezavisnog tela koje se bavi praćenjem i regulacijom TV programa u Srbiji. Ispostavilo se da je jedini problem u radu ove institucije kirija koju plaćaju, jer ne mogu zakonski da kupe adekvatan prostor za svoj rad. Inače, sve ostalo u TV programima je suuuper!

Etička dilema postoji i u drugom rijaliti oku u glavi u Srbiji. Jedna od učesnica šou-programa "Zadruga" je maloletnica koja se prijavila bez saglasnosti svoje majke, njene starateljke. Da zlo bude veće, ova devojka je već dospela u tabloide kao ljubavnica pevača Šake Polumente kada je objavila njegove ljubavno/erotske poruke. Ova tinejdžerka je takođe nestabilnog psihičkog statusa i pred kamerama je već praktično izvela pokušaj samoubistva. Završila je u bolnici i nakon kratke rehabilitacije vratila se u šou, dakle u izolaciju. Znači, imamo osobu koja po barem dva osnova ne može biti deo rijaliti programa. Uprkos novcu koji dobija, očigledno se ne vodi računa o dugoročnim i ozbiljnim posledicama na njeno psihičko zdravlje.

Na kraju, rijaliti programi u Srbiji su uspjeli da učine ono što nijednom političaru nikada nije pošlo za rukom. Takmičari i takmičarke se mesecima svađaju, tuku, vređaju, seksaju, prave decu, lažu, plaču, udaju se i razvođe, ali nikada, ama baš nikada – ne pominju politiku! Zamislite 20 ljudi na bilo kom drugom mestu u Srbiji, a ja sam siguran da bi već nakon 20 minuta ili na televiziji, ili u razgovoru neko pomenuo Vučića, u bilo kakvom kontekstu, ili bilo kakvim povodom. Međutim, u rijaliti programima je to strogo zabranjeno, a definisano je veoma eufemistički kao "zabrana komentarisanja događaja iz spoljnog sveta". Verujem da ni u najtiranjskim diktaturama na ovoj planeti nijednom režimu nije uspeo da potpuno odstrani ovu temu iz života svojih građana ili podanika. Međutim, "Zadruzi" i "Parovima" je to pošlo za rukom i još uvek uspešno funkcioniše, jer inače bivate izbačeni u surovi "spoljni svet" bez honorara iz tog apolitičnog Edena.

Na radost naše vlasti, milioni koji hipnotisano gledaju tuđe živote, takođe beže u svet bez politike, i to besplatno. Zato valjda Predsednik najviše voli da gostuje na televizijama Pink i Happy, jer ma kako teške bile teme o kojima Vučić govori, gledaoci će se rado vratiti u apolitični rijaliti svet pre nego što su probali plod Drveta poznanja dobra i zla.

Zimska olimpijada: **Suspenzija Rusije**

KOKTEL ZA ŠAM

Foto: AP

Na Olimpijskim igrama u Južnoj Koreji neće biti ruske reprezentacije, ruske zastave, ruske himne, odlučio je Međunarodni olimpijski komitet. Rusiji se na teret stavlja da su se njeni sportisti sistemski dopingovali uz znanje trenera i nadležnih službi, da su varali i na OI u Sočiju. Ruski sportisti za koje ne može da se dokaže da su se dopingovali moći će da nastupaju pod neutralnom zastavom

U Kremlju se 1. decembra odvijao grandiozan događaj: svečano žrebanje za Svetsko prvenstvo u fudbalu 2018. Kroz kremaljska Spaska vrata, kroz koja ne prolazi svako, tog dana su, između ostalih, prošli Loran Blan, Gordon Benks, Fabio Kanavaro, Kafu, Miroslav Klose, Gari Lineker, Dijego Maradona, Karles Puđol, Marsel Desaji, Lotar Mateus, Ronaldo, Ronaldinjo i Pele, koga su u svečanu salu uneli sa gipsanom longetom na levoj nozi.

Maradona je izjavio da se u Kremlju skupila cela fudbalska porodica, koja je pak reportera petrogradskog "Komersanta" podsetila na porodicu u razvodu. On asocira na stanje u fudbalskoj organizaciji nakon smene Sepa Blatera 2015. koji izdržava kaznu osmogodišnje zabrane bavljenja fudbalom nakon anti-korupcione istrage koja je krenula iz SAD, a nastavljena u Švajcarskoj.

Tokom tog potresa, koji je osvetljavao tamnu stranu uvezanosti sporta, politike i novca, na marginama je pominjana

i ogorčena borba za organizovanje Svet-skog kupa 2018. i 2022. u kojoj je učestvovalo 10 zemalja: Australija, Engleska, Japan, Rusija, SAD, Katar, Indonezija, Južna Koreja, kao i Španija–Portugalija i Belgija–Holandija koje su predlagale da zajedno organizuju takmičenje.

Rusija je tada dobila organizaciju svet-skog šampionata 2018, a Engleska je dobila samo dva od ukupno 22 glasa Fifinog izvršnog komiteta. Kako je tada javljao Bi-Bi-Si, neki članovi IK su povukli obećanja data tadašnjem premijeru Dejvi-

PIONE

PyeongChang 2018

du Kameronu i princu Vilijamu. Britanski mediji su nakon toga pojačali svoju poslovičnu zloradost u opisivanju prilika u Rusiji, što je dodatno doprinelo rastućoj zategnutosti između Moskve i Zapada. Zapadna štampa je čak postavljala pitanje da li zbog afere oko Blatera treba Putinu da se oduzme svetsko prvenstvo jer on, tobože, koristi sport da bi povećao meku moć Rusije.

Tokom Evropskog prvenstva u Francuskoj, na kome je u "paralelnom programu" bilo mnogo tuča navijača, u čemu su prednjačili Englezi, bilo je i tvrdnji da je Putin u navijačke dresove preobukao pripadnike FSB i poslao ih da pale Evropu. U Rusiji je posle toga vođena kampanja tokom koje se apelovalo na ruske navijače, koji se na ruskom zovu "bolelščiki", da pokažu gostoprimitstvo.

Obučeni u crno i sa velikom žutom mašnom, Maradona je prema sarkastičnom britanskom "Telegrafu" "ukrao šou", stao uz "makijavelistu" Vladimira Putina, srećnog lica napravio selfi i prosto nije hteo da se od njega odvoji.

ŠOU OD JEDANAEST MILIJARDI DOLARA

U Svetsko fudbalsko prvenstvo 2018, koje će se održati od 14. juna do 15. jula 2018. na 12 stadiona u jedanaest gradova Rusije, investirano je oko 11 milijardi dolara. Od toga, prema ruskom listu "Vedomosti", iz ruskog federalnog budžeta se izdvaja nešto preko četiri milijarde, od kojih je nešto preko dve milijarde dolara potrošeno na stadione, a dve milijarde na renoviranje aerodroma, puteve, objekte veze, energetske kapacitete i objekte za smeštaj sportista i delegacija. Značajna suma troši se na bezbednost.

Regionalni i gradski budžeti uložiće oko 1,7 milijardi dolara, a oko 3,9 milijardi privatni investitori koji su gradili ugostiteljske objekte ili aerodromske komercijalne kapacitete. Jedan od njih je Leonid Fedun, potpredsednik Lukoil-a i vlasnik fudbalskog kluba Spartak, koji u saradnji

sa partnerima u firmi "Tušino-2018" gradi ugostiteljske objekte i smeštajne kapacitete za goste šampionata u Moskvi.

Kako pišu "Vedomosti", prvobitni planovi su bili ambiciozniji (brze pruge do Kazanja, i slično) i dvostruko skuplji – troškovi su se kretali oko 23,5 milijardi dolara, ali su zbog pada cena nafte, krize i sankcija skresani.

Fifa je u Svetski šampionat u Rusiji uložila oko 1,9 milijardi dolara: za nagrade oko 400 miliona, na proizvodnju televizijskih sadržaja 241 milion, za nadoknadu klubovima koji učestvuju oko 200 miliona, za finansiranje organizacionog komiteta "Rusija-2018" oko 99 miliona.

Na Svetskom šampionatu u Brazilu Fifa je prihodovala 4,8 milijardi dolara, a potrošila 2,2 milijarde. Za televizijska prava (za koja je sada povećala cene) dobila je u Brazilu 2,4 milijarde dolara, 1,6 milijardi od sponzorstva i 527 miliona od ulaznica.

Države se otimaju oko organizacije velikih takmičenja jer ih vide kao priliku za mobilizaciju resursa. Kao što ćemo videti, i nedozvoljenih.

WADA I RUSADA

Rusima je uvodne fudbalske svečanosti kvarila zaostavština sa OI iz Sočija. Svečani kokteli tim povodom u ruskoj štampi su brzo pali u senku tzv. "Rodčenkovljevog koktela" – doping skandala zbog koga je Izvršni odbor Međunarodnog olimpijskog komiteta u Lozani 5. decembra odlučivao kakve sankcije da izrekne Rusiji zbog sumnji da je u Sočiju došlo do masovnog krivotvorenja antidoping testova ruskih sportista. Rusi su kroz takvu proceduru prolazili i pred Olimpijske igre u Rio de Žaneiru 2016, kada su suspendovani neki ruski sportisti.

Sada je zbog "sistemskog dopingovanja" pretela drastičnija diskvalifikacija ruskih sportista. O masovnoj zloupotrebi nedozvoljenih sredstava u Rusiji prvi su u decembru 2014. za nemačku televiziju ARD progovorili ruska atletičarka Julija Stepanova, koja je sama bila suspendo-

vana zbog dopinga, i njen suprug Vitalij, bivši specijalista ruske antidoping agencije RUSADA (vidi okvir).

Kada je zbog sumnje da se u Rusiji sistematski uz učešće vlasti krše pravila i propisi u oblasti doping kontrole, Međunarodna antidoping agencija WADA je 2015. otvorila istragu, ostavku je podneo direktor RUSADA Grigorij Rodčenkov, ugledni hemičar, specijalista za hemijsku kinetiku i katalizu, priznati stručnjak za antidoping analize koji je osim u Rusiji radio jedno vreme i u Kanadi i učestvovao u antidoping kontroli na mnogim takmičenjima, uključujući tu i Olimpijadu u Seulu 1988, i naravno u Sočiju 2014.

Iako je nemački "Frankfurter allgemaine Zeitung" pisao da su i ruski fudbaleri pod sumnjom za uzimanje dopinga, nije pretela nikakva opasnost za organizaciju svetskog šampionata. U Moskvi je naglašavano da Rusi tokom šampionata neće imati pristup doping kontroli.

KRUNSKI SVEDOK

Kada su visoki funkcioneri RUSADA Vjačeslav Sinjev i Nikita Kamajev iznenada umrli od infarkta, doping-afera se pretvorila u triler. Tvrdi da i njega nameravaju da "samoubiju", Rodčenkov je početkom 2016. pobeo u SAD, gde je dobio status zaštićenog svedoka. U bekstvu mu je navodno pomogao Brajan Fogel, američki biciklista amater i filmski dokumentarista koji je sarađivao sa Rodčenkovom dok je snimao film o doping-u. Da bi pokazao kako se doping prikriva, Fogel je tokom snimanja filma navodno sebi ubrizgavao steroide i druge preparate da bi pokazao kako se anabolici prikrivaju, a Rodčenkov je testove navodno ilegalno analizirao u laboratoriji i davao mu preporuke. U kontekstu tzv. američkog "rašagejta", Fogel je svoj film preporučivao i rečima da ga treba pogledati da bi se videlo na šta je Putin sve spreman, pre nego što se proceni da li se mešao u američke izbore.

ŽREB U MOSKVI I PARTIBREJKER: Vladimir Putin, Maradona i Pele (levo) i precdnik MOK-a Tomas Bah (desno)

Fotografije: AP

Grigorij Rodčenkovi je krunski svedok u izveštaju koji je za agenciju WADA sačinio kanadski profesor prava sa Univerziteta Zapadni Ontario Ričard Meklar, konsultant kuće "Mekenzi", inače stručnjak za rešavanje sporova i sportu arbitražu.

Kad je afera pukla, a ruska antidoping agencija suspendovana, ruski Istražni komitet pokrenuo je krivični postupak protiv Rodčenkova zbog prikrivanja 1417 testova, a kasnije je saopšteno da je 2011. tokom istrage protiv Rodčenkove mlade sestre Marine Mihajlovne Rodčenkove, okrivljene za nezakonitu trgovinu anaboličkim steroidima, Federalna služba za kontrolu narkotika (FSKN) pretresala i kuću Grigorija Rodčenkova i njegovo radno mesto u antidoping centru, ali da tada nikakvi dokazi protiv njega nisu pronađeni.

Potom su, očito radi diskvalifikovanja ključnog svedoka, ruski mediji objavili i da je Rodčenkovi od aprila 2011. do maja 2012. nekoliko puta smeštan u stacionar "radi sudsko-psihijatrijske ekspertize", čak i da mu je dijagnostifikovan "šizotipski poremećaj ličnosti pogoršan stresom".

Učestalo su citirali i njegove navodne izjave u kojima o sebi govori kao o "užasnom čoveku, prodanoj duši i kućinom sinu" kome novac ponestaje, ali cena raste, a koji sa 100 uzoraka može da uništi ruski sport u sledećih pet godina.

DRAMATIČNA UPOZORENJA

Pored kampanje diskvalifikacije tog svedoka, u nekim listovima, kao što je "Sport ekspres", skreće se pažnja na ozbiljna upozorenja koja sadrži "Rodčenkovi doping dosije", iz koga proizilazi da se dopinguju ne samo ruski elitni sportisti već i amateri i juniori. Na uzorcima njihove krvi pronađen je niz zabranjenih supstanci: oralturinabol, fenoterol, metonalol. Studenti sportisti su uzimali preparate koje nisu kupili u legalnim apotekama, već ih nabavljali "na svoj način". Marihuanu u ruskom sportu upotrebljavaju ne samo fudbaleri već i gimnastičari, veslači, paraolimpijci.

U Meklarovom izveštaju za WADA od 18. jula 2016. kaže se da je rusko ministarstvo sporta usmeravalo i uz pomoć ruske službe bezbednosti FSB i Centra za pripremu sportista kontrolisalo i nadziralo manipulaciju analitičkim rezultatima, ili premeštanje uzoraka. Predsednik Putin je to negirao i tvrdio da Rusija nema državni doping program, ali da, naravno, ima problem sa dopingom i da traži da joj se predoče izvori na koje se poziva Meklar, koji inače odbija da otkrije identitet diskretnih svedoka iz Rusije, zato što su oni govorili pod uslovom da ostanu anonimni, jer su navodno preplašeni.

Jedan od uslova koje WADA ističe da bi se ruskoj antidoping laboratoriji vratili akreditivni jeste da Moskva prizna Meklarov izveštaj i da dostavi uzorke zaplenjene tokom pokrenutog postupka protiv Rod-

čenkova, za koga Putin kaže da je u okviru svog "privatnog biznisa" doping sredstva donosio iz SAD i Kanade gde je radio.

Posle odlaska u SAD Rodčenkovi je pak pričao novinarima da je istraga iz 2011. protiv njega obustavljena, zato što su vlasti računale na njegovu ulogu u prikrivanju dopinga ruskih sportista na Zimskoj olimpijadi u Sočiju 2014. Oni sportisti čije epruvete sa mokraćom treba zameniti nazivani su "džušes" – "vojvode".

Rodčenkova su u Rusiji optužili da je on lično razvio "koktel" tri zabranjena leka (metenolon, trenbolon, oksandrolon), koja su, kako bi supstanca brzo bila apsorbovana u organizmu, sportisti ispijali pomešana sa alkoholom – žene pelinkovcem, a muškarci viskijem. On se u prekookeanskim ispovestima izvinjavao zbog učešća u programu dopinga, ali je naglašavao: "Ako neko veruje da sam sve to mogao učiniti bez znanja i podrške ministra sporta, taj ne zna ništa o Rusiji. Da budem jasan: gospodin Mutko (minister sporta) sve je znao i bio ključna ličnost za uspeh ruskog doping programa. Sama činjenica da Rusija vodi krivični postupak samo protiv mene govori sve što je potrebno da se zna: ovo je lov na veštice, a ja sam veštica."

Prema Rodčenkovom svedočenju, dopunjenom dnevnikom pisanim penkalom koji je pred finiš procesa u Lozani objavio "Njujork tajms", stručnjaci za antidoping i bezbednosni zvaničnici su noću nove uzorke zamenjivali starim i čistim,

uzetim mesecima ranije. Žalio se na to da je bio kaos, da su mu iz ministarstva sporta dostavljali uzorke koji nisu bili sređeni po imenima i po sportovima, a da su neki držani u teglicama dečje hrane. "Dok su ljudi proslavljali uspeh šampiona Olimpijskih igara, sedeli smo i zamenjivali njihov urin", pričao je Grigorij Rodčenkov.

Potpredsednik ruske vlade Vitalij Mutko, ministar sporta u vreme Zimske olimpijade u Sočiju, koji kao i ostali ruski zvaničnici odbija svaku optužbu o učešću ruskih vlasti u dopingovanju sportista, tvrdi da su bar neki delovi Rodčenkovljevog dnevnika iz Sočija pisani šest meseci nakon odlaska u SAD i negira da je s tim imao ikakve veze.

On naglašava da je na antidoping programu u Sočiju radilo 480 ljudi, a da su ih nadgledala 22 strana stručnjaka za doping i 19 stranih zvaničnika, koji su tada izjavljivali da je to najbolja antidoping kontrola na svetu.

SANKCIJE MOK-A

Izvršni odbor Međunarodnog olimpijskog komiteta prihvatio je nalaze svoje disciplinske komisije sa predsednikom Denisom Osvaldom na čelu i posebne komisije za ispitivanje odgovornosti ruskih zvaničnika i naložio da svoj sud predoče pre odlučivanja u Lozani.

Presuđeno je da su u Sočiju zabeležene manipulacije antidoping testovima bez presedana, što je "nanelo štetu integritetu olimpijskog sporta", zbog čega treba da se utvrdi odgovornost svih umešanih pojedinaca; ruski Olimpijski komitet je suspendovan; ruskim sportistima je zabranjeno da se takmiče na Zimskim olimpijskim igrama u Južnoj Koreji 2018. pod ruskom zastavom, ali je ruskim "čistim olimpijcima" dozvoljeno da nastupaju pod nazivom "Olimpijski sportista iz Rusije" i pod olimpijskom zastavom. Do sada je doživotno suspendovano 25 ruskih sportista, pedesetorici su oduzete medalje iz Sočija, za koje je Vitalij Mutko tvrdio da će biti vraćene preko suda. IO MOK-a je odlučio da nijedan ruski zvaničnik neće biti akreditovan na ZOI 2018, a ruski ministar Vitalij Mutko i još neki funkcioneri biće diskvalifikovani iz svih budućih olimpijskih aktivnosti.

U ruskim medijima je pre objavljivanja ove presude ta tema dobila ultrapolitič-

Rekli su nam da to svi rade

Bila je javna tajna da se ruski atletičari masovno dopinguju. Ali tek kada je trkačica na 800 metara Julija Igorevna Stepanova (31) "propevala" u dokumentarcu nemačke državne Televizije ARD *Tajni slučaj doping: Kako Rusija pravi svoje pobednike*, stvar je poprimila ozbiljne razmere.

Stepanova je 2011. bila druga na Evropskom dvoranskom prvenstvu u Parizu; svoj lični rekord 1:56,99 istrčala je leta iste godine na ruskom prvenstvu; kada je 2013. pala na doping testu i suspendovana na dve godine, Međunarodni atletski savez joj je oduzeo sve titule. Tada je rešila da progovori. Zbog pretnji je nakon toga sa sinom i mužem Vitalijem, koji je radio za rusku antidoping agenciju i koji je potvrdio njenu priču, napustila Rusiju.

"Cilj je da se dokaže da je Rusija najveća i najbolja na svetu i tom cilju je sve podređeno", rekla je Stepanova. Tako je Rusija bila druga po osvojenim medaljama na Olimpijskim igrama u Londonu i prva na Svetskom atletskom prvenstvu u Moskvi. A ako je sistem uspešan, pa makar i zbog sistematske upotrebe nedozvoljenih supstanci, zašto bi ga neko menjao? Ona je optužila vrh Atletskog saveza Rusije da je ne samo upućen u to da se ruski atletičari dopinguju, već da to i sistematski podstiče.

"Govorili su nam da je to normalno, da to svi u svim zemljama rade", kaže Stepanova. Priča da su oni to zvali "koktel": eritropoetin za izdržljivost, steroidi za snagu i još ponešto. Prvo joj je injekcije davao trener, posle je to radila sama. Godine 2008. je zajedno sa svojim trenerom eksperimentisala i sa hormonom rasta, ali samo nedelju dana. Kasnije su joj drugi ruski atletičari rekli da mora da ga uzima najmanje tri do četiri meseca da bi bilo nekog efekta. Rezultati su joj zaista bivali sve bolji. Dok je nisu uhvatili.

Kada se obratila Svetskoj antidoping agenciji (World Anti-Doping Agency – WADA) sa optužbom da se ruski atletičari sistematski dopinguju i da ih u tome podstiče i Atletski savez Rusije, oni su joj tražili da prikupi dokaze. "Naučila sam da budem Džejms Bond", kaže Stepanova i priča kako je razgovore i dokumenta krišom snimala telefonom. Godine 2016. dobila je nagradu Organizacije za pomoć žrtvama dopinga.

A. I.

ku težinu i neki su tvrdili da se zapravo vodi sportski rat. Koliko je tema za Rusiju važna govorila je i najava da će se javnosti obratiti predsednik RF Vladimir Putin, koji je ranije ocenio da bi i suspenzija ruskih sportista i zabrana ruskim sportistima da se takmiče pod ruskom zastavom predstavljale poniženje za Rusiju.

Putin je, inače, govoreći na konferenciji u Sočiju optužio Sjedinjene Države da su povodom doping skandala pojačale pritisak kako bi se diskvalifikacijom ruskih sportista uticalo na ruske predsedničke izbore, ali da će efekat biti suprotan od namere naručilaca. Tvrdio je da se na Međunarodni olimpijski komitet vrši višestruki pritisak, da sponzori Međunarodnog olimpijskog komiteta dobijaju "nedvosmislene signale" od američkih institucija, da takođe postoji i pritisak oglašivača, TV kanala, sponzora i tako dalje.

U ruskim medijima raspravljano je i o mogućnosti da Rusija treba da zbog ukiđanja prava nastupanja pod nacionalnom zastavom otkaže učešće na Olimpijadi, kao što je bojkotovala Olimpijske igre u Los Anđelesu 1984, što je bio odgovor na američki bojkot Letnjih olimpijskih igara u Moskvi 1980.

Uz konstataciju da su organizatori preživeli te bojkote naglašavano je i da Zimske olimpijske igre bez ruskih sportista gube na atraktivnosti, što smanjuje gledanost, a samim tim i prihode od oglašavanja i sponzorstva. Drugi su smatrali da je izgradnja zida prema olimpijskoj organizaciji za ruski sport dugoročno kontraproduktivna, a da su ruski sportisti već nastupali bez nacionalne zastave na Svetskom atletskom prvenstvu u Londonu 2017.

¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Zelena energija je isplativa

Ako se vozite auto-putem kroz Nemačku, svako malo možete videti projekte zasnovane na obnovljivim izvorima energije pokrenute od strane stanovnika, te zadruga sastavljenih najčešće od farmera koji su odlučili da u ovakve projekte zajedno investiraju. Ljudi tako zarađuju, ali to istovremeno i osnažuje zajednicu. Stvaraju se radna mesta, a novac od poreza ostaje na lokalnu koji na taj način ostvaruje ekonomsku dobit. U sektoru obnovljive energije u Nemačkoj radi 377.000 ljudi, dok je u energetske sektoru zasnovanom na fosilnim gorivima, odnosno uglju, ostalo samo 20.000 zaposlenih

Gotovo svi relevantni mediji na svijetu izvijestili su da je u Njemačkoj – državi koja se često navodi kao svjetski uzor u dekarbonizaciji energetike – u dva po podne 15. juna prošle godine gotovo cjelokupna potrošnja električne energije bila pokrivena proizvodnjom iz obnovljivih izvora. Bio je to topao i sunčan prolječni dan, a vjetar je duvao gotovo u cijeloj zemlji.

Tokom više od decenije i po, Njemačka sprovodi vjerojatno najambiciozniji skup reformi energetskega sektora u istoriji svijeta, s ciljem da do 2050. iz obnovljivih izvora zadovoljava 60 odsto nacionalne bruto energetske potrošnje i čak 80 odsto potrošnje električne energije. Na putu do cilja učinjen je veliki napredak, pa je posljednjih godina proizvodnja zelene električne energije dostigla udio od 30 odsto u nacionalnoj potrošnji, što je brojka dosad nezamisliva ijednoj velikoj svjetskoj ekonomiji. Trenutno, u Njemačkoj se vodi diskusija o skladištenju te energije, o mogućnostima da se koristi i za potrebe grijanja i saobraćaja, kao i o pronalasku načina da događaj sa početka teksta postane moguć i kad nisu idealni vremenski uslovi. O izazovima u procesu energetske tranzicije, kao i o načinima na koje su građani doprinijeli da on bude uspješan u ovolikoj mjeri, za “Vreme” govori Rebeka Bertram, njemačka stručnjakinja iz oblasti energetske tranzicije – *Energiewende* (njem: energetska preobrazba), koja je u Srbiji učestvovala u diskusiji “Energetska tranzicija u Srbi-

ji” u organizaciji Parlamentarnog foruma za energetske politiku Srbije u saradnji sa Fondacijom “Konrad Adenauer” i Fondacijom “Hajnrh Bel”.

“VREME”: Kako ovakve panel diskusije o procesu energetske tranzicije mogu biti korisne?

REBEKA BERTRAM: Važno je usaglasiti se o značaju javne debate o energetici, a mnogo ljudi je reklo da ovdje zapravo ne postoji nikakva debata o tome! Pomisli sam na primjer Njemačke i zaključila da se *Energiewende* nije desio preko noći i da je diskusija bila veoma bitna. Taj proces je počeo još sedamdesetih godina prošlog vijeka, kada su ljudi koji su prvi razmatrali tu temu smatrani ludim. Naravno, diskusija je intenzivirana nakon što se desila eksplozija u Černobilju 1986, a dvadeset pet godina kasnije nakon incidenta u Fukušimi postala je opet aktuelna. Veliki uticaj na razgovore o energetskega tranziciji imala je Partija zelenih sa korijenima u antinuklearnom i mirovnom pokretu. Od osamdesetih godina konstantno se promišlja o načinima na koje se stvaraju struja i energija, a dvije njemačke vlade su se do sada bavile napuštanjem upotrebe nuklearne energije.

Kada je u Njemačkoj 2000. godine zvanično započeo proces energetske tranzicije, smatran je eksperimentom, mada je ubrzo postalo jasno da je mnogo više od toga. Šta je Njemačka postigla u prethodnih sedamnaest godina i kako su građa-

ni od potrošača postali i proizvođači električne energije?

Ni najnapredniji eksperti iz oblasti energije tih godina nisu mislili da obnovljiva energija može imati dominantnu ulogu u energetskega sistemu Njemačke, niti da će imati ovoliki tržišni uspjeh. Ideološka debata o energetskega tranziciji je prevaziđena nakon što se pokazalo da je ekonomski isplativa. Iz Njemačke, koja je visoko industrijalizovana država, poslata je moćna poruka jer su ljudi čak i u takvim okolnostima razumjeli zašto je dobro ići ka energiji zasnovanoj na obnovljivim izvorima, a ne starim putem fosilnog goriva i gasa. Zakon o obnovljivoj energiji usvojen 2000. godine postavio je osnov za izgradnju mreže zasnovane na zelenoj energiji. Kreirana je *fid-in tarifa* – sistem podsticaja koji je pokrenuo investicije i omogućio subvencije u narednih dvadeset godina za svaki kilovat-čas električne energije proizveden iz obnovljivog izvora. Ako se vozite auto-putem kroz Njemačku, svako malo možete vidjeti projekte zasnovane na obnovljivim izvorima energije pokrenute od strane stanovnika, te zadruga sastavljenih najčešće od farmera koji su odlučili da zajedno investiraju u ovakve projekte. Ljudi tako zarađuju, ali to istovremeno osnažuje zajednicu. Stvaraju se radna mjesta, a novac od poreza ostaje na lokalnu koji na taj način ostvaruje ekonomsku dobit. Treba reći da u sektoru obnovljive energije u Njemačkoj radi 377.000 ljudi, dok je u energet-

Foto: Miona Stefanović KAS

skom sektoru zasnovanom na fosilnim gorivima, odnosno uglju, ostalo samo 20.000 zaposlenih. Takođe, veliki broj ljudi radi u sektoru izgradnje i održavanja ovih sistema i taj broj će samo rasti u narednom periodu jer idemo ka tome da energetske tranzicije primijenimo i u sektoru grijanja i saobraćaja. Došlo je do toga da Vlada ne može reći da je ne zanimaju ova oblast kada je u njoj zaposlena tolika radna snaga.

Koliko je komplikovan proces zamjene fosilne i nuklearne energije obnovljivom? Koji treba da bude prvi korak u energetske tranzicije?

Prvi korak treba da bude pokretanje diskusije o ekonomskim i društvenim benefitima koji mogu nastati tim procesom. Treba znati da je energija zasnovana na obnovljivim izvorima zapravo jeftinija nego neke koje su zasnovane na fosilnim gorivima. Proces je komplikovan i ljudi misle da on može biti riješen na tehničkom nivou, iako su društveni i politički problemi koji se javljaju zbog teško rješivih suprotstavljenih interesa mnogo veći. Velika javna preduzeća nisu od početka vjerovala u *Energiewende*, a sada i oni, pored pomenutih društvenih zadruga, rado investiraju u instalacije sistema za obnovljivu energiju jer su shvatili koji su benefiti. Izazovi sa kojima se Njemačka

sada sreće tiču se problema grijanja, jer je do sada *Energiewende* podrazumijevao uglavnom energetske tranzicije u polju proizvodnje struje i nije se mnogo radilo u oblasti grijanja, hlađenja ili saobraćaja. Mnogo truda je uloženo kako bi zadruga i njihovi članovi počeli razmišljati o rješenju tog problema.

Među najvažnijim političkim subjektima u Njemačkoj postoji konsenzus po pitanju energetske tranzicije, čak su i današnji skup Parlamentarnog foruma podržale dve njemačke političke fondacije sa različitih strana političkog spektra. Kako je došlo do toga da se i oni koji se po svemu drugom razlikuju slažu da je taj proces neophodan?

To je dobro promišljen i racionalan politički potez jer čak 90 odsto stanovnika Njemačke ne želi nuklearnu energiju, te partija koja bi se zalagala za tu opciju ne bi bila izabrana. Politički mehanizam je organizovan tako da građani imaju aktivnu ulogu u energetske tranziciji. Logično je bilo zapitati se šta će zamijeniti nuklearnu energiju, a kao najbolje rješenje ponuđena je zelena energija. Njemačka je zemlja siromašna resursima i uvozi 86 odsto gasa, skoro 100 odsto urana za nuklearnu energiju i 100 odsto nafte za saobraćaj.

Koji su najvažniji zakoni koje je Njemačka usvojila kako bi omogućila da proces energetske tranzicije bude uspješan?

Zakon koji je uredio oblast proizvodnje energije zasnovane na obnovljivim izvorima je doslovno propisao da svako ko ulaže u obnovljive izvore energije, ko instalira solarne ploče na krov, ili kao član zadruge instalira nekoliko vjetrenjača na svom posjedu, dobija fiksnu nadoknadu narednih 20 godina za svaki kilovat-čas koji proizvede. Sistem je postavljen tako da se ljudima ulaganje isplati. Energetske tranzicije se ne bi dogodila bez ovih stvari i ne bi se dogodila da su Nijemci tome prišli samo iz ideoloških razloga. To je bila prva faza, i sada smo u procesu mijenjanja sistema. Nova faza se bavi kreiranjem "pametnog" sistema. Sada imamo 30 odsto energije dobijene iz obnovljivih izvora u energetske sektoru, ali nam tek slijedi rješenje problema saobraćaja i grijanja. Takođe, moramo da iznađemo načine za funkcionisanje sistema i kada nema sunca ili vjetra, da imamo određene kapacitete zaliha i bolju infrastrukturu. Moramo još mnogo toga uraditi kako bismo energetske sistem u Njemačkoj učinili efikasnijim i pametnijim.

Energetske tranzicije je skup proces. Kako prelazak na obnovljive izvore energije može osigurati ekonomsku dobit?

Da, Njemačka jeste uložila u energiju zasnovanu na obnovljivim izvorima i onda kada je to bilo skupo, ali Njemačka je zemlja koja je to mogla da priušti. Energetske tranzicije ne bi uspjela da su se velike kompanije izmjestile u druge države, a tu je veliku ulogu imala ekonomska politika. Sada je tehnologija proizvodnje solarne i vjetroenergije 80 odsto jeftinija i to je postalo prihvatljivo i ne tako bogatim državama. Ulaganje u proizvodnju obnovljive energije obezbjeđuje poslove na lokalnom nivou, stvara ekonomsku i inovacionu aktivnost, a novac od poreza ostaje u državi.

JOVANA PREŠIĆ

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Stavovi izneti u članku ne predstavljaju nužno stavove Fondacije Hajnrih Bel.

RES Foundation
Partnerships
for Resilience

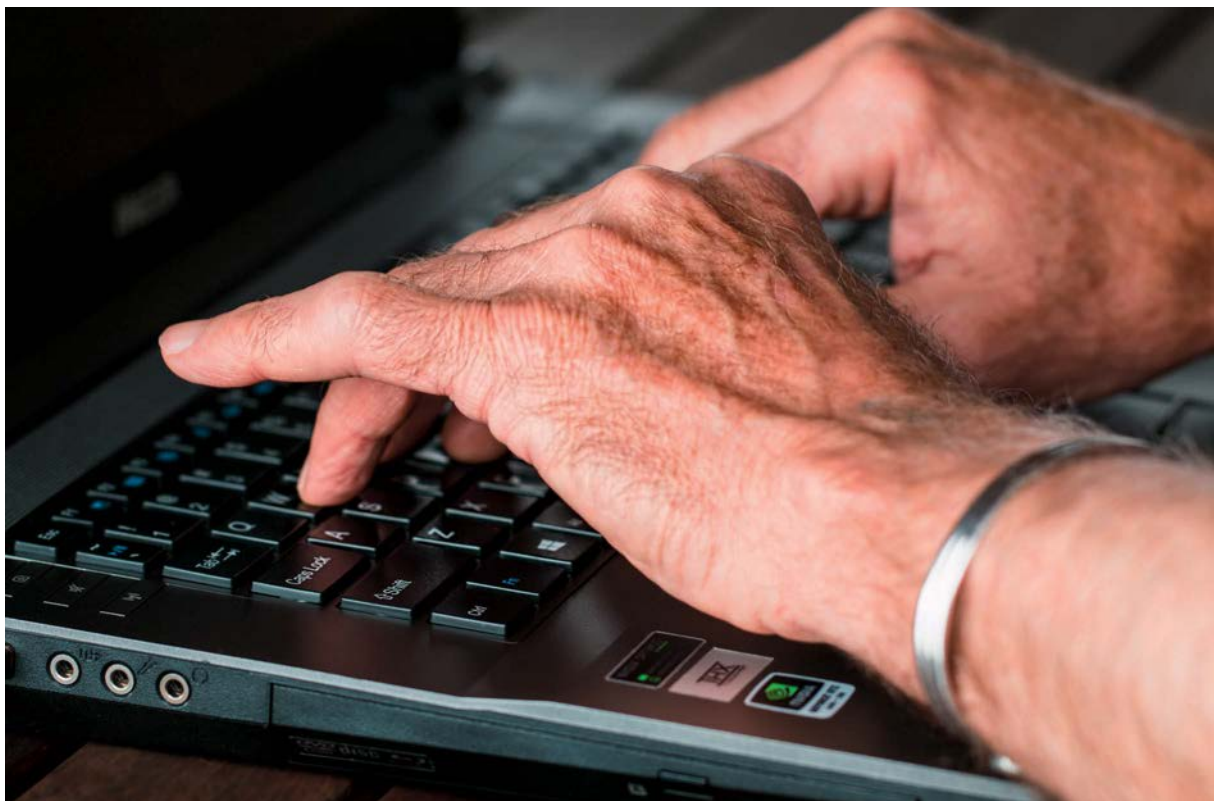

Foto: M. Janković

Starenje u doba interneta

Više od polovine mladih seniora, njih 55 odsto koristi internet, a 20 odsto ga koristi svakodnevno. S druge strane, svega 21 odsto starijih od 65 koristi internet, a svega četiri odsto njih to čini svakodnevno

Bil Gejts ima 62 godine. Da je živ, Stiv Džobs bi u februaru ove godine napunio isto toliko. Obojica bi, dakle, po uvreženim kriterijumima spadali u takozvano treće doba. Internet i tehnologije obično se smatraju za nešto što služi isključivo mladim ljudima, dok se stariji u ovoj oblasti ne snalaze. Isti taj internet obiluje smešnim fotografijama koje pokazuju kako se stariji ljudi ne snalaze na društvenim mrežama. Njihovi gafovi su često zabavni, ali ako smo zaista iskreni, priznaćemo da se u suštini baš i ne razlikuju od drugih situacija kad neko ispadne smešan/glup/neupućen na internetu. Razlika je samo u tome što u ovim slučajevima znamo da je reč o starijim građanima.

DRAGI GUGLE

Krajem prošle godine, jedna osamdesetogodišnja Britanka postala je senzacija jer je njen unuk fotografisao laptop

koji je koristila. Ispostavilo se da gospođa svaku svoju Gugl pretragu počinje sa "molim vas" i završava sa "hvala". Mislila je da odgovore na Gugl pretrage dobija od "živih ljudi" koji će joj brže izaći u susret ako bude ljubazna. Naravno, Guglovi algoritmi rade brzinom kojom rade, bez obzira na to da li smo im zahvalni ili ne. Međutim, ljubaznost i pristojnost ove gospođe je primećena, pa su joj se na tome preko Tvitera zahvalili i britanski i globalni Gugl. Od ovog drugog je čak dobila i odgovor na jednu od svojih pretraga.

Koliko i za šta naši stariji sugrađani koriste internet i nove tehnologije u velikoj meri zavisi od njihovog životnog doba. Zato treba ispraviti hroničnu grešku koju često pravimo, pa, na primer, sve ljude koji su u penziji tretiramo kao jednu starosnu grupu iako ona zapravo obuhvata nekoliko decenija – u njoj su i šezdesetogodišnjaci koji su bili u punoj

radnoj sposobnosti u vreme ekspanzije interneta, ali i ljudi od osamdeset i više godina, kojima je pojava interneta pre nešto više od dve decenije ostala u potpunosti ispod radara.

Kako i koliko stariji ljudi u Srbiji koriste internet i nove tehnologije jedna je od tema kojom se bavi istraživanje "Istina o godinama" McCann Truth Central Beograd. Ovo istraživanje rađeno je lokalno, ali i globalno u više od 30 zemalja sveta. Kod nas je rađeno na reprezentativnom uzorku od 1500 ljudi, od kojih je 500 ispitanika starije od 55 godina. Reč je o dvostrukom istraživanju, kako o starenju (gde su učestvovalе sve uzrasne grupe starije od 18), tako i o starima.

PALJENJE I GAŠENJE AVIONA

Vođeni svešću da grupa seniora nipošto nije unisona kada je reč o godinama, istraživači su nalaze podelili na dve grupe i uočili značajne razlike u načinu na

koji internet i nove tehnologije koriste i doživljavaju ljudi između 55. i 64. godine, i oni stariji od 65. Primera radi, više od polovine mlađih seniora, njih 55 odsto koristi internet, a 20 odsto ga koristi svakodnevno. S druge strane, svega 21 odsto starijih od 65 godina koristi internet, a svega četiri odsto njih to čini svakodnevno. U želji da anegdotskim primerima potvrdimo nalaze ovog istraživanja, razgovarali smo sa predstavnicima svih ovih grupa kako bismo dobili uvid u način na koji koriste internet. Uvredena što je neko uopšte smatra "seniorom", Jelena S. (57) kaže da internet intenzivno koristi od 1999. godine, a da danas zapravo živi od zarade na internetu. Pre nekoliko godina uzela je otpremninu i otišla iz firme u kojoj je radila 20 godina. Pokušala je da pokrene sopstveni biznis, ali se ispostavilo da je to u Srbiji preteško. Onda je otkrila platforme za profesionalno umrežavanje frilensera i sada preko jedne od njih radi za strance: "Radim onlajn marketing, kao virtualni asistent, a tu i tamo iskoči po neki posao iz moje stare profesije. U početku sam bila napesta, ko Alisa u zemlji čuda, dok nisam naučila kako sve to funkcioniše. Jednom mi je i račun hakovan, na sreću, tamo je bilo svega dvadesetak dolara." Jelena kaže da je prvih nekoliko meseci zaista verovala da se upetljala u nešto čemu nije dorasla: "Tačnije je reći – prerasla. Stvarno je bilo dana kad sam mislila da sam matora za ovo, da ne znam ništa o bezbednosti na internetu, naročito tad kad sam hakovana. Prebacivala sam sebi i kako sam srpska seljanka koja hoće da zarađuje preko interneta, kukala kako sam iz zemlje trećeg sveta..." Smirila se, kaže, tek nakon što je proguglala i videla da se slične stvari dešavaju duplo mlađim ljudima od nje, iz svih delova sveta. Na jednom internet forumu naletela je na slučaj dvadesetčetvorogodišnjakinje iz Njujorka kojoj su na isti način skinuli 3000 dolara: "Bilo mi je žao tog deteta, ali sam se utešila kad sam videla da je softver developer, pa eto, ona je sigurno kompjuterski pismenija od mene, a desilo joj se isto. Znači, dešava se, nije do mene." Naša sagovornica, međutim, kaže da je svesna otpora koji ljudi imaju prema tehnologijama. Smatra da je oduvek na internetu, jedva je dočekala svoj prvi smartfon, ali među

prijateljima i vršnjacima ima ljude koji su pristali na smartfon jer drugih telefona više i nema na tržištu, pa ih i dalje koriste samo za telefoniranje i poruke: "Imam rođaka, pet godina mlađeg, svaki put kad dođe u goste daje mi telefon da vidim šta je sad uključio. Pre neki dan me panično zvao s fiksnog, kaže: upalio mu se avion! Kakav avion, otkud tebi avion... Sreća, pa reče kako ne može niko da ga dobije na telefon, pa sam shvatila da je prebacio telefon na mod letenja. Ugasili smo avion, prinudno je sleteo", završava Jelena kroz smeh.

SVIĐA MI SE ŠTO JE BESPLATNO

Jelenin vršnjak Milan, međutim, iako kao glavno sredstvo za rad koristi kompjuter, priznaje kako zna samo da koristi vord, Gugl i ume da proveri mejl: "Društvene mreže ne koristim, pametni telefon imam jer mi je prošle godine zauvek crkla nokia 3210, više puta sam je nosio u servis, smejali su mi se, ali su popravljali." Milan kaže da je pravi "haker" u njegovoj kući žena, koja je još i "Epl sekta": "Nekad mi se nešto pobrljavi u vordu, pa zovem nju da mi to sredi. Inače sam mašinski inženjer", kaže Milan i dodaje da mu je ovog leta brak bio u krizi jer je najstarija ćerka otišla na more, a on nije znao da koristi Viber.

Kad smo kod Vibera i drugih internet servisa, istraživanje McCann Truth Central kaže da seniori u Srbiji najviše koriste upravo Fejsbuk i Viber – u grupi 55-64 njih 26 odsto koristi Viber, 16 odsto Fejsbuk, a 10 odsto Skajp. Stariji od 65 su i ovde u zaostatku: Viberom se služi njih sedam odsto, Fejsbuk ima tek četiri procenta, koliko i Skajp. Branka M. (80) u razgovoru za "Vreme" iskreno priznaje da baš voli Viber: "Ne znam ništa drugo na telefonu, ovo me naučio unuk, ne bih ni to, ali mi se sviđa što je besplatno. Sporija sam, stavim naočare i pazim da ne pogrešim. Ne znam da pišem poruke, ali umem da pozovem i mnogo mi je zgodno. Imam ćerku i unuke u Beogradu, pa oni zovu mene, ja samo povučem ono da se javim. Ponekad mi unuk pusti i kameru da se vidimo. Volim ja taj Viber."

RAZOČARANJE U LJUDE

Moderne tehnologije su širok pojam, pa ista osoba nešto može da smatra kom-

plikovanim, dok joj je neka druga, možda i složenija stvar privlačnija. Stevan Topalović (69) ima Fejsbuk profil, ali nije njime oduševljen: "Profil mi je otvorila ćerka kad joj je dosadilo da se moji prijatelji javljaju njoj i poručuju mi ovo i ono. Nisam odmah shvatao šta se tamo radi, kačio sam linkove za stvari koje sam hteo kasnije da pročitam, pa sam mislio da mi tu ostanu, da se ne zagube. Nisam znao da to svi vide. Sad kad sam to naučio i imam skoro 100 Fejsbuk prijatelja, mnogo sam se razočarao u ljude. Znaš nekog 50 i kusur godina i onda na nekom Fejsbuku vidiš da je nepismen ili da je budala, tamo svi imaju mišljenje. Šta mi treba da čitam kako žena bivšeg kolege mrzi azilante..." Iako nema strpljenja za društvene mreže, ovaj šezdesetdevetogodišnjak otkrio je čitav jedan novi svet na internetu – pirateriju. "Ma znam ja da je to zabranjeno, ali u životu se više filmova nisam nagledao. Jedno vreme sam gledao filmove na onim sajtovima što imaju prevod, ali su mi deca zabranila jer su puni virusa. Ali sad sam našao da čudo božje starih filmova imaš na Vikipediji, istekla autorska prava i oni okače", kaže Stevan i tako nam otkriva nešto što ni mi nismo znali. Priznaje da engleski nikad nije naučio dovoljno da gleda bez titla, ali je na Vikipediji našao stare ruske filmove kojih se seća iz detinjstva.

SVESKA PORED KOMPJUTERA

Njegova vršnjakinja Milica Radojević jedva je dočekala penziju da može, kako sama kaže, da do besvesti čita knjige i gleda serije. Njoj ne smeta što joj na sajtovima gde gleda serije i filmove s prevodom iskaču reklame. "Imam Fejsbuk i grupu mladih cura koje mi preporučuju serije", kaže ova profesorka univerziteta u pen-

BEZ PREDAJE: Kurs kompjuterskih veština za starije

Foto: M. Janković

naporno mi je to." Zanimljivo je međutim da niko od naših sagovornika ne koristi Netflix, ali se zato dobro snalaze sa paketima kablovskih distributera, odloženim gledanjem i "on demand" paketima.

Svi sagovornici "Vremena" koji rado koriste nove tehnologije saglasni su da su retkost u svojoj okolini, ali to smatraju normalnim. Milica Radojević kaže da prijateljice dolaze kod nje da gledaju serije i gledaju u nju ko u čudo što ume to da pusti: "Znaš kako, zlato, kad su se pojavili televizori sa daljinskim, ja sam pričala kako nikad neću biti toliko lenja da ustanem i promenim kanal. Pa kad su se pojavile mašine za sudove mislila sam – bože gospode, je li moguće da je nekom teško da propere šerpu i dva tanjira. Sad mi dođe da izljubim mašinu svaki put kad prođem pored nje. Pa, tako ti je i ovo. Prvo misliš šta će mi, a posle ne znaš kako si živela pre."

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

ziji: "Ove sajtove mi je otkrila komšinica, njoj je unuka tu našla turske serije. Ja za to nemam živce, meni ove moje devojčice šalju dobre naslove. Evo sad sam završila 'Big Little Lies', pa tražim nešto tome slič-

no." Milica je pokušavala ranije da koristi i torente, ali kaže – mrzi je da traži titlove: "To je ipak komplikovano meni. Imam svesku pored kompjutera, sve mi je tamo zapisano kako da nađem film ili seriju ali

Generalni sponzor

БУДУЋНОСТ
НА ДЕЛУ

Festival

NAUKE

JEDAN NA JEDAN

14-17.12.17.

**BEOGRADSKI
SAJAM**

festivalnauke
festivalnauke.org

Prijatelj manifestacije

Partneri i sponzori

Medijski sponzor

Silicijumske babuške

Svojevremeno je neki IT stručnjak rekao da je od prava na operativni sistem Windows jedino isplativije pravo na upotrebu engleskog jezika, kada bi takvo pravo postojalo i moglo da se naplaćuje. Univerzalnost kompjutera koju je Majkrosoft omogućio bila je ključ za razvoj IT industrije, kasnije interneta. Jer je većina računara na svetu govorila istim jezikom, MS DOS-om.

Četvrt veka kasnije nalazimo se na raskrsnici gde treba da odlučimo da li ćemo svi nastaviti istim putem ili će svako otići na svoju stranu, praveći lokalizovani, državni internet i operativne sisteme koji rade samo za njih. Ovo drugo je verovatnije samo se još ne zna može li rastanak da prođe bez rata. Ili je za takvu odluku već kasno. Evo zašto.

Američka administracija poručila je svim državnim službama da, ako ikako mogu, izbegnu dalje korišćenje antivirus programa Kaspreski jer se radi o ruskom softveru koji omogućuje prisluškivanje. Judžin Kasperski, vlasnik kompanije, reagovao je burno tvrdeći da se radi o neutemeljenom i orkestriranom napadu za koji nema ama baš nijednog razloga, kamo li dokaza. Nije se zabrinuo zbog gubitka unosnih poslova s državom jer američka administracija od njega kupuje antivirus zaštitu za jedva 25.000 dolara, ali mu zato ta medijska pažnja ruši ugled kod ozbiljnih, komercijalnih klijenata. Jer se korišćenje njegovog softvera posle ovog upozorenja smatra antiameričkim, dakle nemoralnim činom.

Nešto ranije, Gugl je najavio da će onemogućiti odnosno otežati pretraživanje sadržaja koje na internet stavljaju Rusija Danas i Sputnjik. Predsednik Alfabeta, krovne Guglove kompanije, Erik Šmit tom prilikom je izjavio da se on jako protivi cenzuri, ali da se ovde radi o ruskoj državnoj propagandi koja zloupotrebljava slobodu američkog interneta. Još pre toga je Fejsbuk započeo svoj eksperiment sa odvajanjem ličnih od opštih vesti gde je baš Srbiju izabrao za oglednog

zeca. Za sada ne pokazuju nameru da eksperiment prekinu i stvari vrte u prethodno stanje. A sada se priča da bi sličan pristup mogle da primene i druge društvene mreže. S jednim ciljem. Da onemoguće upliv informacija koje, navodno, lansiraju oni koje sponzorise ruska vlada.

Sajber rat se, obično, vodi u tišini. Po hard diskovima, ručicama i habovima. Razlikuje se od sajber terorizma odnosno masovnih hakerskih napada na nas obične korisnike. Ništa od toga neće prestati kada američke internet kompanije promene svoj odnos prema sadržajima koje proglase proruskim. Neće se promeniti ni proruski uticaj na Guglu ili Fejsbuku, ali će se promeniti pristup. Ruski hakeri moraću da odgonetnu kako da zaobiđu nove prepreke, ali nemojte misliti da će to biti dug proces. To ne misle ni u NSA.

Cela ova "glasnost" američkih kompanija, koja pri tom ima snažan prizvuk otvorene cenzure, ima za cilj podizanje borbene svesti kod nacije. Rat je blizu, locirali smo neprijatelja, obratite pažnju na sve što vam se na internetu ponudi jer je možda u pitanju neprijateljska propaganda. Koja ima za cilj da nam na čelo države dovede proruskog kandidata, na primer Donalda Trampa. Nuspojava je što će svaki istinski diktator u svetu sada imati opravdanje da pogasi na internetu sve što smatra neprijateljskim pozivajući se na praksu koju sprovodi najbolja demokratija na svetu. Na čijem je čelu baš taj Donald Tramp.

Ali, postoji još jedan ugao ove priče koji bi mogao zgodno da se upotrebi. SAD ovih dana treba da donesu važne odluke o internet neutralnosti, odnosno da odluče da li će internet ubuduće imati dve brzine, bržu i skuplju i sporiju i jeftiniju. Na bržoj će biti sve što vam se sviđa, filmovi, sportski prenos, serije, najbolja nova muzika, tačne a ne lažne vesti i ostalo, samo što će to morati posebno da se plati. I biće bezbedno.

Na jeftinijem internetu su Rusi.

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	1500 RSD
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	2000 RSD
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	2900 RSD
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	3800 RSD
		50,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnog štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj 160-302538-91.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumi od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

Tržni centar

Ima već mnogo više od deset godina od kada sam prvi put zakoračio u tržni centar. Putovao sam sa porodicom po jednoj arapskoj zemlji i nekoliko dana smo proveli kod starih prijatelja koji su tamo živeli. Kada je stigao petak i njihov vikend, predložili su da odemo u najveći tržni centar u gradu i tamo provedemo dan. Pokušali smo da im objasnimo da smo željni atmosfere Istoka, da bismo radije šetali po starom gradskom bazaru i jeli u lokalnim restoranima, ali su nam odgovorili da u tržnom centru ima svega što nas zanima – i robe kao na bazaru, i arapskih i evropskih restorana, i zelena pijaca, plus igraonice za decu, bioskopi, kafići, čajhane, kuglane, teretane, supermarketi...

Bili su u pravu, monumentalni centar je imao sve nabrojano i mnogo više od toga. Razumeo sam domaćine koji vole da se sklone od nepodnošljive bliskoistočne jare pod svodove dobro rashlađenog zdanja, čistog, urednog i modernog, na istom mestu obave sve neophodne kupovine i kulturno/gastronomski/sportski se uzdižu; hrana je bila odlična, robe za sve ukuse i džepove, deca su bila srećna. Pa opet, kada sam posle mnogo sati isteturao napolje, osećao sam kao da sam se izvukao iz teškog sužanjstva i sa uživanjem sam udahnuo vrela spoljašnji vazduh, pun peska i kojekakvih mirisa, ne nužno prijatnih.

Na ovim prostorima, tržni centri su preteče imali u robnim kućama, čije bujanje je bilo jedan od simbola prosperiteta u davnoj socijalističkoj prošlosti. Još se sećam kada je prva otvorena u rodnom Čačku, odmah pored gradskog trga. Naravno da kao dete nisam primećivao ni nedostatak dnevnog svetla, ni svežeg vazduha, nego sam se do besvesti vozio kao pokretnim stepenicama, čudom neviđenim (mnogo kasnije, na studijama, Čačani su zezali kolege iz pasivnijih krajeva, poput Sjenice, da su ih čak i u srednjoj školi vodili na ekskurzije u Čačak da se voze liftom i pokretnim stepenicama). U Čačku je, inače, ubrzo posle prve nikla i druga robna kuća, i ona odmah pored trga, i tako trajno estetski naružila centar grada.

Devedesetih su po Beogradu kao pečurke bujali tržni centri po principu "mnogo butika i prodavnica, poneki kafić, videoteka, erotski šop, zanatska radnja". Kako su bujali i postajali poznati, tako su venuli i tonuli u zaborav kada se otvorili neki drugi – Stari Merkator, Čumićevo sokače, Siti pasaž...

No, sve to ni po dimenzijama ni po efektu nije bilo ni blizu pomami koja je Srbiju zapljusnula pre desetak godina, kada je i ovde konačno stigao svetski trend i kada su počeli da se otvaraju "pravi" tržni centri. U glavi mi se sve to odavno smešalo i ne pamtim ko je bio prvi, "Ušće", "Delta siti", "Merkator",

"Zira", "Plaza" ili neki drugi (a i ne vidim nikakvu razliku među njima), ali se sećam da sam, pri prvom ulasku u jedan od njih zbog neke kupovine, ponovo imao isti osećaj kao u onom "arapskom", za koji sam mislio da sam ga zaboravio: zujanje u glavi, osećaj mučnine u stomaku koji raste do neizdržljivosti, panika, želja da što pre pobegnem napolje...

Kasnije sam detektovao i uzroke, od početnog nerviranja zbog traženja parking mesta u uvek prepunim podzemnim garažama, naizgled diskretne muzike koja počinje da svrdla mozak još u liftu kojim se iz garaže penje na gornje spratove,

nepregledne mase ljudi koja se kreće naokolo, kakofonije glasova i pomenute muzike, beskrajnog niza prodavnica, kafića, knjižara, restorana..., sve to u zatvorenom prostoru, koliki god bio.

Biće da je osnovni problem u meni i poslovičnoj neprilagođenosti na sve novo ("pametni" telefon još se spremam da usvojim, traje to evo već par godina, mada sam svestan koliko je korisniji od dva muzejska

primerka koja još koristim); valjda je normalno da se veći deo kupovina i pratećih aktivnosti obavlja na jednom mestu kada se već život toliko ubrzao a slobodno vreme smanjilo. Uostalom, verovatno nema na svetu ni zemlje ni velikog grada u kome tako nešto ne postoji i ne gradi se i dalje.

Svejedno, nikako da zaboravim prizore iz jednog dokumentarca o gradovima koji su nicali oko gigantskih tržnih centara po nekim bestragijama u Americi. Bezbroy tih gradova je umrlo kada su tržni centri propadali, posle određenog broja godina (ili decenija), jer su ih ubili neki drugi, veći i lepši. Sada ti gradovi liče na postojbine duhova, a sami tržni centri izgledaju kao kulise za snimanje postapokaliptičnih filmova, prazni i oronuli, neupotrebljivi za bilo kakvu drugu ljudsku delatnost.

Gledam i ove nove, koji niču ovde, i nikako da izbijem iz glave pitanje šta će sa tim biti jednog dana kada pomama prođe. O nelagodnosti što zvaničnici otvaranje svakog tržnog mastodonta proglašavaju dokazom prosperiteta države da ne govorimo; evo ovih dana najave da će se u Novoj Varoši otvarati jedan takav i da će izgradnju finansirati, valjda, sama Evropska unija. To što se i sami stanovnici pitaju ko će u njemu kupovati kada iz Varoši beži ko god može, a oni koji su ostali jedva preživljavaju, malo ko pominje.

I da, kupujem ja po tržnim centrima kada baš moram, jeste brže i lakše, idem tamo na dečje rođendane, posedim ponekad sa prijateljima dok su deca u igraonici – bolje tako nego nikako. Ali taj osećaj uživanja kada izađem napolje, udahnem svež vazduh i zapalim cigaretu...

Foto: Tanjug

Noć knjige!

15.12.2017.

17-24h

1 knjiga

25%

2 knjige

30%

3 knjige

35%

4 i više
knjiga

40%

Gift program

10%

Strana
izdanja

20%

Naslovi domaćih izdavača

20%

Popusti važe i na **www.delfi.rs**.

Laguna
RADIO 93,7

DELFI
KNJIŽARE

Kompletan spisak knjižara u kojima se održava Noć knjige potražite na sajtovima **www.laguna.rs** i **www.delfi.rs**.
NAVEDENI POPUSTI SE NE MOGU KOMBINOVATI SA DRUGIM POPUSTIMA I AKCIJAMA.

NAVEDENI POPUSTI SE NE MOGU KOMBINOVATI SA DRUGIM POPUSTIMA I AKCIJAMA.

NOVI BMW X3. SPREMAN ZA MISIJU.

5 GODINA
SERVICE
INCLUSIVE

Potpuno novi BMW X3 je stav o bezgraničnim mogućnostima i izraz čiste pojave i slobode. Od samog prvog pogleda, on zadivljuje svojim atletskim izgledom i opčinjava uzbuđljivim doživljajem vožnje. Zahvaljujući delimično autonomnoj vožnji i inteligentnom sistemu pogona na sva četiri točka BMW xDrive, on nudi vrhunsku udobnost vožnje kako na putu, tako i van njega. Stoga on redefiniše limite u svojoj klasi i jedno čini krajnje jasnim: postoji velika razlika u načinima na koje ćete doći do svojih odredišta.

Zakažite test vožnju na www.bmw.rs

**Zadovoljstvo
u vožnji**

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec